

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
2017-YL-061

SÖZLÜ KÜLTÜR HAZİNESİ
ACIPINARLI ÂŞIK KARA MUSA

Ali ONAR

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Caner IŞIK

AYDIN-2017

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ali ONAR tarafından hazırlanan Sözlü Kültür Hazinesi Acıpınar'lı Aşık Kara Musa 07.07.2017 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan : Doç. Dr. Caner IŞIK	ADU	
Üye : Prof. Dr. Ahmet NAHMEDOV	ADU	
Üye : Yrd. Doç. Dr. Ali Abbas ÇINAR	MSKÜ	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun .....Sayılı kararıyla .....tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü V.

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

..../...../2017

Ali ONAR

ÖZET

SÖZLÜ KÜLTÜR HAZİNESİ ACIPINARLI ÂŞIK KARA MUSA

Ali ONAR

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Caner IŞIK

2017, 257 Sayfa

Kültür, insanoğlunun maddi ve manevi olarak ürettiği her şeydir. Kültürün sözlü ortamda icra edilip, sözlü ortamda aktarılmasıyla da sözlü kültür oluşur. Sözlü kültür, yazılı kültürün temelini oluşturur. Geleneksel kültür sözlü ortamda yaratılır, sonra yazıya dökülür. Bu yönüyle yazılı kültür, sözlü kültürün çok daha sonra yazıya dökülmüş halidir. Sözlü kültür aktarımında sözlü kültürü taşıyan özel şahsiyetler olmuştur. Aşıklar bu özel şahsiyetlerin başta gelenlerindedir. Aşıklar, tarihsel süreçte birtakım değişikliklere uğrayarak günümüzde son halini almıştır.

Türk kültüründe önceleri hem şiir söyleyen hem de dini lider görevini yürüten Şaman; İslamiyet'in kabulünden sonra dinî vasıfları azaltılarak şaman-ozana, daha sonra ise ozana dönüşmüştür. Türklerin Müslümanlaşması, dergâhlarda eğitim almalarıyla dervişlerin etkinliğinin artmasıyla ozanlar dervişe, bu dervişler de zamanla aşığa dönüşmüşlerdir. Bu âşıklardan biri de Çorum'un merkez köylerinden Acıpınar köyünde yaşayan, yörede Âşık Kara Musa olarak bilinen Musa Yıldız'dır.

Kara Musa, sözlü kültür kaynağıdır. Çok güçlü bir hafızaya sahip olup yüzlerce şiiri ezbere bilmektedir. Derlemeyi yaptığımızda Seksen dört yaşında olmasına rağmen birçok şiir açıklamasıyla birlikte derlenmiştir. Kara Musa sadece şiir değil Kur'an-ı Kerim'i ve Hurufiliği de bilmektedir. Bu yönüyle söylediği dini içerikli şiirlerin açıklamalarını da yapmaktadır. Çalışmamızda Kara Musa'nın hayatı, dünya görüşünü ve onun gözünden Fuzuli, Hatayi, Kul Himmet, Nesimi, Pir Sultan Abdal, Virani, Yemini'nin şiirleri incelenmiştir. Çalışmamızda derleme ve ortam özellikleri göz önüne alınarak, Kara Musa'nın ezberindeki yedi ulu ozana ait şiirler ve menkıbeler kayda aktarılıp analiz edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Sözlü Kültür, Âşıklık, Kara Musa, Alevilik, Yedi Ulu Ozan

ABSTRACT

THE MİNSTREL KARA MUSA; TREASURE OF ORAL CULTURE

M.sc. Thesis, Türk Dili ve Edebiyatı

Supervisor: Doç. Dr. Caner IŞIK

Culture is all that mankind produced such as materially and spiritually. Oral culture forme with being transferred orally there by performe orally. Oral culture constitutes the base of written culture. Traditional culture is created orally after that it is put down on paper. From this aspect the written culture is shaped then by oral culture is put down on paper. Personages play significant role in oral culture transmission. Minstrels are the first of these specifical men. Minstrels took there final form that changed in historical process.

Previously, shaman who was both a poet and a religious leader at Turkish culture; after acceptance of İslam, shaman's religious qualitie was abatingly to shaman-ozan after that it changed just ozan and it was from ozan to dervishes as soon as İslamization of Turks, they got training in dervish lodges and increased effectiveness of dervishness. These dervishes changed to minstrel in time. On of these minstrel Musa Yıldız lives in Acıpınar village of Çorum who is caled " Minstrel Kara Musa".

Kara Musa is resource of oral culture. He was a very strong memory and know by heart hundres of poems. Although he was eighty four years old when we complied many poems were edited with their explanation. Kara Musa knows not only poetry but also the Qur'an and Hurufism. He also explains that religious poems. İn our works are examined that the life and World view of Kara Musa, poems of Fuzuli, Hatayi, Kul Himmet, Nesimi, Pir Sultan, Virani, Yemini from vision of him. İn our works is analyzed and registered poems and epics belong to seven exalted bards into memories of Kara Musa who is word perfect.

KEY WORDS: Oral Culture, Minstrelness, Kara Musa, Alevism, Seven Exalted Bards

ÖNSÖZ

“Sözlü Kültür Hazinesi Acıpınar’lı Âşık Kara Musa” isimli yüksek lisans tezi Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nün Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Haziran 2017’de tamamlanmıştır. Bu çalışmanın amacı sözlü kültürün Anadolu’nun özellikle kırsal kesimlerinde hala devam ettiğini göstermek ve bir sözlü kültür hazinesi olan Acıpınar’lı Âşık Kara Musa’yı hak ettiği yer olan bilim dünyasına kazandırarak ölümsüzlüğünü sağlamaktır.

Çalışmanın derleme kısmında Kara Musa ve eşi Ayşe Yıldız elinden geldiğince yardımcı olmuş ve evinin kapılarını açmıştır. Yaşının gereği derleme çalışması zor olmasına karşın, bu derleme esnasında enerjisi hiç düşmeyip aksine artmıştır. Hatta çalışmanın daha sağlıklı ve yoğun olması için evinde kalmamıza da izin vererek gece yarısına kadar bizimle çalışmıştır. Ayrıca biz bu derlemeyi gerçekleştirirken evinde bizi ağırlayan, ilgilenen Ayşe Yıldız da, Kara Musa’nın bu başarısının arkasındaki en büyük destekçisi olarak kendini göstermiştir.

Bu çalışmayı yapmaya beni teşvik eden ve yoluma ışık olan danışmanım Doç. Dr. Caner IŞIK’a, yol göstericim, desteğiyle çalışmada güç ve enerji aldığım Hakan YURTALAN’a, çalışma boyunca desteğini esirgemeyen Mesut YILDIRIM’a, bu tarz çalışmalara en az benim kadar hevesli annem Satı ONAR’a, desteğini esirgemeyen babam Kadim ONAR’a ve derlemelere bana eşlik eden karındaşım, yoldaşım Kaan ONAR’a teşekkürlerimi sunarım.

Ali ONAR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xv
EKLER DİZİNİ	xvii
GİRİŞ	1
1. SÖZLÜ KÜLTÜR VE AŞIKLIK GELENEĞİ	6
1.1. Sözlü Gelenek ve Sözlü Kültür	6
1.2. Derleme ve Sözlü Kaynak İlişkisi	19
1.3. Eski Anadolu'da Çalgıcılık	22
1.4. Eski Türkler'de Şaman, Kam ve Ozan	24
1.5. Âşıklık Geleneği ve Süreç İçindeki Görünümü.....	28
2. ACIPINARLI ÂŞIK KARA MUSA	45
2.1. Çorum, Acıpınar Köyü, Coğrafi, Tarihsel, Sosyal Yapı	45
2.2. Âşık Kara Musa Hayatı ve Etkilendiği Şahsiyetler	46
2.3. Kara Musa ve Hurufilik.....	53
3. ÂŞIK KARA MUSA'DAN DERLENEN YEDİ ULU OZANA AİT ŞİİRLER.....	57
3.1. Şiirler Hakkında	57
3.1.1. Fuzuli.....	59
3.1.2. Kul Himmet.....	69
3.1.3. Nesimi	80
3.1.4. Pir Sultan Abdal	96

3.1.5. Şah Hatayi (İsmail).....	109
3.1.6. Virani.....	151
3.1.7. Yemini.....	193
3.2. Derlenen Şiirlerin Analizi	202
3.2.1. Şiirlerin Şekil ve Yapısına Göre Analizi	202
3.2.2. Şiir Sırasına Göre Yapı ve Şekil Özellikleri.....	206
3.2.2.1. Fuzuli.....	206
3.2.2.2. Kul Himmet.....	208
3.2.2.3. Nesimi	209
3.2.2.4. Pir Sultan Abdal	211
3.2.2.5. Şah Hatayi (İsmail).....	213
3.2.2.6. Virani.....	217
3.2.2.7. Yemini	223
3.3. Şiirlerin Konularına Göre Tasnifi.....	224
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	229
KAYNAKLAR.....	233
SÖZLÜK	243
EKLER	249
ÖZGEÇMİŞ	257

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AKM	:Atatürk Kültür Merkezi
bkz.	:Ayrıntılı bilgi için bakınız.
C.	:Cilt
çev.	:Çeviren
ed.	:Editör
haz.	:Hazırlayan
KBY.	:Kültür Bakanlığı Yayınları
km.	:Kilometre
m.	:Metre
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
TDK	:Türk Dil Kurumu
TTK	:Türk Tarih Kurumu
V.	:Volume (Sayı)
vb.	:Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yay.	:Yayınları
yy.	:Yüzyıl

EKLER DİZİNİ

EK 1: “Fuzuli- Şükür Cemalının Nurunu Gördüm” adlı şiirinin defter fotoğrafı (Sayfa 218)	249
EK 2: “Destur Şahım Dedi Elini Aldı” adlı şiirinin defter fotoğrafı (Sayfa 219).....	250
EK 3: “Fehmedene Manadır Hiç Gümana Benzemez” adlı şiirinin defter fotoğrafı (Sayfa 220)	251
EK 4: “Erdebilde Şih Safide Buyruğum” adlı şiirinin defter fotoğrafı (Sayfa 221).....	252
EK 5: “Onun (i)çin Okurum Lanet Yezide” adlı şiirinin defter fotoğrafı (Sayfa 222)	253
EK 6: “Özündə Hakk’ı Buldunsa Nacisin Sen” adlı şiirinin defter fotoğrafı (Sayfa 223)	254
EK 7: “Ne Gezersin Dağ Başında Konuşalım Düzde Gel” adlı şiirinin defter fotoğrafı (Sayfa 224)	255

GİRİŞ

İnsanların yaşamları boyunca ürettikleri her şey kültür ismini alır. Yazının bulunmasının altı bin yıl öncesine gittiğini varsayarsak, insanlığın bilinen tarihinin de elli bin yıl öncesine gittiği düşünülüğünde aradaki ciddi zamanda üretim, icra ve aktarım hep söz ile olmuştur. Daha sonra yazının bulunmasıyla sözlü kültür bitip yazılı kültür başlanıldığını düşünenler olsa da bu yanlış bir yargıdır. Sadece bu üretilen kültürün aktarımı için yeni bir araç bulunmuştur. Çünkü sözlü kültür yazıdan önce de vardı, sonrasında da devam etmiştir. Sözlü gelenek araştırmalarında, araştırılan eserlerin değişimden daha az etkilenmiş halleri kırsal kesimlerde yani diğer kesimlerle daha az iletişimin olduğu topluluklarda bulunmaktadır. Gerek bu yerlere ulaşım sorunu gerekse maddi imkânlar bu durumu zorlaştırsa da, kültürün gerçek ya da gerçeğe en yakın halinin bulunması yönünden bu yerler önemlidir.

Bütünsel bir araştırma yapılması isteniyorsa, öncelikle sözlü kültüre yani halka başvurulmalıdır. Bu sözlü kültürün yoğun yaşandığı yerler ise köylerdir. Çalışmamıza hayat veren Kara Musa da Çorum'un Acıpınar köyünde yaşayan ve Çorum bölgesinde tanınan Alevi geleneği içinde yetişmiş bir âşıktır. Tanınmasındaki etken ezberinde iki bin şiir bulunması ve icra ortamlarında bu şiirleri hiçbir yere bakmaksızın ezberinden okumasıdır. Çok güçlü bir hafızaya sahip olan Kara Musa, bölgede birçok amatör araştırmaya konu olmuştur. Âşık, eren ve dervişlerin araştırmalarını yapan kişilerin, uğradıkları ilk durak Âşık Kara Musa olmuştur. Çünkü sözlü kültürde birinin hayatını, düşünce dünyasını anlamak için onun bıraktığı eserler yol gösterici olur. Araştırmacılar Kara Musa'ya gelerek araştırdıkları kişinin hayatını, şiirlerini ve menkıbelerini öğrenmişlerdir. Fakat bu araştırmalar sonrası çıkan kitaplarda Kara Musa'nın ismi kitabın kaynak kişiler listesinde geçmektedir. Kitabın tamamına yakını oluşturulan bir kişinin isminin sadece küçük bir yerde geçmesi, o kişiye haksızlıktır. Çünkü derleme yapılan kaynak kişiler arasında hepsi eşit görülmüştür. Kitaba bir şiir katkıda bulunan ile kitabın geri kalanını oluşturulan kişinin aynı olması kabul edilemez bir şeydir. Hem Kara Musa'nın emeğine, hem de bilime saygısızlık ve bilim etiğine uygun değildir. Hatta bu bahsettiğimiz kitapların bazılarında adı bile geçmemektedir. Derlemeyi yapan kişi kendi adını yazıp kendi arşivi olduğunu iddia edecek kadar haddi aşmalar da olmuştur. Çalışmamıza, hem bu yanlışlığın önüne geçme düşüncesi hem de

böylesi önemli bir aşğa hak ettiği değerin verilmek istenmesi düşüncesiyle başlanılmıştır. Bu çalışmada olması gereken, bilimsel metodu kullanan bir araştırmacının yapması gerektiği gibi yapılarak, alınan şiir ve menkıbelerin aslının bir noktasına dahi dokunulmayarak olduğu gibi aktarılmıştır.

Yöredeki amatör kitaplar haricinde Kara Musa'nın ismi bir de yüksek lisans tezinde geçmiştir. Bu tez 2012 yılında Ankara Gazi Üniversitesi'nde Çorum Yöresi Aleviliğinde Kamberlik Geleneği ismiyle yazılmış bir tezdır. Tezde Kara Musa da bir kamber olarak tanıtılmış olup onu yetiştiren kişilerin isimleri verilmiştir. Fakat Kara Musa ile yaptığımız görüşmelerde kendisini yetiştiren kişilerin isimlerini söylemiştir ve bu tezde geçen isimler arasında tutarsızlık olmuştur. Hatta en büyük yanlışlık şuradadır ki; Kara Musa kamber değil Alevilik geleneği içinde bir âşıktır. Bu çalışmamız bu tezde geçen yanlışların da düzeltilmesi için yol gösterici olacağını umuyoruz.

Kara Musa Alevidir, İslam inancında olan bir kişidir. Düşünce dünyası ve ezberlediği deyişlerin özelliği de buna göre şekillenmiştir. Bu yüzden Kara Musa'yı anlamak için öncelikle Alevilik öğrenilmelidir ama Alevilik araştırmaları yapılırken bazı hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Çalışmaya, belli bir kafa yapısı veya inanca göre tasarlanmış beklentilerle gitmek yerine olanı araştırma niyetiyle başlamak daha yerinde olacaktır. Çünkü inancı değiştirmeye kalkışmak hem o inanca sahip kişilerin sizden uzaklaşmasına, araya mesafe koymasına sebep olacak hem de gerçek araştırma sağlanamamış olunacaktır. Yıllar boyu edindiği bilgileri, öğrendiği kişilerden başka kimseden dinlemeyerek orijinalliğini korumuş olan Kara Musa'ya bir şeyler öğretmeye, inandığı şeyleri değiştirmeye kalkışmak ondaki sözlü kültür hazinesini görememek demektir. Bunun yerine onun anlattıklarını anlayıp dinleyerek, bunları derlemek toparlamak daha verimli olacaktır. Çalışmamızda Kara Musa'dan, Alevilikte ayrı bir öneme sahip olan yedi ulu ozanın (Fuzuli, Kul Himmet, Nesimi, Pir Sultan, Şah Hatayi, Virani, Yemini) şiirleri ve bu ozanlar hakkında bildiği menkıbeler derlenmiştir.

Çalışmamız öncesinde geniş bir literatür taraması yapılarak çalışmamızda kaynak oluşturabilecek kitaplar ve makaleler toplanıp incelenmiştir. Literatür taraması ve inceleme kısmında, gerekli kaynaklara ulaşma konusunda bizzat İstanbul'da bulunan yayınevlerinden kaynaklar edinilmiş ve çalışmanın bu kısmı

tamamlanmış olmuştur. Devamında derlemeler yapılmış ve bu derlemelerde elde edinilen bilgiler analiz edilmiştir. Bu araştırma ve değerlendirmeler sentezinde çalışmamız son halini almıştır.

Çalışmamızda genelden özele bir yaklaşım izlenmiştir. İlk bölümde önce sözlü kültürün tanımı, derlemenin ve kaynak kişinin önemi belirtilmiştir. Kara Musa'yı yetiştiren sözlü kültürü bilmeden Kara Musa'nın anlaşılması güçleşeceğinden ilk önce sözlü kültürün öneminden ve bunu araştırırken, incelerken kullanılacak yöntemlerin de bilinmesi gerekmektedir. Çünkü bu kısımda karşımıza bilginin doğruluğu ve kanıtlanabilirliği sorunsalı çıkacaktır. Bu yüzden tüm kavramların, yapılan araştırmaların ve kaynak kişinin öneminin iyi bilinmesi gerekir. Sözlü gelenek araştırmaları sözlü bir icra ve sözlü bir araştırma yöntemi gerektirdiği için çalışmada derleme yönteminden ciddi bir şekilde yararlanılmıştır.

Sözlü kültür araştırmalarında objektiflik çok önemlidir. Olması gerekeni, doğrusunu ya da yanlışını değil, olanı anlatmalıyız. Çünkü halk edebiyatı halkın belleğinde olanla ilgilendir. Doğrusuyla yanlışıyla derleyip toplar, halkın doğrularını alır. Derlenen şiirlerden kimileri heceye veya aruza uymayıp kelime yanlışlıkları olsa da Kara Musa bunlara dokunulmamasını ve aynı şekilde aktarılmasını istemiştir. Çünkü bu deyişleri, kendisine bir emanet olarak görmüş ve bizden de aynı duyarlılığı göstermemiz istendiği için ve bu konu halk biliminin önemli bir noktası olduğu için şiirler ve menkıbeler hiçbir değişiklik yapılmadan aktarılmıştır.

Devamında araştırmamızı da içine alan âşıklık geleneğine değinildi. Öncelikle, eski Anadolu'da çalgıcılığın durumundan söz edilip sonrasında ilk âşıklar diye adlandırılacak şamanlıktan söz edilmiştir. Şamanlığın açıklaması yapıldıktan sonra bu geleneğin zaman içindeki dönüşümü açıklanmıştır. Bu dönüşümün izlediği seyir, tanımlamalarla beraber verilmiştir. Kaynak kişimiz Kara Musa'nın niçin âşık olarak adlandırıldığı ve bu geleneğin neresinde yer aldığı anlaşılması için gerekli olan bilgiler verilmiştir. Bu kısımda, Kara Musa odaklı bu çalışmada halk bilimi araştırma yöntemlerinden olan derleme yöntemi kullanılmıştır. Acıpınar'daki evinde görüşmeler yapıp, bu görüşmeler video ve ses kayıt cihazlarıyla kaydedilerek sonrasında analiz edilmiştir. Bu görüşmeler aralıklarla devam etmiştir. Kişisel defterinde bulunan şiirlerin fotoğrafı alınmış, sonrasında bu şiirler bilgisayar ortamında yazıya aktarılmıştır. Aktarma işi tamamlandıktan sonra

Kara Musa ile yeniden görüşülerek aktarmada yanlışlıklar düzeltilmiş, şiirlerin açıklaması yaptırılmıştır. Bu süreçte bazen evinde de misafir olarak kalınarak derlemeler yapılmış, eksik noktalar danışılmış, şiirlerdeki okuma hataları düzeltilmiştir.

İkinci bölümde Kara Musa'nın yaşadığı yer olan Çorum ilinin tarihsel zamanda yaşadığı değişim ve tarihi olaylar anlatılmıştır. Çünkü mekan insanları etkileyen önemli bir unsurdur. Sonrasında bulunduğu köy olan Acıpınar köyünden bahsedilerek bulunduğu iklim, çevre ve kültür hakkında bilgiler verilmiştir. Kronolojik bir biçimde anlatılarak Kara Musa'nın hayatı açıklanmıştır. Bu bilgiler arasında onu âşıklığa karar vermesinde etkili olan unsurlar, yetiştiren kişiler ve etkilendiği şahsiyetler söylenmiştir. Tüm bunların açıklanması, Kara Musa'nın anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Son bölüm olan üçüncü bölümde derlenen şiirler verilmiştir. Kara Musa'nın kendi hiç şiir yazmamıştır ve bu şiirler yedi ulu ozana ait şiirlerdir. Öncelikle bu ozanların hayatı hakkında bilgiler verilmiştir. Sonrasında ise bu ozanların şiirleri yazılıp menkıbeleri eklenmiştir. Şiirler ikinci satır tekniğine uygun olarak adlandırılmıştır. Ayrıca bir künye hazırlanarak her şiirin nazım birimi (kıta, beyit, muhammes, müseddes) ve bu nazım biriminden kaç adet olduğu (4 kıta, 5 beyit vb.), ölçüsü (aruz veya hece), ölçüsünün türü (11'li hece, 8'li hece vb. veya Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/Fâilün, Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün vb), konusuna göre türü (Duvâz-ı imam, Methiye, Nefes vb.) sınıflandırılarak verilmiştir. Bu da hangi türden ne kadar olduğunu hesaplamamızda bize kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca bu şiirler Kara Musa'nın düşünce dünyasını anlamamız için de önemli olmuştur.

Genel olarak özetlersek güçlü bir hafızaya sahip olan Kara Musa âşıklık geleneği içinde türünün son örneklerindedir. Alevi âşıklık geleneğinden gelen Kara Musa'nın ezberlediği şiirler bu inanca ait şiirlerdir. Sadece ezberlemekle kalmaz, şiirlerin anlamlarını da açıklar. Ama Kara Musa'yı bu kadar önemli kılan gerek hafızası ve gerekse bu şiirlere gösterdiği saygıdan ileri gelmektedir. Ezberlediği şiirleri olduğu gibi aktaran ve bunları aktarırken de benlik duygusuna kapılmayan bir âşiktir. Şiirlerin açıklamasını yaparken de bu anlatılmak istenenleri bizzat kendisi de benimsemiş, buna göre bir hayat yaşamıştır. Bu çalışma, Kara Musa'yı yetiştiren ve Kara Musa'yla etkileşim halinde olan kişilerden öğrenmiş olduğu bilgiler ve şiirlerle

oluşturulmuş bir çalışmadır. Kara Musa seksen  yıllık hayatı boyunca bunları derleyip, kendisine bir emanet olarak görerek günümüze ulaştırmıştır. Bu alışma ile bu emanetin Kara Musa'nın yaşamıyla sınırlı kalmayıp daha uzun zamanlara ulaşması ve yazıya aktarılarak akademik dünyaya ulaşımı sağlanmıştır. Kara Musa gibi önemli bir değeri daha geniş çevrelere ulaştırma konusunda bir nebze katkımız olacaksa bizim için maksat hâsil olmuş demektir. Bu çalışmadan ötürü mutluluğumuzu belirtip, çalışmada olan hataların şahsımıza ait olduğunu belirtir her türlü eleştiriye açık olarak çalışmayı daha iyi bir hale getirmek için yapılması gerekenleri yapacağımızı beyan ederiz.

1. SÖZLÜ KÜLTÜR VE ÂŞIKLIK GELENEĞİ

1.1. Sözlü Gelenek ve Sözlü Kültür

Sosyal ve beşerî bilimler alanında, tanım ve kullanımlarında bir anlaşmaya varılamayan iki kavram vardır. Bunlar medeniyet ve kültür kavramlarıdır. Kimi otoriterler, bu iki kavramı aynı anlam da tanımlayıp ve aynı şekilde kullanırken kimi otoriterler bu iki kavramı birbirinden ayırır. Şüphesiz, bu farklılıklar, onların disiplinlerinden, teori ve yaklaşımlarından kaynaklanır. Öncelikle bu kavramları ayırmak yerinde olacaktır. Günümüzde, dünya milletlerinin çağın bilim ve teknolojisinin yarattığı yenilikleri ve gelişmeleri hızlı bir biçimde kendi hayatlarına aktarıp, hayatlarına kopya ettikleri görülür. Bu durum da milletler arasında bir benzerlik kurmaktadır. Tüm bu benzerliklere rağmen onları birbirinden ayıran farklılıklar da aynı biçimde varlığını sürdürmektedir. Milletlerin hayatında iki yönlü bir faaliyet cereyan etmektedir. Bu iki farklı faaliyetten, ilki, medeniyet, ikincisi ise kültür olarak adlandırılır (Yıldırım, 1984: 6).

Tarih sahnesinde milletlerin görülmeye başlamasından bu yana varlıklarını, farklılıklarını ve bütünlüklerini koruyan, ihtiyaçlarını her anlamda karşılayan düzenler görülmektedir. Süreklilik vasfına sahip bu düzenler gelenek olarak adlandırılmaktadır. Bunları sayısı, işlevi, özellikleri ait olduğu milletlerin gelişme durumları ve ihtiyacına göre milletin hayatında yer alan geleneklerin tümü, o milletin kültürünü oluşturur (Yıldırım, 1983: 16). Yani insanları bir arada tutan unsur, onların başlangıçtan günümüze, zamana ve çevre şartlarına uyarak geliştirdikleri yaşayış şekilleri, kısacası ürettikleri maddi-manevi her şey kültür olarak adlandırılır (Kafesoğlu, 1998: 16).

Bir toplumda kültürü oluşturan gelenekler iki ortam içinde şekillenir. Biri sözlü, diğeri ise yazılı ortamdır. Başlangıçta toplumda yer alan bütün gelenekler, sözlü ortam eseridir. Bu ortam içinde meydana gelen gelişmeler ve değişimler, yazılı ortamın doğmasına zemin hazırlamıştır. Yazının bulunmasına kadar, tarihî birikim ve tecrübe, sözlü ortam kaynak ve kanalları tarafından korunup aktarılmıştır. Sözlü ortam, başlangıçtan bu yana hiçbir biçimde ortaya yeni ortamları barındırıcı, onları kuşatıcı özelliğini yitirmez. Bu gerçek hiç mi hiç göz ardı edilemez (Yıldırım, 1984: 82-94; Üçüncü, 2004:128). Sözlü kültür “gelenekte yer alan tamamen söz ile,

kısmen söz ile veya tamamen sözsüz yaratılan ama sözlü geçiş ve iletişimle kişiler arasında dolaşan, kulaktan kulağa aktarılan veya nesilden nesile geçen tüm unsurları yapı, muhteva, biçim ve fonksiyonları ne olursa olsun bu kapsamdadır” (Yıldırım, 1984: 39).

Dilin sese dayalı bir olgu olduğu inkar edilemez bir gerçekliktir. İnsanlar, birbirleriyle veya çevreleriyle sayısız iletişim kurarlar ve bunu meydana getirirken de bütün duyularını, özellikle de göz ve kulaklarını seferber ederler (Ong, 1967: 1-9). İletişim sadece bunlarla kısıtlı kalmayarak jest ve mimik de iletişimde önemli yere sahiptir. Fakat iletişime esas olarak hakim olan dil ve dili duyuran tane tane seslerdir. Sadece iletişim değil, düşünce de sesle özel bir bağlantıya sahiptir. Konuyla ilgili olarak Ong, “Bir görüntü, bin kelimeye değer” deyişini örnek vermiştir ve bu önermenin doğru olduğu taktirde bunun bir deyiş olmasının gereksiz olduğunu söylemiştir. Çünkü bir görüntü, ancak belirli koşullarda bin kelimenin yerini tutar ki, o da görüntüyü çevreleyen kelimeleri içeren bağlamdır (Ong, 2014: 19).

İnsanların yaşadığı her yerde dil vardır. Dilin olduğu yerlerde insanlar konuşarak anlaştığı için dilin temelini ses dünyası oluşturur. Jest ve mimikler çoğu şeyi ifade etse dahi, konuşmanın yerini tutmak üzere geliştirilir. Doğuştan sağır ve dilsiz kişiler tarafından kullanıldığında dahi aslında sözlü konuşma sistemlerine bağlıdır. Dil, sese bağımlı bir olgudur. Tarih boyunca birçok dil kullanılmıştır fakat bu dillerden yalnızca 106 tanesi edebiyat oluşturabilecek derecede yazıya bağlanabilmiştir. Günümüzde dahi 3000 kadar konuşma dili bulunsa da bunlardan ancak 78 tanesinin edebiyatı vardır (Edmonson, 1971: 323, 332). Tarih sahnesine baktığımızda da birçok devletin konuşma dili ayrı, bilim dili ayrı, edebiyat dili ayrıdır. Anadolu Selçuklu Devleti’nde yaşayan halkın çoğunun Türk olup Türkçe konuşmasına rağmen resmi dil Farsça, bilim dili ise Arapça seçilmiştir. Bu gün bile konuşulan yüzlerce dil olmasına rağmen bunlara uygun bir yazı dili geliştirilememiştir. Değişmeyen tek olgu, dilin temelden sözlü olmasıdır.

Sözü bir biçime sokan, bir mekana bağlayan yazı dilin gücünü tahmin edebileceğimizden çok daha fazla pekiştirir ve düşüncenin yapısını değiştirir (Hirsch, 1977: 8:43). Bunları yaparken söz, hala varlığını korumaktadır. Bir yazılı metnin anlaşılabilmesi için dilin, doğal ortamı sesle iletişim kurması gerekmektedir.

Yani metni, içimizden ya da sessiz bir şekilde okuduğumuzda metni sese dökeriz. Çünkü yazı, sözlü özelliğinden bağımsız düşünülemez. Juri Lotman yazıyı kendinden önce gelen birincil sisteme yani konuşma diline bağımlı bir ikincil biçimlendirme sistemi olarak nitelendirmiştir (Lotman, 1977: 21, 48, 61). Bu açıdan baktığımızda sözlü anlatımın var olması için yazıya ihtiyacı yoktur ama yazı, sözlü anlatım olmaksızın var olamaz. Çoğu araştırmacı sözlü anlatımı, ya yazılı anlatımın bir çeşidi saymış ya da bilim dünyasına layık görmemiştir. Ama bu durum son yıllarda değişmeye başlamıştır (Finnegan, 1977: 1-7). Bu durumla ilgili Boratav, sözlü geleneğin ürünlerini araştırıp inceleyen halk edebiyatı için en temel kaynaklar sözlü kaynaklar olduğunu söylemiştir (Boratav, 1942: 35). Yazıya aktarılmasından sonra ürün, sözlü kültür özelliğini yitirmez, yine sözlü kültür ürünüdür. Çünkü sözlü kültür ortamında meydana gelmiştir ve aktarılmıştır. Bu, sözlü kültür ürününün yazıya aktarılmış halidir. Ama bu aktarım sonrasında elde ettiğimiz verilerin sözlü kaynaklar üzerinde incelemeler yapıldıktan sonra bir kıymet arz eder (Boratav, 1942: 36).

Sözlü kültür bir yüz yüze iletişim ürünüdür. Yazıdan çok üretilebileceği bir ortama ve oradaki kişilere ihtiyaç duyar. Yani bir etkileşimden doğar. Sözle üretilir, sözle iletilir. Örneğin, ilkel toplumlarda yaşayan kişiler yahut kırsal alandaki yaşlı insanlar, büyüklerinden duydukları ve hafızalarında koruyarak günümüze ulaştırdıkları masallarda veya anlatılarda, atalarının avladığı hayvanları anlattıklarında araştırmacılara göre bunlar, mitolojik yaratıklar gibi gelse de sonrasında yapılan kazılarda bu hayvanlara ait kalıntılar ortaya çıkabilir. Bunlar, sözlü kültür ortamında sürekli ve dinamik bir şekilde anlatılarak ve hafızalarda korunarak günümüze ulaşır. Ayrıca bu insanlar duydukları bu ürünlere manevi bir değer verdikleri için de bozulmamasına dikkat ederler. Bu da ürünlerin devamlılığını sağlar. Sözlü gelenekte yer alan tamamen sözsüz yaratılan ama sözlü geçiş ve iletişimle fertler arasında dolaşan ya da kuşaktan kuşağa aktarılan tüm unsurları yapı, içerik, şekil ve fonksiyonları ne olursa olsun, sözlü kültürün kapsamına girer. Bunların her biri oluştukları toplumun "ortak" kabulleri olarak, kendilerine mahsus birer gelenek yaratmışlardır. Her bir unsurun nitelikleri bu gelenek içinde kendini korur, geliştirir veya değiştirir. Her unsur, kavram ve kapsam milleti meydana getiren fertlerin ihtiyaçlarına cevap verdiği ölçüde yaşar. Aksi halde, millet hayatında sürekliliğini devam ettiremez ve fonksiyonunu yitirdiği zaman içinde donar kalır. Onun bıraktığı boşluk ya da yeni ihtiyaç sonucunda yeni bir ortak kabul

ile yeni bir unsur yaratılır. Sözlü kültür dinamik bir yapıya sahiptir ve milletin yapısında teşekkül eden bütün sosyal tabaka veya gruplar içinde devamlı bir yaratma faaliyeti içindedir (Yıldırım, 1983: 17).

Sözlü kültür ürünlerinin birçoğu günümüze kadar ulaşmıştır. Bu sözlü kültür ürünleri her türlü estetik ve bilimsel üretim olması fark etmeksizin öncelikle sözlü ortam şartları içerisinde doğmuş, sonrasında insanların zihninde şekillenip son halini almıştır. Tüm bunların sonucunda kendi içinde oluşturduğu değerleri; yaratma aşamasında söz, müzik, jest ve mimiklerle dışa vurmuştur. Bunu yaparken konu, zaman, icra eden kaynak kişi gibi özelliklere bağlı olarak kelime kullanımı, ağız özellikleri, jest ve mimikleri arasında farklılık göstermiştir. Bu farklılık, anlatıcının o anki heyecanına göre kendi içerisinde dahi kendini göstermiştir. Örneğin; Atatürk'ün Samsun'a çıkışının araştırıldığı bir derlemede denk geldiğimiz şiiri, kaynak kişimiz eğer Samsunlu ise diğer yerlerden daha farklı okuyacaktır. O anki heyecanı ve ifadesi kendine, daha doğrusu yöreye özgü bir şekil alacaktır. Aynı şekilde âşık derlemesinde Akdeniz bölgesindeki derleme ile Erzurum-Kars bölgesinde yapacağımız derleme aynı olmayacaktır. Buradan da anlayacağımız üzere sadece söz değil sözün yanında bazı etkenler de önemlidir.

Düşünme eylemi, malzemesini oluşturan birimleri birbirinde ayırdığı için düşünce, birincil sözlü kültürlerde belli bir ölçüde analitiktir. Fakat olayların ve durumların açıklayıcı çözümlemesi, okuma yazma bilmeden gerçekleştirilemez. Yazıyla bağı olmayan çoğu kimseler öğrenir ve öğretir, çoğu da bilgedir ama inceleme yapmazlar (Ong, 2014: 21). Çoğu derlemeler de kırsal alanlarda, yaşlı kişilerle yapılır. Bu kişiler okuma yazma bilmeseler dahi oldukça bilgili kişilerdir. Araştırmacıların görevi ise bu bilgileri alıp işleyerek bilim dünyasına kazandırmaktır. Örneğin bir mürşitten eğitim alma, ustanın yanında çıraklık yapmak, masal anlatıcılığı bazı öğrenme yöntemlerindedir ama bunlar inceleme sınıfına girmezler.

İlkin topluluğa hitap etme anlamına gelen retorik, yazı dahil her türlü söylemin paradigması olarak kalmıştır (Ong, 1967: 58-63; Ong, 1971: 8-27). Böylece yazı sözlü kültürün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Sözün hitabını, nasıl geliştirileceğini gösterip bir düzene sokmuştur. Fakat sözlü edimlerin söylev olması pek mümkün olmamıştır. Çünkü söylev sözlüydü ve söylendikten sonra

geride incelenecek bir şey kalmaz. İncelenebilmesi için bu sözlü edimlerin yazıya aktarılması gerekmiştir fakat genellikle konuşma bittikten sonra yazıya aktarılmıştır. Çünkü eski çağlarda yazılı metne bağlı kalarak okumak bir beceriksizlik olarak görülüyordu (Ong, 1967: 56). Bu hazırlanan konuşmalarda da inceleme konusu söylevin kendisi değil, yazıya aktarılış metniydi. Söylevlerin yazıya aktarılmasının geliştirdiği önemli yenilik ise yazılı kağıt parçasından doğrudan algılanabilecek şekilde tasarlanan ve tümüyle yazı mantığıyla gelişen birleştirmelerdir. Gerçek anlamda yazılı birleştirme yani kompozisyon, metin şeklinde ortaya çıkmıştır (Nelson, 1967: 7).

Sözlü geleneği tam anlamıyla kavramak pek de kolay değildir. Yazının kullanılmasıyla beraber, kelimeler somut bir hale dönüşürler. Yazıdaki harfler birer işaretler ve bunları görebilir, dokunabiliriz. Yazılı kelimeler “artık” olarak nitelenir. Fakat bu durum sözlü gelenekte farklı bir durumdadır. Sözlü gelenekte bir dönem sıkça anlatılan bir öykü artık anlatılmıyorsa geriye sadece birkaç kişinin o öyküyü anlatabilme yeteneği kalır. Çoğu kişi bu durumdan rahatsız olurlar çünkü yazılı metinlerdeki gibi geride bir şey bırakmazlar. Kelimelerin kaynağı sözlü iletişimde bulunmaktadır. Yazı ise kelimeleri görsel bir boyuta hapseder. Okuryazar birisine yabancı bir kelime söylediğinize ve bu kelimeyi düşünmesini istediğinizde kelimenin yazılışını düşünür. Birincil kültürde söze verilen anlamı tam olarak elde edemezler. Okuryazarlığın iddiacı tutumu da göz önüne alınırsa sözlü gelenek ve edimleri, yazının bir değişkesine incelikli ama sabit bir biçimde indirgmeden “yazın” kapsamına sokmak pek mümkün değildir (Ong, 2014: 24).

Yazının icadı beş bin yıl öncesine dayanır fakat insanlık tarihi (bulunan fosillere göre) yaklaşık yüz bin yıllık bir geçmişe sahiptir. Aradaki yaklaşık doksan beş bin yıllık zaman diliminde insanlar okuyup yazmamışlardır ama üretime devam etmişlerdir. Atasözleri, gelenekler, adetler büyüklerinden gördükleri gibi devam etmiştir. Bunlar, zamanın şartlarına göre güncellenerek devam etmiştir. Zamanın şartlarına göre uyum sağlamayan kısımlarda ise yerine yenileri üretilmiştir. Sümerlerin yazıyı bulmuş olmasıyla da sözlü kültürün bitip yazılı kültüre geçildiği yargısına varılmaz. Çünkü yazı, sadece devlet işlerinde kullanılmıştır. Üretim miktarı, alınan vergilerin kaydı gibi bilgiler çeşitli sembollerle not edilmiştir. Yani yazının doğması aslında ekonomik sebeplere dayanmaktadır. Halk; gündelik hayatında o anki durumu karşılayacak bir söz söylemiş, merasimlerde belli başlı

öğreteler yapmış, inanç icra ederken yine büyüklerinden gördüğü ve zorunlu bildiği gelenekleri devam ettirmiştir.

Yazının icadına kadar insanlar arasında sadece sözlü kültür egemen olmuştur. Halk arasında üretilen bilgiler, adetler, gelenek ve görenekler hep sözle üretilip sözle aktarılmış ve yazıya ihtiyaç duyulmamıştır. Yazının icadıyla kültürün sistematik bir şekilde yayılması sağlanmıştır. Cumhuriyetten sonraki süreçte yazı köylere kadar gitmiş ve bu kırsal kesimlerdeki insanlar eğitim almışlardır. Fakat her ne kadar eğitim alsalar bile okulla ilişkisi bittikten bir süre sonra yazıya ihtiyacı olmadığı için unutulmaya başlanmıştır. Hatta bu insanlar arasında harflerin bile tanınmadığı görülmüştür. Ama bilmece, atasözü, türkü gibi halk ürünleri üretilmeye devam etmişlerdir. Ferdinand Saussure, her türlü sözel iletişimin evvela konuşma temeline dayandığını hatırlatarak modern araştırmacıların inatla yazı dilini temel dil sayma eğilimine dikkat çekerek; yazının aynı anda hem faydalı, hem zararlı, hem de tehlikeli olabileceğini belirtmiştir. Bunla beraber yazının düşüncenin sözel anlatımını değiştiren bir yöntem olmayıp konuşmayı tamamlayıcı bir parçadan ibaret olduğunu söylemiştir (Saussure, 1959: 4-23; Ong, 2014: 17)

Yazının bulunması ve yaygınlaşması, içinde bulunduğumuz elektronik ortamla beraber iletişim ağlarının zenginleşmesi sözlü bellek ve sözlü kültür açısından olumsuzluk olarak düşünülse de sözlü bellek insanoğlu için başvuracağı en yakın ve en tabii kaynak olarak günümüzde varlığını sürdürmektedir (Fidan, 2001: 140). Geçmişten günümüze insanların günlük hayattaki tecrübeleri, savaşlar, yaşanan afetler; bunların insan hayatındaki yansımaları olan sevinçleri veya hüzneleri sözlü bellekle somutlaştırılmış, informal eğitim kanallarıyla nesillerin bilgisine sunulmuştur. Ortak şuurun yansımaları olan ve sözel hafızada korunan bu yaşanmışlık ürünleri yazılı kaydın olmadığı dönemler için tarihî belge niteliği de taşımaktadır. Bu belgelere tarihi disiplini açısından bakıldığında sözlü tarih ismi verilmektedir. Tarih kaynakları sayılan sözlü tarih metinleri arasında destanlar, şiirler, masallar, mitler, menkıbeler, hikâyeler, fıkralar, atasözleri yer alır. Tüm bu üretilen ürünler ise günümüze sözle gelmiş olduğu için birtakım bozulmalar, eksilmeler veya eklenmeler olsa da başvurulacak önemli belgeler arasında sayılmaktadır (Togan, 1985: 36-51).

Yazıdan, hatta yazı yazma imkanlarından yoksun bir kültürün nasıl olabileceğini hayal etmek okuyazarlar için oldukça güç bir durumdur. Sözlü kültürde açıp bakmak zaten hiçbir şey ifade etmez. Kelimeler gözle görünen bir nesnelere temsil etse de, yazı olmadığı sürece kelimelerin görsel bir varlığı olamaz, sadece sesteki ibarettir. Sözleri hatırlamaya çalışabilirsiniz ama arayıp bakabileceğiniz somut bir kaynak ya da ağızdan çıktıktan sonra görülebilen, elle tutulabilen bir yörüngesi yoktur. Çünkü kelimeler başlı başına bir eylemdir (Ong, 2014: 46). Birincil sözlü kültürün ne olduğunu ve bu kültürle ilgili sorunun doğasını öğrenmek için önce sesin, ses olarak doğasını düşünmek yerinde olacaktır (Ong, 1967: 111). Ses, işitilirken varlığını yitirir. Yani geçici bir kavramdır. Sesi durmak ve ona hakim olmak imkansız bir durumdur. Görüntü için böyle değildir. Bir video kaydı izlendiğinde, kayıt durdurulsa dahi görme duyusu devam eder. Çünkü videonun durması, geride görüntü bırakmıştır ama sesin de durması geride sadece bir sessizlik bırakacaktır.

Kelimelerin sesle sınırlandırılması anlatımı etkilediği kadar düşünme sürecini de etkiler. Analitik geometri biliyorum dediğimizde aslında her bir önerme ve kavramın zihnimizde olduğunu değil, onları kolayca anımsayabileceğimizi kastederiz. Bu anımsayabilme sözlü kültürde de geçerlidir. Ancak anımsayabildiğimiz konuları bilebiliriz. Okuyazarlar çalışma neticesinde öğrendikleri, daha doğrusu anımsayabildikleri bilgi yazıyla derlenip düzenlenmiş ve kullanıma hazırlanmıştır. Bu tıpkı trafik kuralları veya tarih dersi bilgileri gibidir. Sözlü kültürde ise metin yoktur. Peki sözlü kültürde bir kişi bildiklerini nasıl kaydeder, nasıl anımsar? Sözlü kültürün yüz yüze bir iletişim ürünü olduğunu söylemiştik. Anımsamak içinde karşısında başka bir bireye ihtiyacı vardır. Onunla konuşan, soru soran ve çözüm arayan biri gereklidir. Çünkü saatlerce kendi kendine konuşmak zor bir şeydir ve sözlü kültürde bir konu üzerine düşünmek iletişime bağlıdır (Ong, 2014: 49). Ancak dinleyicinin desteğiyle de o düşüncenin her bir parçası not edilip korunamaz. Ancak anımsanabilir şeyler düşünerek, belleğe yardımcı olan, ağızdan çıkmaya hazır düşünce biçimleri kullanarak akılda kalıcılık sağlanabilir. Dengeli tekrarlar ya da antitezler, kelimelerdeki ünlü-ünsüz uyumu, herkesin duyup kolaylıkla hatırladığı, kolay akılda kalabilecek şekilde biçimlenmiş atasözlerinden oluşması ve belli izleklere yerleşmesi gerekir. Ciddi düşünce bellek sistemleri ile iç içe bir yapıdadır. Belleği güçlendirme zorunluluğu söz dizimini bile koşullandırır (Havelock, 1963: 87-96).

Uzun süreli ve sözlü temele dayanan düşünceler şiir kalıbına girmeseler dahi ritim ağırlıktadır. Ritim, anımsama konusunda çok önemli bir yere sahiptir. Ritmik sözlü anlatım biçimi, nefes alıp vermek, el-kol hareketleri, mimikler ve insan bedeninin çift yönlü simetrisi arasındaki sıkı bağ kanıtlanmıştır. Yunan didaktik şiirinin babası olarak bilinen ünlü ozan Hesiodos, yarı felsefi düşüncelerini kendi kökenindeki sözlü kültür yapısına uygun olarak kalıplaşmış belli başlı dizelerle anlatma yoluna gitmiştir (Havelock, 1963: 97,204).

Kulaktan kulağa ve ağızdan ağıza dolaşan hazır deyişler niteliğinde bulunan bazı kalıplar, söyleme kolaylığının yanı sıra belleğe de yardımcı olurlar. “Hata insana, affetmek Allah’a mahsustur”, “Keder gülmekten iyidir, çünkü yüz mahzunlaşınca yürek bilgeleşir” yapışkan sarmaşık, çam yarması vb. değişmeyen, dengeli ve ritmik deyişler bazen basılı bir şekilde bulunabilse de sözlü kültürlerde bazen karşımıza çıkmazlar ama sürekli tekrarlanırlar. Bu deyişler düşüncenin çekirdeğini oluşturur (Ong, 2014: 50). Bu deyişler düşüncenin özünü oluşturduğu için bu kalıplaşmış deyişlerden oluşmayan hiçbir düşünce uzayıp gitmez ve unutulmaya mahkumdur.

Sözlü şekillenen düşünce ve buna bağlı anlayış geliştikçe bu kalıplaşmış sözlerin kullanımı da ustalık kazanacaktır. Bu durum tüm sözlü kültürler için geçerli bir durumdur. Geçmişten günümüze dek söze dayalı kurmaca yapıtlar, güçlü bellekleriyle açtıkları yolda ince zekalarıyla hareket eden, mevcut durumu irdeleyen, sözlü gelenek içerisinde eğitilmiş kahramanların düşünme biçimine zengin örnekler sağlar. Hatta yasalar bile kalıplaşmış deyişlere, atasözlerine yerleşmiştir (Ong, 1978: 5). Bu kalıplaşmış sözler yasa dilinin sözü değil özüdür.

Sözlü kültürde bir konuyu kalıplaşmamış, biçimlenmemiş ve belleğe seslenmeyen bir yoldan düşünmek zaman kaybından başka bir şey değildir. Kalıcı değil geçici bir düşünce olur. Çünkü yazı gibi anımsatmaya yardımcı bir şey olmadığı için kaydedilip anımsanamaz. Kalıplaşmış ifadeler, yazının görevlerinin bir kısmını üstlenirken deneyimlerin zihinsel düzenlenişini, düşüncenin tarzını da belirler (Ong, 2014: 51). Sözlü kültürde yaşanmış olaylar, tecrübeler belleği pekiştirecek şekilde akla yerleştirilir.

Deyişler genellikle kalıplaşmış yapıdadırlar. Kelime v kelime gruplarının her birisinin içerdiği kavram, bir tür kalıp olarak zihinsel düzenlenişi belirler ve bellekte yer edinir. Deneyimleri kelimelerle ifade etmek de anımsamayı kolaylaştırır. Bu kalıplaşmış ifadeler sözlü kültürün ayırt edici özelliğidir. İnsan belleğinde anımsamak için birer şifredir. Bu şifreleri kullanmadan ise sözlü gelenek içerisinde yaşanmışlıkları veya bilgileri hatırlamamıza olanak yoktur.

Belleği güçlendirmek için ayrıca kümeleme sistemi de kullanılır. Söze dayalı anlatım unsurları grup halinde anlatılır ve tek başlarına anlam ifade etmezler. Eş veya zıt anlamlar, deyişler ve cümlecikler kümelenince tanımlayıcı söz niteliğini kazanır. Yazıdan uzak toplumlar masal veya hikaye anlatırken belli başlı kalıplar kullanırlar. Kümelerin ağırlığından ötürü okuyazarlara bıktırıcı ve ağdalı gelen bu kalıpsal sıfatlar sözlü anlatımdan ayıramaz bir gerçektir (Ong, 1977: 188). Bu kalıplarda ulu çınar, güzel prenses, masum yavrucak, kahraman Türk ordusu gibi kalıplardır. Sözlü kültürde “prensese niye güzeldir?” diye bir soru sorulduğunda bu sorunun amacı prensesin güzelliğine laf etmek değildir. Yahut “çınar niçin uludur?” sorusu çınarın ululuğuna gölge düşürmez. Aksine buradaki betimlemeyi yaşatmak ve korumaktır. Bu deyişler sözlü kültürde parçalanmamalıdır. Bunun en güzel korunup saklanabileceği yer insan aklındır ve bin bir güçlkle günümüze ulaştırılmıştır. Nesilden nesle aktarılmış olan bu deyişleri parçalamak sözlü kültüre yapılan bir yanıştır. Ordular her zaman kahramandır, prenses de güzeldir. Başka sıfatlar da eklenebilir ama bunların belirlenmiş olması gerekir. Fakat bir deyiş kalıplaştıktan ve kabul edildikten sonra ona dokunmamak gerekir. Bir yazı sistemi olmadan düşüncüyü parçalamak, yani çözümlmek, çok riskli bir iştir (Ong, 2014: 55).

Düşüncenin unutulmaması için sürekliliğe ihtiyacı vardır. Yazı, metinde bir süreklilik çizgisi sağlar. Örneğin; yazılı bir metinde konunun bir noktası karışırsa metnin başına dönüp anımsama imkanı vardır. Bir göz attıktan sonra ilerlemeye çalışılır ama sözlü metin de durum böyle değildir. Söz, biraz önce de söylediğimiz üzere işitme anında yok olur. O yüzden dikkat, odak noktasına verilip daha fazlasını söylemek ve ilerlemek zorundadır. Ağdalı yani sıfatlı sözler, söyleneni tekrarlamak hem konuşanın hem de dinleyicinin dikkatinin dağılması konusunda önemli bir yere sahiptir. Özellikle geniş bir kesime hitap edilirken, fiziki koşulların da etkisiyle, konular tam olarak anlaşılabilir. Konuşma esnasında fazladan söz söyleme ve

konulara dönüş yaparak tekrarlı bir anlatım yapma eğilimi yüz yüze iletişimden daha sık rastlanır. Konuşmacılar bir yandan konuşurken bir yandan da devamında söyleyeceği sözleri zihninde arar. Ustalıkla sözü tekrarlamak daha yerinde olacaktır. Örneğin; toplum karşısında masal anlatan birisi masalın devamını unuttuğunda son anlattığı olayı kısa bir tekrar yaparak konuşmasına devam eder. Bu durum hatırlarken sessizce beklemesinden daha iyidir. Çünkü dinleyiciler karşısında saygınlığını yitirebilir ve bu da iletişimi olumsuz etkiler.

Bilgi kolay elde edilir bir şey olmadığı için değerlidir. Halk, bu bilgiyi koruyabilen ve anlatan yaşlı kişilere ilgi gösterirdi ama yazı ve matbaa aracılığıyla bilgi aklın dışına kaydedilmeye başlanmıştır. Bunun neticesinde ise yaşlı kişilere olan ilgi azalmıştır. İnsanlar daha çok yazılı eserlere ve keşfetmeye yönelmiştir. Bu da öğrenmeyi bireyselleştirmiştir. İnsanlar tek başlarına daha çok bilgi elde etme olanağına kavuşmuştur. Onlarca kişiden elde edebileceği bilgiyi tek bir kitaptan bulma imkanı bulmuştur. Yaşlı kişilerin aklında tutamadığı bilgiler, kitaplarda tutulmaya başlanmıştır. Yazı tutucudur ama yazı bulunur bulunmaz Sümer yasalarını korumak için kullanılmıştır (Oppenheim, 1964: 232). Bilgiyi koruma işlevi yazıya aktarılınca zihnin yükü hafiflemiş ve yeni düşüncelere yönelme durumu başlamıştır (Havelock, 1963: 254). Bir yazılı kültürün günümüzde hala sözlü geleneğe ne derece bağımlı olduğunu zihnindeki bellek yükünden yani eğitimin gerektirdiği ezber oranından belirleyebiliriz (Goody, 1968: 13-14). Sözlü kültürler kendi tarzlarında özgün yaratıcılıktan uzak değildir. Anlatıma, dinleyiciyi katmaya çalışmak çoğu zaman dinleyiciden heyecanlı bir karşılık almaktır. Ama anlatıcı her yeni ortamdan yeni bir anlatımla çıkmak zorundadır. Anlatıcı aynı öyküye farklı unsurlar da katabilir (Goody, 1977: 29-30). Anlatılan öykülerin çeşitlemeleri sayısızdır.

Söz, insanın içinde gelen ve insanları birbirine bağlayan bir unsurdur. Bir konuşmacı topluluğa seslenirken, bir anlatıcı öykü veya destan anlatırken hem kendi aralarında hem konuşmacıyla aralarında bir bütünlük oluştururlar. Bir metin dağıtılıp bunu herkesin içinden okuması istenirse bu bütünlük dağılır ve herkes kendi köşesine çekilir. Söylenen söz insanları birbirine bağlarken yazı ve matbaa yalıtır (Ong, 2014: 93). Sözlü kültürdeki bu yakınlık insanlar arasındaki bağı geliştirir ve sözlü gelenek eserlerinin aktarılmasını ve kalıcılığını sağlar.

Yazı insanları birbirinden ayırırken sözlü kültür, insanları yakınlaştırmakla kalmayıp aralarında mücadelecı bir durum meydana getirir. Anlatıcı bir atasözü veya bilmece sorduğunda topluluk birbirlerine karşı üstünlük kurmak için yarışır. Bu durum insan ilişkilerinde birbirlerine yakınlık kurar (Abraham, 1968: 1972). Sözlü kültürde fiziksel şiddetin her bir ayrıntısı zevkle tasvir edilir. Ama sözlü destan ve diğer destan türlerine konu olan şiddet tasvirleri zamanla sönmüş ve edebi anlatıların kuytu bir köşesine itilmiştir. İlk sözel sanat biçimlerinin şiddete düşkünlüğü zamanın koşullarında bağılı bir durumdur. Hastalıklar, felaketler ve insan ölümleri insan arasında gerginliğe yol açmış ve bu da sözlü kültüre yansımıştır. Ancak sözlü sanat biçimlerinde şiddet, sözlü kültürün kendi yapısıyla da ilintilidir. Her türlü sözel iletişim doğrudan ağızdan çıkan sesin al-ver devinimine dayanır. İster cezbetme ister düşman kesilme olsun bütün ağırlık insan ilişkilerindedir. Sözlü kültürdeki sövüp sayma, kabaca isim yakıştırma sözlü kültürle ilgili her bağlamda bol bol övme özelliğidir (Ong, 2014: 61).

Sözlü kültürde öğrenmek veya bilmek, bilinenle bilen arasında yakın, duygudaş ve ortaklaşa bir özdeşleşmeye ulaşmak demektir. Yazı, bilineni bilenden ayırdığı gibi kişisel gerçekten de uzaklaştırarak bilgiyi nesnelleştirir. Kişinin tepkisi yalnızca kişisel ya da öznel değil toplumun tepkisini yansıtan kalıplaşmış deyişler içindedir (Havelock, 1963: 197). Bir masal ya da destan anlatıldığında anlatıcı aracılığıyla dinleyiciler ve kahraman özdeşleşir ve aradaki sınırlar kalkar. Sözlü toplumu okuryazar toplumdan ayıran bir başka özellik ise ortamın değişmeyen dengesidir (Goody ve Watt, 1968: 31). Güncelliğini yitiren anıların unutulması kolaydır ama sözlü toplumun yaşadığı anın dengesi kolay kolay bozulmaz. Matbaa ortamında kelimeler değişip aynı anlama gelecek başka kelimeler kullanılabilir. Bu kelimeler de günümüzle ilgisi olmayan farklı anlamlar kazanabilir. Ama bu durum sözlü kültürde görülmez. Sözlü kültürde sözlük yoktur ve anlam uyumsuzluğu azdır. Kelimelerin kullanıldığı ortamla anında kenetlenmesiyle kalıcılık sağlanır (Goody ve Watt, 1968: 29). Sözlü zihin tanımlarla uğraşmaz (Luria, 1976: 48). Kelimeler anlamlarını gerçek yaşamdan kazanır. Kelime geçmiş anlamlarınca şekillense de, artık ayırt edilemeyerek şimdiki zamanda anlam kazanır.

Sözlü ezber yeteneği, sözlü kültürde çok önemlidir. Yazıdan kelimesi kelimesi yapılan ezberler genellikle bir metin üzerinden yapılır ve çalışan kişi karıştırdığında başa dönüp kendini denetleyebilir. Sözlü kültürde ise uzun metinlerin

kelime kelime ezberi, iki ya da daha fazla kişinin aynı anda sözleri tekrarlamasıyla olur. Ama sözlü kültürde böyle bir ezber beklenmez (Ong, 2014: 75). Belli başlı tekrar kalıplarıyla ezber gerçekleşir. Sözlü gelenek ozanları için okuma yazma bilmek ayak bağıdır. Çünkü yazı, anlatımı denetleyen metin kavramını ozanın zihnine sokunca, metinle alakasız “söylenmiş şarkıların anısı”ndan ibaret olan sözlü sanat sürecini bozar (Peabody, 1975: 216). Ozanın söylenmiş şarkılara ilişkin zekası kıvraktır. Yugoslav aşıkların bir çırpıda on hecelik yirmi dizeyi sıralamaları fevkalade değildir (Lord,1960: 17). Sonrasında ses kayıtları dinlendiğinde dize ölçüsü şaşmayan bu şarkıların ikinci tekrarda aynı kelimelerle tekrarlanmadığı görülmektedir. Konular değişmese de dinleyicilerin tepkisi ve o anki toplumsal ögelerin etkisiyle şiirlerini her seferinde farklı şekilde söyler (Ong, 2014: 77). İki farklı ozanın bir şarkıyı birebir tekrarlamadığını bilmelerine karşın ozanın çıkıp kendi şarkısını yirmi yıl sonra bile birebir aynı şekilde tekrarlayacağını söylemesi sıkça karşılaşılan bir durumdur. Ozanın bu iddiası Lord’un yorumuna göre benzer sıfatının abartılmış şeklinden ibarettir (Lord, 1960: 27).

Sözlü ezber toplumsal baskının dolaysız buyruğu altındadır. Anlatıcılar, dinleyicilerin istediği oranda anlatabilirler. Kitaplar gözden düştüğünde basımı durdurulur ama geride nüshaları kalır. Sözlü anlatımda anlatılan sözlü kültür ürününün pazarı tükenince kendisi de yok olur. Canlı dinleyiciyle iletişim sözel kalıcılığın ya da geçiciliğin kaderini belirleyebilir (Ong, 2014: 85). Sözlü kültürde talep oranında devamlılık sağlanır. Ayrıca metin ezberinden apayrı olan sözlü ezberin beden diliyle de şekillendiği unutulmamalıdır (Peabody, 1975: 197). Geleneksel sözlü sanat el uğraşlarıyla bağlantılıdır. Halk ozanları genellikle yaylı bir çalgı veya davul eşliğinde efsaneleri, destanları anlatır (Havelock, 1978: 220). Bunlara el kol hareketleri veya danslar da eklenebilir. Ağızdan çıkan her kelime yazılı kelime gibi sadece sözel bağlam içinde var olmakla kalmaz. Sırf seslendirmenin ötesinde el kol hareketleri kazara oluşan bir durum değil sözlü anlatımın kaçınılmaz bir unsurudur.

Sözlü kültürü incelediğimizde beş özelliğinden söz edebiliriz. Bunlar; sözlü olması, geleneksel olması, senkretik olması, varyantlı-versiyonlu olması ve anonim olmasıdır. Sözlü gelenek eseri, sözle üretilip sözle iletilmesi ve algılanması ile sözlülük özelliği gösterir. Yaratıcısının belirli olmaması anonimlik özelliğidir. Geleneksellik özelliği ise zamanda bir derinlik, coğrafyada bir yaygınlık ve

insanların ortaklaşalığı göstergeleri ile kendini somutlaştırır. Bunlardan başka varyantlılık özelliği sözlü gelenek eserinin her söylenişinin orijinallliğini vurgulayan özelliktir. Son özellik olan senkretizm özelliği ise sözlü gelenek eserinin yapısı ve onu oluşturan dil, ses, mimik ve müzik unsurlarının bütünlüğünü gösteren en önemli özelliktir. Bu özelliğin ortaya çıkması ile birlikte folklor araştırmalarında büyük bir değişiklik meydana gelmiş ve veri toplamaktan veri - eser değerlendirmeye kadar çok ciddi değişimler yaşanmıştır (Oğuz, 2005: 99-100).

Özkul Çobanoğlu, sözlü kültür ve yazılı kültür ilişkisini incelediği eserinde kelimelerin sözlü kültürde sözle sınırlanmasının anlatım biçimlerinin yanısıra düşünme sürecini de etkilediğini ileri sürer. Yazılı kültür ortamına aktarıldığında sayfalarca tutabilecek olan bir metni hafızada tutabilmek için bu bilgilerin ‘kolay hatırlanabilir’ bir karaktere sahip olması gerektiğinden, sözlü kültürde bir konu hakkında uzun boylu düşünüp, sorunlar karşısında çözümleyici kılmanın yolu, soru ve cevaplardan oluşan iç ve dış diyalog şeklindeki iletişimidir (Çobanoğlu, 2000: 135; Üçüncü, 2004:129). Connerton’a göre: “Büyük çaplı sözcelerin daha sonraki kuşaklarca yinelenebilme yolunda herhangi bir şansa sahip olabilmeleri için, standartlaşmış biçimlere dökülmeleri gerekir ve ritim anımsama işi sırasında bir dizi motor tepkisel devinimini işbirliğine soktuğu için, sözlü nazmın ritimleri anımsama işleminin ayrıcalıklı üstün düzenekleridir” (Connerton, 1999: 119). Halk arasında hece ölçüsü ile yazılan şiirlerin, belli bir ezgiyle çalgı eşliğinde söylenmesi ile birçok şiir, günümüze kadar ulaşmıştır. Bu konu hakkında hece sayısının ritmik yapısı, duraklar ve durak kafiyelerinin olması, zincirleme ve zincirbent koşma uygulamaları hatırlamayı kolaylaştırıcı şiir özellikleridir.

Sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş etkileri tasvirli anlatım, lirik şiir tiyatro, felsefi ve bilimsel yazılar gibi pek çok sözel sanat tarzına yansımıştır. Bu geçiş açısından en çok incelenen tür ise anlatıdır. Anlatı türünün gelişme aşamalarını şekillendiren etken yalnız sözden yazıya geçiş değil, farklı kültürlerin birbiriyle etkileşimi ve diğer sözel türlerdeki gelişme dahil pek çok şey etkili olmuştur (Ong, 2014: 164). Bütün kültürlerde bulunsa bile anlatının birincil sözlü kültürdeki görevi, diğerlerine oranla pek çok açıdan daha yaygındır. Birincil sözlü kültürlerdeki bilgi incelikli, az çok bilimsel kategorilerde işlenemez. Bu kategoriler sözlü kültürlerde geliştirilemediği için insanlar bildiklerini muhafaza edip iletmek için insan etkinliğini konu alan öyküler kullanırlar. Örneğin; Truva Savaşları, Amerikan

yerlilerinin çakal ve Karayip halklarının örümcek hikayeleri vb. geniş boyutları, karmaşık olaylarıyla bu tür anlatılar sözlü kültürün en geniş ilgi hazinesini oluştururlar (Ong, 2014: 165). Bu anlatı türleri sayesinde uzun bilgilerin özlü ve uzun ömürlü biçimler çerçevesinde birbirine bağlanması yönüyle de önemli yere sahiptir. Bu anlatılarda geçen atasözleri ve bilmeceler kısa olmasına rağmen uzun ömürlüdür. Ayrıca uzun sözel edimler çoğunlukla tek bir konuyu, bir kez anlatılabilecek şekilde anlatırlar. Örneğin çoğu söylev, yaşanan olaylarla ilgili olarak söylenmiştir ve olay ortadan kaybolduğunda söylev de ömrünü tamamlar ve silinip gider.

Zamanımızda sözlü kültüre ve sözlü-yazılı kültür karşıtlarına gösterilen ilgiyle geçmiş dönem bilgilerine olumlu bir anlayış gelişmektedir. Levi-Strauss, “haksızca ‘ilkel’ olarak nitelendirilen insanları”, düşüncelerinin kaba-saba veya temelinden değişik olduğu yolundaki suçlamalara karşı savunmuştur. İlkel demek yerine de yazısız demeyi önermiştir (Strauss, 1979: 15-16). Ancak yazısız da olumlu bir değerlendirme değildir. Bunun yerine “sözlü” deyiimi daha yerinde olacaktır (Ong, 2014: 205). Sözlü nitelik bir ölkü değildir ve hiçbir zaman da olmamıştır. Bu kültüre olumlu yaklaşmak da, bir kültürü ilelebet sözlü kültüre bağlamak değildir. Okuryazarlıkla beraber söze ve insan varlığına yazısız hayal dahi edilemeyecek imkanlar sunulmuştur. Sözlü kültürler bu gün sözlü geleneklerin kıymetini bilmekte ve bu kıymetli geleneklerini yitirdikleri için kederlenmektedirler am şimdiye kadar bir an önce okuma yazma öğrenmek isteyen toplum görülmemiştir (Ong, 2014: 205). Sözlü kültür okuryazarlığın ulaşamadığı düzeyde yapıtlar üretebilmiştir. Birçok destan sözlü kültürde üretilmiştir. Yazının gelmesiyle tamamen yok olmamıştır ve daha sistematik bir düzene girmiştir. Bilincin gelişmesi için sözlü kültür ve sözlü kültürden doğan okuryazarlık gereklidir.

1.2. Derleme ve Sözlü Kaynak İlişkisi

XIX. yüzyıldan itibaren sosyal bilimler farklı disiplinleri kendi alanlarının ihtiyacı, bakış açısı ve ortaya çıktığı zaman, mekân ve dayandığı felsefeye göre farklı inceleme ve araştırma yöntemleri geliştirmişlerdir (Üçüncü, 2004: 127). Bu yöntemlerden gerçek bilgiye ulaşma yolunda halk bilimci açısından diğerlerine nazaran güvenilir olanı derleme yöntemidir. Derleme; halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, belli bazı araç ve yöntemleri kullanan uzman halk

bilimci veya amatör halk bilimine ilgili kişi ya da kişiler tarafından, halk bilgisi ürünlerini yaşatan, taşıyan, nakleden ve icra eden kişilerden sözlü veya görsel olarak kaydedilmesiyle maddi-manevi ürünlerin toplanmasıdır. Bunu yapan kişiye de derlemeci denir.

Derlemecinin, herhangi bir konuda derleme yapacağı zaman bazı şeylere dikkat etmesi gerekir. Öncelikle derlenecek malzeme özelliklerinin iyi bilinmelidir. Çünkü ne derlediğini bilmeyen bir kişi ne arayacağını, hatta ne bulduğunu da bilemez. Bu yüzden önemli unsurları ve noktaları gözden kaçırabilir. Çünkü sözlü kültürde derlenecek malzemeler çok yönlü olabilir. Bir masal derlemesinde, metin içerisinde atasözleri veya bilmece karşımıza çıkabilir. Bunlar gözden kaçırılmamalıdır. Bu sözlü kültür ürünleri, derlemenin yapıldığı toplumun kültür zenginliğini ortaya koyar. Ayrıca derlemeci kullanacağı yöntem bilgisine de sahip olmalıdır. Çünkü kimi zaman sözlü kültür ürünleri belli başlı şekillerde kaydedilmelidir (Oğuz, 2005: 418). Örneğin; bir ibadet ortamı ve özellikleri derleniyorsa, kişilerin konsantrasyonunu bozmayacak bir yöntemle derlenmelidir. Çünkü o anki doğallık bozulduğunda daha yapmacık ve gerçeğiyle alakası olmayan bir durum ortaya çıkabilir. Derlemeci de o durumu derleyememiş ve bilgi sahibi olamamış bir şekilde dönebilir. Ayrıca alması gerekeni alamadığının ise farkında bile olmaz. Derlemeci, derleme yapacağı ortama uygun psikolojik bir yapıda olmalıdır. Derleme esnasında kaynak kişiler o anki atmosfere girdiğinde derlemeci bu anı bozmamalıdır ve profesyonel bir biçimde derleyebilmelidir (Oğuz, 2005: 419). Duygularından ve kendi inandığı değerlerden, bilgilerinden sıyrılmış bir şekilde derlemesini yapıp, olması gerekeni değil olanı derlemiş olacaktır. Halk biliminin de ilgilendiği alan budur. Ayrıca derleme sonrasında elde edilen verileri çözümleyebilecek özelliklere sahip olmalıdır. Belli bir yörede ve belli bir ağız özelliği ile aktarılan sözlü kültür ürünleri, eğer derlemecinin gözünden kaçarsa bu ürünler farkına bile varılmadan kaybolacaktır ya da dikkat edilmeyen bir özellik o sözlü kültür ürününün anlaşılmasını güçleştirecektir. Yine bu da sözlü kültür ürünün kaybolmasına ortam sağlayacaktır.

Derlemelerde kaynak kişi faktörü çok önemlidir. Derleme yapılan ortamın ürettiği ürünler derlenirken, görüşme yapılan kişiler o bilgileri yaratan kişi olmayabilir. Bu bilgilerin hepsine hakim de olmayabilir. Fakat bir derlemeciye ilgilendiren, araştırılanın kişiler tarafından benimsenip benimsenmediğidir. Örneğin;

bir halk oyunu araştırmasında, halk oyununu oynayan kişiyle değil, onu keyifle izleyen kişiyle de görüşme yapılabilir. Ya da bir şiiri, türküyü yazan veya onu okuyan değil, dinleyenlerle de derlemeler gerçekleştirilebilir. Bu kişiler de kaynak kişi olabilir. Bu kaynak kişiler, eğer o bölgede konuyla ilgili daha önce de sıklıkla derleme yapılmışsa ustalaşmışlardır. Konuyu anlatırken daha rahat, kelime seçiminde özenli, video veya ses kaydında anlaşılır olacaktır. Ayrıca bilgilerini anlatırken de eksiksiz bir şekilde aktaracaktır. Bu durum derlemecinin de işini kolaylaştıracaktır. Çünkü konular kendiliğinden açılacak ve atladığı konu varsa kaynak kişi bu durumda derlemeciye yardımcı olacaktır. Bu kişilere örnek olarak araştırmamızın konusu ve kaynak kişisi olan Kara Musa'yı söyleyebiliriz. Kendisi yıllardır katıldığı cemlerde bu bilgileri halka aktarım konusunda uzmanlaşmış bir kişidir. Yaptığımız derlemelerde gayet akıcı, anlaşılır ve ustaca bir aktarım yapmıştır. Fakat her zaman böyle kaynak kişilere rastlanılmamaktadır. Çünkü amatör kaynak kişiler çoğunluktur. Bu kişiler ya halk ürününün icra ortamında denk gelmiş ya da ustalaşmış dediğimiz kaynak kişilerden dinlemiştir. Dinlerken kendi özelliklerine ve duygularına göre hafızasına aktarmıştır. Derlemeciye aktarırken yine kendi yeterliliğine göre kısıtlı bir anlatım meydana getirecektir. Örneğin; ustalaşmış dediğimiz kaynak kişilerin bir topluluk karşısında anlattığı bir masaldan, kendi etkilendiği yerleri hafızasına aktaran bu kişiler, anlatım esnasında da bu noktaları tekrarlayacaktır. Masal içinde geçen maniler dikkatini çektiyse sözü sürekli bu manilere getirip mani okuma eğiliminde olacaktır. Bu kaynak kişiler genellikle kayıt esnasında rahat olamamaktadır. Video veya ses kayıt cihazının açıldığında kendisini kasarak konuşmaya başlayıp anlatmak istediğini tam olarak ifade edememektedir. Rahat olmayan bir derleme ortamı da verimli bir araştırmanın gerçekleşmesini önleyecektir.

Kaynak kişi seçiminde özenle dikkat edilmesi gereken bazı noktalar bulunmaktadır. Derlemecinin amacına uygun bir kaynak kişi seçimi, derlemeyi verimli hale getirecektir. Bu durumlarda, konuya daha objektif bakan kişilerle görüşmek yerinde olacaktır ama geleneği yaşayıp yaşamadığı, o kültürü yansıtıp yansıtmadığı kaynak kişi seçiminde dikkat edilmesi gereken konular arasındadır.

Derlemelerde genellikle yaşlı kişiler tercih edilmektedir. Çünkü yaşlı kişiler daha eski tarihler hakkında da bilgi sahibidirler. Fakat köylerde derlemelerde ilgi çekmek, kendini göstermek gibi sebeplerden ötürü bilgisi az kişiler de karşılaşılan

bir sorundur. Durumu daha iyi, daha göz önünde olan kişiler gerçek bilgiye sahip kaynak kişilere yönlendirmek yerine kendilerini beğendirmek adına doğru olmayan bilgileri de aktarabilmektedir. Bu da hem zamanımızın boşa geçmesine hem de doğru bilginin elde edilememesine yol açacaktır. Ayrıca derlemeci de çokça şey kaydettiği için doğru bilgiyi aldığını zannedip oradan uzaklaşacaktır. Fakat daha çok kaynak kişiyle görüşülüp bu görüşmeler birbirleriyle karşılaştırıldığında doğru bilginin seçimi biraz daha kolay olacaktır. Kırsal kesimlerde kadının biraz daha geri planda olması da cinsiyet sorununu meydana getirmektedir. Derlemelerde genellikle erkeklerle görüşme sağlanırken kadın kaynak kişilere ulaşım daha zor gerçekleşmektedir. Derlemecinin kadın olması bu güçlüğü biraz daha hafifletse de eşinin ya da büyüklerinin izin vermiyor olması derlemede engel yaratabilir. Çünkü kadın ve erkek arasında bakış açısı, konuyu kavrama farklılıkları vardır. Bu imkan sağlandığında konuya farklı bir boyut kazandırılmış olur.

Sonuç olarak, halk bilimci açısından ele aldığımızda gerçek bilgiyi araştırırken derleme yönteminden yararlanmak faydalı olacaktır. Ama bu derlemeler uzman kişilerce yapılmalıdır. Belli başlı şartların yerine getirilmediği derlemeler başarılı olmaz. Derleme kadar, derlemenin kimle yapıldığı da önemlidir. Doğru kişilerle yapılan bir derleme bizi gerçek bilgiye ulaştırır. Ayrıca kaynak kişi sayısı, derleme verilerinin mukayese edilebilmesini kolaylaştırır. Bakış açısı, anlatış biçimi, üslup gibi etkenler ortaya çıkar ve derlemenin verimliliği artar. Tüm bunlara dikkat edildiğinde elimize sağlar veriler ulaşır.

1.3. Eski Anadolu'da Çalgıcılık

Anadolu'da müzik, ilkel çağlardan beri günlük hayatın bir parçası olmuştur. Toplumların kimi zaman mutluluklarına, kimi zaman üzüntülerine, kimi zaman ise ibadetlerine eşlik etmiştir. Anadolu müzik algısının oluşumu MÖ 3200 yıllarına kadar belgelendirilebilmektedir. Yazının icadı ile tarihin başlamasını sağlayan Sümerlerin etkileriyle oluşan ve doğum-ölüm törenleri, bayram, yeni yıl gibi kutlamalarda kullanılan müzik, hem uygarlığın bir göstergesi olmuş, hem de tanrısal bir boyut kazanmıştır. Spor müsabakalarında hakemlerle beraber, tarım yapan halklar hasat zamanlarında yine beraber koro halinde söyledikleri şarkılarla bereketi karşılamıştır. Tüm Anadolu ve Ön Asya'da müzisyenlere saygıyla bakılmış ve bu müzisyenlerin gelir düzeyleri daima üst seviyede tutulmuştur (Kuloğlu, 2009: 6)

Anadolu, gerek verimli toprakları gerekse ikliminden ötürü her zaman bir cazibe merkezi olmuştur. Farklı dönemlerde sürekli olarak göç almayı sürdürmüştür. Bunun neticesinde kültürel farklılık ve zenginlik oluşmuştur. Anadolu'da bir müzik kültürü oluşmaya başlamış ve çeşitli evreler halinde gelişimini sürdürmüştür. Anadolu'da müzik, hayatın hemen her alanında kullanılmıştır. Hatta müziğin tedavi edici yönü de fark edilip, tedaviler şarkı söyleyerek ya da dansla kişinin ruhsal dinginliğine yoğunlaşarak sürdürülmüştür. Anadolu'da, tarihsel süreçte gelişmiş olan medeniyetlerin üzerinde kök salan Türkler bu medeniyetlerde var olan müzik kültüründen istifade ederek kendi müziklerini oluşturmuşlardır. Bunu yaparken kendi değerlerini bu yapıya monte etmeyi de başarmışlardır. Türkler tarafından, İslamiyet öncesinde Orta Asya'dayken, Şamanizm anlayışı benimsenmiş ve müzik bu anlayışın değişmez bir unsuru olmuştur. Anadolu'ya gelip yerleşen Türkler, süreç içerisinde bu Şaman ritüellerini değişim içinde müziklerinde devam ettirmiştir. Türklerin müzik kültürü oluşurken, Şamanizm etkili olmuştur. Elindeki asaya bağladığı çeşitli tahta veya metallerin çıkardığı seslerle Şamanlar, ayinleri yönetirken büyük bir etki uyandırmışlardır. Tanrılar ve insanlar arasında bir aracı konumunda olan Şaman, ruhlarla ilişki kurup, törenlerde konu savaşsa savaşçı, av ise avlanan hayvanın kılığına girerek, davul ve davulun ritmiyle etrafını etkisi altına almış; sadece medite etmekle kalmamış, çevresindekilerin enerjilerini de yükseltmiştir (Dinçol, 2003: 23; Kuloğlu, 2009: 7).

Anadolu'da İslamiyet sonrasında çeşitli tarikatlar gelişmiştir. Bu tarikatlar Şamanizm'de olduğu gibi dini törenlerinde müziği kullanmışlardır. Ama biraz daha farklılaşarak bağlama veya kopuz eşliğinde ve şaman yerine şaman-ozanlar vasıtasıyla olmuştur. Müzik eşliğinde nefesler, hikmetler ve diğer dini şiirleri söylemişlerdir. Şaman-ozanlık kavramından sonra ozan, derviş, aşık gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramların açıklaması ve tarihsel süreçteki dönüşümü de sonraki bölümlerde verilecektir. Köy seyirlik oyunlarında kendisine yer edinen çalgı; yerine göre tef, yerine göre davul veya başka bir müzik aleti olmuştur. Eksilmeyerek devam etmiş ve Anadolu'da kendine bir yer edinmiştir.

1.4. Eski Türkler’de Şaman ve Ozan

Şamanlık; milattan önceki zamanlardan günümüze kadar, Türklerin ve çevrelerindeki toplulukların yaşadıkları İç Asya ve Orta Asya bölgelerinde şaman adı verilen din adamları tarafından uygulanan inanç ve pratikler bütünüdür. (Çoruhlu, 2000: 15) Ancak Şamanizm, günümüzde inisiyasyon içeren bir vecd ve trans tekniği olarak kabul edilmektedir (Çobanlı, Salt, 2001: 439-440). Aslına bakılacak olursa da din değil, dinsel bir olgudur. Görünmeyen ruhlar alemiyle irtibat kurmak ve beşeri faaliyetleri yönetirken bu ruhların desteğini elde etmek için uygulanan vecdi ve tedavi ile ilgili metotlardan oluşan bir bütündür (Eliade, Couliamiano, 1997: 259). Şaman bu esnada kendinden geçerek birtakım yardımcı ruhların da desteğini alarak Tanrısal bir boyuta ulaşmayı hedefler. Tüm bunları yapan şaman; şifacı, gelecekte haber veren ve büyü yapabildiğine inanılan kişidir.

Çeşitli kaynaklardan beslenerek şekillenmiş bir kültür olgusu olan Şamanizm’in bir din olup olmadığı sorusu araştırmacıların ortak bir karara varamadıkları konulardandır. Bazı araştırmacılar Şamanizm’in kendine özgün inanç ve ritleri olan bir din olduğunu kabul eder; bazıları ise onu bir dünya görüşü, sihir-büyü uygulamaları ya da bir çeşit şifa metodu olarak değerlendirir. Şamanizm’in keşfedilmesiyle, bu toplumsal olgunun bir din olduğuna öncelikle semavi dinlere mensup din adamları karşı çıkmıştır. Din adamları hurafe, batıl inanç veya sihir olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Şamanizm’e karşı dışlayıcı bir tutum sergilemiş ve ilkellik görüntüsü olduğunu söylemişlerdir. Ancak Şamanizm’i bilimsel temellere dayanarak inceleyen araştırmacılar arasında dahi Şamanizm’in din olmadığı görüşünü savunanlar olmuştur (Kuşça, 2014: 38-39). Şamanizm’i evrimci anlayış ile değerlendiren budunbilimci A. Van Gennep bir şaman dini olabileceğine karşı çıkar. Gennep’e göre:

“Şamanist inançlar, Şamanist bir tapınç, kısacası bir şaman dini olamaz; çünkü bu sözcük bir gelenekler topluluğuyla kendini gösteren bir inançlar sistemini belirtmez, sadece ve sadece dinsel ve toplumsal işleve sahip belirli bir tür insanın varlığına işaret eder. Animatist (canlandırıcı), animist, totemci, v.s. dinlerden söz edilebilir ama bir şaman dininden asla; çünkü şamanlara sahip halkların inançları yukarıda sıraladığımız özel deyimlerle adlandırılır.” (Perrin, 2003: 26-27)

Gennep'e göre Şamanizm, animist ya da totemci inançların izlerini taşıyan bir uygulama biçimidir ve odak noktası şamanlardır. Buna göre, Şamanizm'in temelini bağımsız bir inanç değil, belli inanç sistemleri içerisinde dinsel-sihirsel bir figür olarak oluşan şamanlar oluşturur (Kuşça, 2014: 38-39). Bu yüzden biz de bundan sonraki kısımda Şamanizm yerine "Şamanlık" kavramını kullanacağız.

Şamanlar her boyda, oymakta ya da millette aynı değildir. Her şaman bulunduğu topluma dair özellikler gösterir. Çünkü her Şaman kendisini himaye eden ruhların, ataların ve tanrıların ilhamına tabidir. Diğerlerinin taklidi değildir. Birinin yaptığı ayinler, merasimler diğerinde uygun görünmez. Örneğin; Yakutlarda göçebe ve yerleşik olarak yaşayanların, Altaylarda ise uçraklardaki oymaklarla diğerlerinin Şamanları farklıdır. (Yörükan, 2016: 52) Genel olarak Sibiryaya ve Orta Asya'ya özgü bir dinsel olgu olan Şamanlık biçimleri aynı zamanda Kuzey ve Güney Amerika'da, Avustralya yerlilerinde, Endonezya'da, Güneydoğu Asya, Çin, Tibet ve Japonya'da da görülmüştür (Drury, 1996: 35).

Şaman; Tanrılarla ve ruhlarla yüz yüze görüşen, somut ve dolaysız ilişkileri olan bir kişidir. Onlarla konuşur ve ricada bulunur ama içlerinden sadece bazılarını denetleyebilir (Eliade, 1999: 115). Bir şaman ruhsal âlemle maddi âlem arasında bu köprü görevini üstlenirken mütevâzi bir tutum içerisindedir ve bulunduğu konumu bu aracılıktan başka bir seviyeye çıkarmaz. Kendisini söz konusu ortamla muhatap olmuş bir kişi olarak tanımlar (Işık, 2008: 56). Şaman bozulan bir durumu düzelter, hastalığa şifa veren kişidir. Böyle bir durum meydana geldiğinde çağırılır ve Şaman görevini yerine getirir, uygulamayı yapar. Bu uygulamaları yaparken de ellerinde çalgı aleti bulunur ve kendilerine özgü bir dans meydana getirirler. Şamanlar, bunları yaparak Tanrı ve ruhlarla iletişim gerçekleştirir ve kişinin derdine çare bulur.

Şamanlar, buldukları toplumlarda kimi görevleri yerine getiren kişilerdir. Bunlardan ilki doğa güçlerini kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmektir (Ocak, 2000: 141; Işık, 2008: 56-57). Buna büyü ve sihir yapmak denilebilir. Anadolu'da ve başka yerlerde halen devam eder. Çarpmak, çarpılmak, filan yerde hayalet var, iyi saatlerde olsunlar, öcü gibi mefhumları unutulmuş bu kelimeler eski inançlardandır (Yörükan, 2016: 98-99). Sonrasında çare bulmak için getirdikleri kişiler muska yazar, okuyup üfler veya farklı usuller denerler. Bunları uygulayan kişiler de eski Şamanlarla benzerlik göstermektedir. İkinci özellik olarak şifacılığı söyleyebiliriz.

Dini merasimleri yönetirken sihirbaz-hekim sıfatıyla da hasta olan kişileri tedavi ederler. Önce sorunu tanımlaması ve çözümlemesi gerektiği için en zor iş budur. Acı veren ruhu tanımladıktan sonra kökenini bulup hiyerarşideki yerini tespit ederler. Yani tören iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda koruyucu melekler çağırılır, hastalığın nedenini bulmada ve tanımlamada yardım istenir; ikinci kısımda da bu düşman olan ruh ile mücadele edilir. Fakat bu kötü ruhlarla savaş tehlikelidir. Şamanı, giderek bitkin düşürür (Eliade, 1999: 261). Üçüncü özellikleri gaipden ve gelecekte haber vermek, bunu da kehanet misyonu ile belirtebiliriz (Işık, 2008: 57). Şamanların bu özellikleri tarihte olduğu gibi günümüzde de örnekleri olan iki ana usuldür: Bunlar, şamanın ruhunun geçici bir şekilde bedenden ayrılarak bilinmeyen âlemlere gidip gaip bilgilerini alması ve göğe yükselip tanrının yanına giderek gelecekte olacakları bizzat ondan öğrenmesidir (Tunç, 2007: 89-90; Perrin, 2003: 117). Dördüncüsü ise tabiat kuvvetlerine hâkim olmaktır. Bunda, kuvvetler ihtiyaçlar doğrultusunda yönlendirilir. Bu özellikleri İslamiyet'ten daha eskidir. Örneğin; Hunlarda hükümdar yağmur, kar, dolu yağdırabilme ve fırtına çıkarabilme kudretine sahiptir. Bu sayede de düşmanlarını fırtına, yağmur, dolu vs. çıkararak savaşta perişan ederler (Turan, 2000: 58-59; Tunç, 2007: 95). Görüldüğü üzere bu özellikler Türklerin ilişkiye geçtiği bütün dinlerde görünmüştür. Burada görünen, başka dinlerin çerçevesini kullanan, ruhsal âlemlerle irtibatlanabilen şamanist bir zihniyetin yansımalarıdır (Işık, 2008: 56). Tüm bu uygulamaları yaparken de elinden müzik aletini bırakmaz. Müzik aletlerini kullanırken bir yandan da şiirlerini söylerler. Hem uygulamayı yerine getirir hem de çevresindeki kişilerin enerjilerini yükseltir. Hatta ellerindeki tefi ya da kopuzu, uygulamayı gerçekleştirmek için araç olarak kullanırlar. Söz konusu tespitler Ahmet Yaşar Ocak tarafından şöyle sunulmaktadır.

“Alevi-Bektaşî velileri olan Hacı Bektaş, Hacım Sultan, Abdal Musa ve diğerleri gibi, Müslüman olmakla birlikte izleri bir türlü silinmemiş Şamanist geleneklerin hakim olduğu bir çevreden çıkma Türkmen babaları olunca, bu motiflerde esas unsur olarak Şamanizm'i görmek tabii hale gelecektir.” (Ocak, 2000: 123)

Şamanların, Gök Tanrı inancı içerisinde şiir söyleme özelliği zamanla ozanlarla devam eder oldu. Şamanlar daha ruhsal kişiler olarak kalmış, ozanlar ise gündelik dillendirmeler yapmışlardır. Şaman, ağızdan ağza söylenen çok zengin şiir

ve anlatı geleneklerinin derleyicisi ve aynı zamanda söyleyicisi olan bir saz ustasıdır (Işık, 2013: 8). Türklerin İslamiyet’i kabulü Şamanı ortadan kaldırmamıştır. Şamanın ruhani lider yönü her şeyden önce geldiği için işlevi; pir, dede, baba, ata, derviş kavramları ile iç içe girmiştir (Melikof, 1998: 40). Bunla beraber sazla şiir söyleme geleneği de devam etmiştir. Fakat her şaman ozan olduğu halde, her ozan şaman değildir.

Şamanlar, Türklerin mensup olduğu inançlar incelendiğinde her inançta kendini ruhsal olarak göstermektedir. Âşıklık dönemine bakıldığında da şamanik unsurlara rastlanılmaktadır. İlhan Başgöz, âşıkların mesleğe giriş törenlerini âşık olmak için seçilmelerini; şamanların mesleğe girme ve giriş için seçilmelerine benzetmektedir (Başgöz, 1973, 77). Semboller farklı olmakla beraber işleyiş benzerlik göstermektedir. Örneğin; Şamanlar su ile inisiye olmasına karşın halk sufizminde, âşıklar şarapla inisiye olmaktadır. İki halde de vergi, uyku veya uyku ile uyanıklık arasında, yani kahramanın gerçek âlemle ruhi alem arasında olduğu anda verilmektedir (Işık, 2013: 8).

Gök Tanrı dini içerisinde şamanın görevi bir bütün halindeydi. İslamiyet’i kabulden sonra Şaman’ın görevleri toplum içinde dağıtmaya başlanmıştır. Şiir söyleme işi ozana, mistik yön dervişlere verilmiştir. Dervişlerin şiir söylediği ve ozanların da mistik özellikler gösterdiği görülmüştür. Daha sonraki zamanlarda ozan değer kaybedip tasavvufun da gelişimiyle tekkeler önem kazanmıştır. Tekkelerin de etkisiyle şiirlerdeki temalar değişerek İslamî motifler kullanılmaya başlanmıştır. Ama bu işlevi daha sonra dervişler yerine getirmeye başlamışlardır. Kimileri dergâhlarda kimileri ise halkın arasında günlük hayatla iç içe yaşamışlardır. Muhabbet ortamlarında da belli bir oranda şifa özelliği de gösteren bu dervişlerde şamanların özellikleri dikkat çekmektedir. Bu da bize şamanlığın tamamen ortadan kalkmayarak farklı isimlerle işlevinin devam ettiğini göstermektedir. (Işık, 2008: 100).

Ozanların yerini daha sonraları âşıklar almaya başlamıştır. Bu durumun, âşık tarzının tekke edebiyatı etkisine girmeye tepki olarak ortaya çıktığını belirten Fuat Köprülü, çıkış amacının ladini olduğunu belirtmiştir. Buna karşın âşık edebiyatının ladini olmayı başaramadığını da belirtmiştir (Köprülü, 1989: 187)

Sonuç olarak, Şamanlık farklı dinlerle iç içe olsa bile etkileri bu dinler içerisinde eritilmeyip sentezlenmiştir. Eski inanç ve törelerine bağlı Türkler, bu adetlerini İslamiyet'in içinde yerleştirmişlerdir. Anadolu'ya göç eden Türkmen dervişler ve ozanlar İslamiyet'i kendi çerçevelerinden anlatmışlardır. Bu anlatım esnasında da müziği bir araç olarak kullanmışlardır. Hem ruhsal konulara değinen hem de şiirler yazıp bu şiirleri müzikle söyleyen bu mistik kişiler Anadolu'nun Müslümanlaşmasına ön ayak olurken bu ruhsal etkiyi yaygınlaştırmanın bir sonucu olarak da Anadolu'nun Türkleşmesini de hızlandırmışlardır. Ayrıca şamanlıktan devam eden müzik geleneğiyle Anadolu'da âşıklık geleneğini başlatmışlardır.

1.5. Âşıklık Geleneği ve Süreç İçindeki Görünümü

Tarih sahnesine çıktıklarından beri, toplumların hayatında “varlıklarını, bütünlüklerini ve çeşitliliklerini koruyan, her ihtiyacını karşılayan ve süreklilik vasfı gösteren düzenler” gelenek olarak isimlendirilir ve işlevi ne olursa olsun, bir milletin hayatında yer alan bu geleneklerin tamamı, o milletin kültürünü oluşturur (Yıldırım, 1984: 6). Bu geleneklerin ortaya çıkış zamanı genellikle bilinmez, çok eski tarihlere dayanır. Çıkış zamanı bilinmediği gibi kaynağı ve sebebi de bilinmemektedir. Sözlü kültür sınıfına giren bu gelenekler kulaktan kulağa aktararak günümüze kadar gelmiştir. Aktarılma esnasında sorgulanmaz ve irdelenmezler. Çünkü bu gelenekler büyüklerinden geldiği için bunları yazısız kanun olarak görülür ve bireyler bu kurallara uymakla yükümlü olduklarını düşünerek hayatlarında hiç tereddütsüz uygularlar. Bu geleneklerden birisi de âşıklık geleneğidir.

En az bir en fazla beş kişinin bireysel veya karşılıklı bir şekilde belirli bir toplumun önünde yaptığı icraya dayanan âşıklık geleneği denir. Âşıklık geleneği Türklerin, tarih sahnesine çıktığı M.Ö. 3. yüzyılda oluşmaya başlayan ve bu tarihsel süreçte, “geniş coğrafyalara yayılan, dinin tesiri altında kalan, ayrıca farklı medeniyet seviyelerinde ve sürekli olarak hareket halinde yaşayan Türk milletinin milli geleneğe bağlı edebiyat geleneği içinde oluşmuştur (Günay, 1986:1). Tarihsel süreçte, halk arasında şiirler yazan ve bu şiirleri bağlama, cura, kopuz gibi çalgı aletleri eşliğinde icra eden sanatçıları adlandırılırken ozan, kam-ozan, âşık ve derviş gibi kavramlar kullanılmıştır. Mahiyeti değişmeyen bu gelenek Türk sözlü şiirine dayalı olarak ozan-baksı geleneği, daha sonra da Anadolu sahasında da âşık tarzı şiir geleneği adıyla anılmıştır (Özarlan, 2001: 41)

Halk edebiyatı çatısı altında değerlendirilen âşık edebiyatının değerlendirmesinin yapılabilmesi için tarihsel süreçteki değişiminin iyi bilinmesi gerekmektedir. Türklerin göçebe bir yaşam sürmesinden ötürü geniş bir coğrafya karşımıza çıkmaktadır. Türkler, bu göçebelik sürecinde farklı milletler ile temas halinde olup farklı dinler etkisinde kalmışlardır. Bu etkenler, âşık edebiyatının araştırılmasını ve değerlendirilmesini zorlaştırmıştır. Türklerin eski bilgilerine ulaşılan Çin kaynaklarında geçen törenler, dini ayinler, kutlamalar ve müzik aletleri ile ilgili bilgiler şiir geleneği ile yakından ilgilidir. Bu durum âşık edebiyatının çok eski dönemlere dayandığını gösterir (Günay, 1986: 1; Özarslan, 2001: 41).

En eski Türk kavmi olarak bilinen Hunlar ve sonraki devirlerde başka isimlerle anılan Türk kavimlerinin edebiyat bakımından ne gibi mahsuller verdiği konusunda kaynaklar yetersizdir. Bununla beraber Çin kaynaklarında rastlanan Hu şiirleri IV-V yüzyıllarda kuzey Çin halkı tarafından Hu adı verilen Türklere ait şiirlerdir. Çin edebiyatında ise bu, kuzey nazmı olarak adlandırılmıştır. “Kahraman M-lan’ın Türküsü” bu şiirler arasında en önemlisidir (Özerdim, 1955; Özarslan, 2001: 42).

Kam-ozan diye adlandırılan şamanlıktan ozanlığa geçiş aşamasının tarihi çok eskidir. Bunlara tam anlamıyla ne ozan denilebilir, ne de kam, yani şaman denilebilir. Âşıklık geleneğinin temeli sayılan bu kam-ozanlara ait bilgiler Hun dönemine kadar gitmektedir. Atilla’dan itibaren, ordularda hükümdarın yanı başında kam-ozanın bulunduğu Latin kaynaklarından öğrenilmiştir. Bu kam-ozanlar ordunun yanında bulunup askerlere moral verir, kahramanlık şiirleri ile de güç kaynağı olurdu. Savaşlarda ölen askerlere de ağıtlar söyler şiirler yazardı. (Özarslan, 2001: 42) Fransız yazar Lean Paul Roux’un Türklerin ve Moğolların Eski Dini isimli kitabında en eski ağıtın Atilla için yazıldığı ve bu ağıtın ordudaki askerlerce tekrar edildiği belirtilir (Roux, 1994: 226). Söz konusu ağıt şu şekildedir:

“... O, bu büyük ülkenin birçok şehirlerini zapt etmek suretiyle, Roma’yı korkuttu; başka yerler daha onun pençesine düşmenin korkusuyla, Roma onu ricalarla ve her sene verdiği vergilerle teskin edebildi. Bütün bunları yaptıktan sonra tâliin hususî bir yardımıyla öldü; fakat düşmanların darbeleri altında yahut kendi adamlarının hıyaneti ile değil, düğün neşeleri içinde, kuvvetine hiç halel

gelmeyen milleti arasında en ufak bir acı bile duymadan öldü. (Köprülü, 1989: 158; Özarslan, 2001: 42)

Bu parçadan da anlayacağımız üzere bu ağıtlar, döneminde çok güçlü bir komutan olan Atilla hakkında bilgiler edinebileceğimiz de birer kaynak olması yönüyle önemlidir. Bu şiirleri yazan kişiler kendisinden sonra gelecek kişiler için de bir önder olmuştur. Bu kam-ozanlar savaştan döndükten sonra halkın arasında bu şiirleri icra ederler ve halkı bilgilendirmişlerdir. Bu yönüyle de devletin durumunu halka anlatan bir köprü vazifesi görmüşlerdir. Bu kam-ozanlar, daha sonraki dönemlerde de yine ordu şairi olarak varlığını devam ettirmişlerdir. Bu durum, hamasî şiir türlerinin Türkler arasından gelişmiş olduğuna işaret eder (Yıldırım, 1986: 444). Bu kam-ozanlar yalnızca tarihi olaylar, kahramanlık menkıbelerine ait şiirler, savaşta ölen askerlere mersiyeler yazmakla kalmayıp Oğuz Destanı'na en eski manzumeleri halk arasında söyleyerek yayılmasını ve sürekliliğini sağlamışlardır (Köprülü, 1976; 243).

Atilla'nın 5. yüzyılın ilk yarısında çadırında verdiği bir ziyafette çadıra iki şair gelmiştir. Atilla'nın zaferlerine ait, onu öven şiirler okumuşlardır. Bu şiirler, orada bulunan davetlileri de çok etkilemiştir. Ünlü tarihçi Priscus'un anlattığı bu olay, asırlar sonrasında bile Türkler için değişmeyip, binlerce yıl yaşanarak , asırları aşan bir gelenek kurulmuştur (Köprülü, 1989; 157). Hun Türkleri, Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar taşıdığı "alplik teşkilatı" paralelinde, bu yapıya bağlı olan şiir ve kahramanlık menkıbeleri anlatma geleneğini, yani dolayısıyla temsilcilerini de taşımışlardır (Nemeth, 1962: 121). 5. Yüzyılda Hun ordularında görülen bu şairlerin Hunlarda ve sonraları da çeşitli Türk boylarında görülmesi kuvvetle muhtemeldir (Köprülü, 1989: 158; Özarslan, 2001: 43).

Köprülü, eski Türklerde sadece ölüm merasimleri, savaş alanları gibi yerlerde değil av törenleri ve kutlamalarda da mutlaka şairler yer aldığını ifade eder (Köprülü, 1976: 11). Bu şairler, kopuzları ile gelip toplantının amacına uygun şiirler söylerlerdi. Türklerin en eski kaynaklarından olan Dede Korkut Hikayeleri'nde ozanın Oğuz aşiretleri arasındaki konumu ve şahsiyeti hakkında bilgiler bulmak mümkündür (Gökyay, 1975: 3). Dede Korkut, Dedem Korkut yahut Korkut Ata olarak anılan kişi, müzik aleti eşliğinde şiirler söylemesi yönüyle de âşıkların piri olarak kabul edilebilir. Dönemde kendisine son derece saygı duyulmuştur ve Dede

Korkut'un halk arasında çeşitli görevleri olmuştur. Halk ile ozan her zaman iç içe olmuş, her türlü duada ozanlara yer verilmiştir. Örneğin;

“...gafil başın ağrısın beyni bilir! Kolça kopuz götürüp ilden ile bigden bige ozan gezer. Er cömerdin, er nakesin ozan bilir. İleyünüzde çalıp, aydan ozan alsun! Azıp gelen kazayı Tanrı savsın, hanım hey!” (Ergin, 1989: 75).

Dede Korkut Hikayeleri arasında “Uşun Koca Oğlu Segrek” hikayesinde Segrek, tanımadığı abisinin elinde kopuz olduğunu görünce de “Mere kafir, Dedem Korkut hürmetine (kılıç) çalmadım, eger elinde kopuz olmasaydı, ağam başıycun seni iki pare kılardum” der (Ergin, 1989; 231). Dede Korkut, kimi zaman akıl danışılan bir bilge kimi zaman ise isim koymak için çağırılan büyük olmuş ve her zaman hürmet duyulmuştur.

Ozan kavramı ise, verilere göre geçmişe gittiğimizde bulduğumuz bir kavramdır. Selçukname isimli eserde Anadolu Selçuklu ordularında ozanlar bulunduğu belirtilir (Köprülü, 1989: 134). Anadolu Selçuklu ordularında ozanlar, zafer akşamlarında halk arasında kopuz eşliğinde terennüm ettikleri ve ozanların savaşa giderken kopuz çalarak kahramanlık şiirleri söyledikleri bilinmektedir (Turan, 1965: 45). Ozanlar sarayda, ordu saflarında ve halk arasında yaşamış ve eski geleneği sürdürmüşlerdir. Hem atalarından aldıkları bilgilerin aktarımında hem de milliyetçilik duygusunun aşılmasında önemli rol oynamışlardır (Dizdaroğlu, 1969: 192).

Ozan kavramı günümüzde yeniden bir anlam kazanmıştır ve aslında dini olmayan, kökünü gelenekten alan bir anlam teşkil etmektedir. Günümüzde halk şairleri, âşık kavramının oluşturduğu anlam bütününden ayrı olduklarını göstermek için bu kavramı tercih etmektedirler (Işık, 2008: 94). Aşığın her konuda şiirler yazdığı ve bunu sadece âşıklık geleneği içinde yaptığını düşünürler. Kendi aralarındaki yarışma ve etkinlikleri eğlence faktörü olarak gören bu halk şairleri âşıklardan farklı olarak halk için sanat anlayışını götüüklerini ileri sürerler. Bu yüzden halk kelimesini vurgulayarak kendilerini “halk aşığı” olarak adlandırırılar (Köprülü, 1981: 186). Halk şairi için koşmanın türlerinden olan güzelleme, koçaklama ve taşlama yazmak, birbirleriyle atışma ve yarışmalar yapmak gereksizdir. Halk şairleri halkın dertlerini dile getiren, toplumdaki ahlaksızlıkları dillendirip eleştiren şairlerdir. Bu da aklımıza, Osmanlı döneminde gelişip

yaygınlaşan divan edebiyatı yazarlarının davranışlarını getirecektir. Divan edebiyatı dönemi yazarlarının birçoğu, daha sonra halk edebiyatı olarak isimlendirilecek âşıklık eserlerini ve bunları icra eden kişileri kendilerinden aşağı görüp değer vermemişlerdir. Âşıkların yaptığı sanatı basit görüp, önemli olanın sanat olduğunu söyleyip sanat için sanat anlayışı gütmüşlerdir. Halk şairleri de divan edebiyatı yazarları gibi davranarak yine âşıkları eleştirmektedirler. Bunu yaparken de divan edebiyatı yazarlarının basit olarak gördüğü âşıkları, sanatlı olmakla ve halka inmemekle suçlarlar (Özarslan, 2001: 48).

Oğuz Öcal; XV. yüzyıldan sonraki uzun bir süre içinde âşık kavramını karşılamak için kullanıldığına tanık olmadığımız ozan kelimesinin, XX. yüzyıl ortalarından, özellikle 1970'li yıllardan beri tekrar âşık edebiyatı temsilcilerini karşılamak üzere kullanılmaya başlanmış olduğunun tespit edilebileceğini belirtmiştir. Öcal son zamanlarda ozan veya halk ozanı terimlerinin iyice yerleşmiş olduğunu görmekte olduğumuzu, hatta bazı gelenek temsilcilerinin kendilerini bazen âşık yerine ozan ya da halk ozanı terimleriyle takdim ettiklerinin görülebildiğini söylemektedir. Ozan kelimesinin geniş çevrelerce kabul görmesi, bazı kesimlerin âşık tarzını bilmemesi ve âşık kelimesinin daha çok "birini seven" anlamıyla yaygınlık kazanması gibi sebeplerden dolayı tercih edilmediğini de belirtmektedir (Oğuz; 2005: 189; Işık, 2008: 95). Bu kavramların anlamlarının değişmesi de âşıkların yeni isim arayışına gitmesine sebebiyet vermiştir.

Ozan kavramının günümüz kullanımı ile geçmişte kullanılmayı bırakmasında başka bir ilişki daha vardır. 16. Yüzyılda "geveze, söz ebesi, herze söyleyen" manalarında kullanılan ozan kelimesi (Köprülü, 1976: 354) ozanların ortadan kalkmasıyla anlam değişikliği yaşamıştır. Geveze, saçma sapan söz söyleyen hatta çingene ve çalgılı çingene gibi küçültücü ve horlayıcı bir anlama bürünmüştür (Dizdaroğlu, 1969: 193). Bu kullanımların halk arasında yaygınlaşmaya başlamasıyla da kelimenin asıl anlamından uzaklaşması gerçekleşmiştir.

Ozanlar sözlü geleneğin yaratıcı, taşıyıcısı ve icra edenidir. Ozan, kendinden başka söz ustalarından da duyduğu izlek ve kalıpları, dinleyicilerin önünde anımsamaya çalışır. Her anımsama-icra anındaki ortam ve dinleyicinin tepkisine göre ozanın performansı ve anımsaması farklılık gösterir, tekrarlanamaz. Bu anlamıyla ozan, topluluğun belleğidir ve işini icra ederken topluluktan uzakta değil,

bizzat topluluğun karşısında, topluluğun denetimine açık bir vaziyettedir (Okan, 2004: 67). İcra edeceği eser de toplum yapısına göre farklılık göstermektedir. Toplumun örf-adetleri, inancı ve tarihi bu etkenler arasındadır.

Türklerin Müslümanlaşması, Batıni tekkelerin ve Horasan dervişlerinin etkinliğinin artması, ozanların değişimine neden olmuştur. Zamanla ozanlar dervişlere dönüşmüştür. (Işık, 2008: 96) Dervişler Batıni tarikatlarla ilişki içinde olup, bazıları nefeslerinde derviş ismini kullanırlar (Garnett, 1990: 90). Fuat Köprülü, bu dervişlerin Anadolu'da ellerinde saz ile dini şiirler okuyarak dolaşıp, ruh ve eda bakımında eski saz şairi geleneğini devam ettirdiklerini, birey veya toplum hayatının neredeyse bütün konularını işlemeye başladıklarını belirtmiştir (Köprülü, 1981: 163). Dervişlerin buldukları tekkeler, dergahlar Anadolu'da 12. yy. itibariyle önemli bir yere sahiptir. Anadolu'da birliğin, dayanışmanın sağlanmasında etkili olmuşlardır. İnsanları toplayan, bilgiler veren, onlara yardımlar eden mekanlardır. Bu yönüyle günümüz vakıflarının veya sivil toplum kuruluşlarının yerini tutuyorlardı. Hakimiyeti azalmaya başlayan ancak önemli bir nüfusa hakim olan Bizans ve Asya'dan saldıran Moğollar'ın zulmüne uğrayan halka, bu Horasan erenlerinin bağdaştırmacı, mistik, barışçıl yapısı bir umut olmuştur. Bu tekkelerdeki dayanışma, düşman devletlerin etkilerini azaltmış, Anadolu'nun Türkleşme sürecine önemli katkıda bulunmuştur (Işık, 2008: 74). Tekkelerde bulunan Horasan erenleri topluma sevgiyle yaklaşmıştır ve halk, tekkeleri güvenli bir yer olarak görmüşlerdir. Bu tekkeler etrafında toplanan halk birbirleriyle barış halinde yaşamışlardır. Bu dergahlar, sonraki dönemlerde (16. yy.) bu tekkelere karşı bir tutum sergileyecek olan Osmanlı'nın kurulmasında da önemli katkıları olmuştur. Halk arasındaki çatışmayı önlemiş isyanlara mani olmuştur. Devletin kurulmasında zemin hazırlayan bu devletlere, güçlenen devletler nankörlük ederek düşmanca tavır sergilemiş, hatta bu tekkeleri ortadan kaldırmayı istemişlerdir (Işık, 2008: 100-101)

Tekkelerde yetişen dervişler dini, mistik ve teknik bilgiyi öğrenip bunları şiir haline getirerek halk arasında bu şiirleri söylemişlerdir. Şiir halinde söylemelerinin sebebi akılda kalmasını kolaylaştırmak ve aktarımın sürekliliğini sağlamaktır. Kafiyeli dizeleri ezberleyen halk, sonrasında başka topluluklara ve kendinden sonraki kişilere bu bilgileri aktarmış ve bilginin kalıcılığı sağlanmıştır.

Tekkelerin bulunduğu sosyal-siyasi zemin tekkelerin işlevleri hakkında da bilgi vermektedir. Tekkelerin en önemli işlevlerinden olan dini, mistik bilgiyi üretme ve bu bilgiyi halkla paylaşma işlevi ancak ait olduğu kültürel birikimin unsurları tarafından yapılabilmektedir. Bu yüzden tekkelerde Horasan ekolünün ana çizgisinde olan ozanlar dini mistik bilgiyle uyanmış âşıklara dönüşmüşlerdir. (Işık, 2008: 98) Bu konuda İlhan Başgöz;

“Âşık adı, mistik bir anlamla da olsa, ilkin Batını tekkelerde ortaya çıkıyor. Daha XII. yüzyılda Anadolu'da kendilerine Uşşakan veya Âşık-el Hak (Hak Aşığı) adını veren dervişler vardı.” (Başgöz, 1952: 331: Işık, 2008: 98)

İlhan Başgöz'ün de belirttiği gibi âşıklığın kökeni tekkeler, âşıkların kökeni ise dervişlerdir. İlahi aşka yönelmelerinden ötürü bu ismi almışlardır. Bu yönüyle dervişlik âşıklığı da kapsayan daha geniş çaplı bir kavramdır. Sonraları dervişlerin şiir söyleyip saz çalabilenlerine âşık denilmiştir ve bu durum dervişliği anlatmayı farklılaştırmıştır. Daha sonraki süreçte de âşıklık edebiyatının tekke-tasavvufi edebiyatının içinde anlatılması da dervişliğin âşıklığı da kapsayan bir kavram olduğunu gösterir.

12. yy. itibariyle Selçuklu ve Osmanlı gibi devletlerin kurulmasında etkili olan Horasan erenlerine yapılan nankörlükten söz etmiştik. Bu durum Şah İsmail'in Anadolu'daki kışkırtma hareketleri ile daha da alevlenerek önüne geçilemez bir hal almıştır. Osmanlı'nın bu durumu, kendi lehine çevirip bu tekkelerle ilişkilerini düzeltmesi daha iyi olacakken aksine düşmanca bir tavır sergilemiştir. Safevi Devleti ile aralarında gerçekleşen Çaldıran Savaşı neticesinde gücünü kaybeden Şah İsmail, Anadolu'daki etkinliğini azaltmıştır. Bu savaş sonrasında Mısır'ın da fethiyle halifeliği elde eden Osmanlı Devleti, bu gücünü de kullanarak tekkelere ve bu tekkelerdeki dervişlere düşmanca bir tutum sergilemiştir (Işık, 2008: 71). Toprak ve servet olarak güçlenen Osmanlı devleti bilim ve ilim yönünden kısırlaşmış ve ilerleme gösterememiştir. Fakat bu durumun farkına varmaları ile yıkılmaları eş zamanlı olacaktır.

XV.-XVI. yüzyıllarda maddi-manevi kültür seviyesini yükselten tekkelerin tasavvuf havasıyla dolmuş bir ortam oluşmuştur. Şehirlerde yetişen saz şairleri, köy ve aşiret çevrelerinde yetişen seleflerin taşıdığı ozan ismini kullanmak istememişlerdir. Kendilerine yabancı saymadıkları mutasavvıf şairler arasında

kullanılmakta olan aşık ismini kullanmışlardır (Özarlan, 2001: 48). Ozanların âşıklara dönüşmesi hakkında Köprülü şunları söyler:

“XVI. asırdan sonra saz şairleri için artık umumiyetle Âşık kelimesinin kullanılması ve eski Oğuz şair-çalgıcılarına verilen ozan tabirinin ancak tezyif ve tehzil ifade etmesi, tekke edebiyatının tesiri altında olmuştur. Çünkü mutasavvıf şairler, daha XIII. asırdan beri, kendilerini diğer şairlerden ayırmak ve bu suretle ilham kaynaklarının kudsi ve ilahi mahiyetini göstermek için Âşık ünvanını kullanıyorlar, beşeri ve dünyevi ihtirasları terennüm edenlere verilen şair ünvanını kabul etmiyorlardı. Türkçe yazan tekke şairlerinin kendi manzumelerine şiir demeyerek ilahi, nefes adını vermeleri de, hep bu düşüncenin mahsulüdür.”(Köprülü, 1976: 186)

Tanrısal olanı seven, derviş anlamına gelen âşık kelimesi, aynı zamanda ozan kelimesi ile eş anlamlı bir kelimedir. Âşık-Ozan ise lirik şiirler söyleyen halk şairi olarak da tanımlanabilir (Melikoff, 1998: 348). Yani âşıklık ile ozanlık kavramlarının arasında bir yerdedir. Çünkü âşık, derviş anlamında kullanıldığında daha çok ilahi şiirler söylemesi beklenmektedir. Tanrısal olanı anlatan, mistik şiirler yazan ve insanlara öğütler veren kişilerdir. Ama güzelleme, koçaklama gibi koşmanın türleri ile şiirler icra edildiğinde isim değişir ve âşık-ozan olur.

Âşıklar genellikle köy, kasaba gibi küçük yerlere hitap ederlerdi. Yetiştikleri yerler de genellikle bu yerlerdir. Kullandıkları dil de buna uygun olarak sade bir dildir. Süsten ve söz sanatından uzak, halkın anlayacağı bir şiir dili seçmişlerdir. Kullandıkları nazım birimi dörtlük, ölçü de Türklerin öz ölçüsü olan hece ölçüsüdür. Hece ölçüsü, dizelerdeki sesli harf sayısına dayanan bir ölçüdür. Tüm dizelerdeki seslerin birbiriyle eşit sayıda olması gerekmektedir. Dize sonlarındaki ses benzerliği ile kafiyeyi yakalayıp bu şiirleri bir çalgı eşliğinde icra etmişlerdir. Bu çalgı bazen bir kopuz bazen de bağlama olmuştur.

Konu ile ilgili olarak Pertev Naili Boratav, kendilerini âşık diye adlandırdıkları için bu deyim kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Ayrıca kelimenin, halk geleneğinde bir inanışla ilgisinin olduğunu da unutmamak gerektiğini belirtip âşığın şairlik gücünü, yetkisini rüyasında kendisine pirinin sunduğu aşk badesini içerek aldığını belirtir. Bu olağanüstü şekilde şairlik niteliğini kazanmış sanatçıları ayırt etmek isteyen kişiler de onları badeli âşık, halk aşığı gibi

sözlerle nitelendirdiklerini tespit etmiştir (Boratav, 2003: 31). Âşıklar genellikle köy, kasaba gibi küçük yerlere hitap ederlerdi. Yetiştikleri yerler de genellikle bu yerlerdir. Kullandıkları dil de buna uygun olarak sade bir dildir. Süsten ve söz sanatından uzak, halkın anlayacağı bir şiir dili seçmişlerdir. Kullandıkları nazım birimi dörtlük, ölçü de Türklerin öz ölçüsü olan hece ölçüsüdür. Hece ölçüsü, dizelerdeki sesli harf sayısına dayanan bir ölçüdür. Tüm dizelerdeki seslerin birbiriyle eşit sayıda olması gerekmektedir. Dize sonlarındaki ses benzerliği ile kafiyeyi yakalayıp bu şiirleri bir çalgı eşliğinde icra etmişlerdir. Bu çalgı bazen bir kopuz bazen de bağlama olmuştur.

Genellikle uzun bir çıraklık döneminden geçen âşıklar, eğitimini tamamladıktan sonra usta bir âşık olurlar. Kahvehanelerde şiirler söyleyip bazen de hikayeler anlatırlar. Bu yaptıkları icra karşılığında da belli bir ücret ya da bağış alırlar ve bu bağışlarla hayatlarını sürdürürler. Anlattıkları bu halk hikayelerinin şiir kısımlarını türkü halinde icra ederler. Bağlamalarını ellerine alarak ezgili bir şekilde türkülerini söylerler. Âşıklar, gece rüyalarında bade içerler ve âşıklığa adım atarlar. Bu durumu İlhan Başgöz; şamanların mesleğe giriş ve seçilme törenlerine benzeter (Başgöz, 1973: 7; Işık, 2008: 96). Badeli âşık, rüyasında bade sunulan âşıktır. Rüyasında piri ya da derviş bade sunarlar. Eğer kendisine sunulan badeyi içmeden uyanırsa buna yarım bade adı verilir. Fakat bunu çoğu âşık kabul etmez. Badesiz âşıklar ise bu geleneğe gönül vermiş fakat rüyasında bade içirilmemiş âşıklardır. Bunlar genellikle ailesinde bir âşık varsa ya da sevdiği bir âşıktan imrenip âşıklığa başlamışlardır.

Semboller zaman içerisinde farklılık göstermekle beraber uygulama aynıdır. Bu durumu şamanlar su ile âşıklar ise şarap veya bade ile gerçekleştirir. İkisi de uyku ile uyanıklık arasında gerçekleşen inisiye dediğimiz duruma geçerler. Ama bu durum şart değildir. Çünkü kimi âşıklar bade içmeden de âşık olabilir. Bunlara da badesiz âşıklar denilir. Âşıklara daha sonraki dönemlerde bir mahlas seçilir. Bu mahlas ya ustası tarafından verilir ya da rüyada görülür. Âşık, bundan sonra bu mahlası kullanır ve şiirleri bu mahlasla yazar.

Âşıkların çoğunluğu saz çalmayı bilseler de aralarında saz çalmayı bilmeyen âşıklar da bulunmaktadır. Bu âşıklar ellerinde bir değnek ile saz çalıyormuş gibi yaparak türkülerini söylerler. Bu duruma ise “değnek tutma” adı verilir. Bu

anlatmaların bazılarında ise seyirci de meydana çıkarılır ve seyirci de anlatıma dahil olur. Bu anlatımlar bazen uzun da sürebilir. Eğer hikaye uzunsa âşık bunu bölümlere ayırır ve bölümler halinde sunmaya çalışır. Hatta on güne on geceye de parçalandığı görülür.

Âşıklar, şiirlerini genellikle saz eşliğinde ve belli bir ezgi ile söylerler. Bu sayede şiirlerinin hem akılda kalıcılığını sağlamışlar hem de belli bir dinleyici topluluğu oluşturmuşlardır. Başlarda saz çalabilen veya saz çalmayan âşıklar olsa da ilerleyen zamanlarda saz çalma bir zorunluluk olarak görülmüştür. Bu zorunluluğu da genelde ustaları sayesinde aşan çıraklar, ustalarının tekniklerini de öğrenmişlerdir. Bu öğrenme genelde küçük yaşlarda veya gençlik yıllarında başlar. Teorik bilgileri aktarmak yerine icra sırasında seyretmeye dayalı olan bu eğitim için çırak, ustanın her icra alanında bulunmaya çalışır. Çırak, ustanın hikaye anlatma, şiir söyleme, saz çalma, sahnede duruşu gibi konulara dikkat etmek zorundadır. Usta, çırağın yetiştiğini düşündüğünde bazen sahneye de çıkarır ve izler. Eksik gördüğü yerleri bazen sahnede olmakla beraber genellikle baş başa kalınca tamamlar. Bazen de hazırlıksız yakaladığı karşılaşmalarla çırağın gelişimini takip eder. Bu usta çırak ilişkisinde karşılıklı saygı ve sevgi çok önemlidir. Çırak söze başlarken ustasına yaşıyorsa selam ederek, ölmüşse de onu yâd edip rahmetle anar. (Oğuz, 2005: 318). Bu yetişme genellikle usta çırak ilişkisine dayanmakla beraber bir aşığa çırak olmadan, çevredeki veya kahvehanelerdeki âşıkları izleyip model alarak da yetişen âşıklar vardır. Bu âşıklar da beğendiği âşıklardan birisini kendi ustası olarak kabul etmekle beraber bütün âşıklar benim ustamdır diyenler de mevcuttur. Günümüzde ise âşık adayları elektronik ortamı tercih ederek kayıttan izledikleri âşıkları taklit ederler. Daha sonra usta olarak gördükleri kişilere bunu izleterek öneri ve eleştirileri alırlar (Çobanoğlu, 2000: 156-157). Ayrıca gelenek içinde âşık kollarının oluşmasına da zemin hazırlayan usta-çırak ilişkisi gelenek içerisinde büyük önem arz eder. Usta, çırağı yetiştirir, yetişen âşık yanına başka bir çırak alır, bu yetiştirdiği âşık başka bir çırak alır ve bu sayede bir zincir oluşur. Bu zincir içerisinde âşık kolu ortaya çıkar. Edebiyatımızda önemli kollar olarak zikredebileceğimiz Erzurumlu Emrah, Ruhsati, Dertli, Sümmani, Şenlik kolları da bu şekilde oluşmuştur (Oğuz, 2005: 319).

Âşıklar, kahvehane gibi mekanlarda fasıllar düzenler ve bu fasılların belli başlı kuralları olur. Fakat bu kurallar dönemlere ve bölgelere göre farklılık

göstermiştir. Osmanlı başkenti İstanbul'da daha çok aruzlu klasik makamlar görülürken Kastamonu'da daha çok dini deyişlerin okunduğu âşık fasılları düzenlenmiştir. Bu fasıllarda başlangıç ve bitişlerde tarikat büyüklerinin isimleri zikredilip, dualar edilir. Konya'da ise daha çok Mevlevi tarikatının tesiri altında gelişen âşıklık geleneği kendi türleri ve ezgilerini tercih etmişlerdir. (Günay, 1986: 36-38).

İki ya da daha fazla aşığın bir topluluk karşısında sazlı sözlü imtihan olması, karşılıklı atışmaları ve nazire söylemeleri şeklinde gerçekleşen âşık karşılaşmalarının da belli başlı kuralları vardır. Söze orada bulunan en yaşlı âşık ya da misafir âşık başlar. Bazen meclisin bazen de yarıştıranların verdiği konu ile veya kendisi herhangi bir konuda ayak seçip söze başlar. Öteki âşıklar da bu ayakla söyledikten sonra ilk ayak biter ve bu kez de öteki âşık başka bir ayakla söze başlar. Bu son aşığa kadar tekrarlanır ve böylece ilk ayak bitmiş olur (Aslan, 1975: 71; Oğuz, 2005: 332)

Âşıklar arasında sıkça yapılan bir başka uygulama da askı ve muammadır. Âşıkların sezgilerini ve kültürel birikimlerini ölçmek adına şiir biçiminde yazılan bilmecele muamma denir. Herhangi bir kavramın özellikleri şiir şeklinde (genellikle tek dördlük) sunulur ve âşıktan cevabı istenir. Verilen bu şiir yine başka bir âşık tarafından yazılır ve kahve duvarına süslü bir çerçeve içinde asılır. Bunu hazırlayan kişi cevabı gizlice kahveciye verir. Cevabı bulan kişi para ödülünü kazanır ve verdiği cevap da yine şiir formatındadır. Askı uygulamasında ise mendil, sepet gibi bir paketin içine herhangi bir cisim konularak yüksek bir yere asılır. Altına da bu cismin özelliklerinin bahsedildiği bir dördlük yazılır. Faslı izleyen âşıklardan cevaplar istenir ve doğru cevabı bulunca da cisim indirilir ve buna da askı indirme denilir (Oğuz, 2005: 334-335). Fakat bu tür, âşıkların olmazsa olmaz bir uygulaması değildir ve günümüzde az rastlanır olmuştur.

Âşıklık geleneği Erzurum-Kars bölgesinde ağırlıklı olmakla beraber Anadolu'da halen devam etmektedir. Bu âşıkların bazı icra yerleri vardır. Kahvehaneler, köy odaları, düğün ve merasim yerleri gibi mekanlarda sanatını icra ederler. Kahvehanelerde çok az ücretle, çay içerek saatlerini burada geçiren âşıklar kendisine bir topluluk oluştururlar. Bu topluluk karşısında bazen başka âşıklarla atışmalar bazen de yarışmalar yaparlar. Geleneğin oluşmasında ve devamında bu

kahvehanelerin çok önemli bir yeri vardır. Hatta bazı âşıkların kahvehane işlettiği bile söylenir. Bu durumla Ahmet Hamdi Tanpınar, halkın kış vaktinde yaşlısı genci herkesin kahvehanelerde âşık şölenlerinde olduğunu belirtir (Tanpınar, 1994: 36). Bu şölenlerde en sık yapılan yarışma leb-değmezdir. Leb Farsça'dan geçen bir kelimedir ve Türkçe anlamı dudaktır. İki dudaklarının arasına iğne yerleştiren âşıklar, şiirler söylemeye başlarlar. Leb-değmezdeki kural b, m ve p harflerini kullanmamaktır. Zamanla bu işlevlerini yitiren kahvehaneler günümüzde işsiz kimselerin vakit öldürdüğü yer haline gelse de Erzurum-Kars bölgesinde bu kahvehaneler hala bulunmaktadır. Âşıklar bu âşık gecelerini mutlaka Köroğlu'ndan bir şiir ile kapatırlar. Aksi takdirde mekanı Köroğlu'nun basacağına inanılır (Boratav, 1988: 49; Oğuz, 2005: 337).

Âşıklık, Alevilik inancı içerisinde farklı bir şekil almıştır. Türk Halk Edebiyatı'nın Âşık Halk Edebiyatı nazım şekillerinden biri olan ilahilerin Alevi-Bektaşî âşıkları tarafından yazılanlarına nefes denir. Konusu genellikle tasavvuftaki vahdet-i vücud, Alevi-Bektaşî ilkeleri, tarikat kurallarıyla ilgilidir. Konusu ehl-i beyt, on iki imam olanlarına ise duvaz-ı imam ismi verilir. Bunların genel ismine ise deyiş ismi verilir. Anadolu Alevî geleneğinde cem ibadeti boyunca çalgısıyla, gerek kendi gerek usta malı nefes, duvaz-ı imam, miraçlama, medetname, nasihatname gibi türleri icra eden kişiye de zakir ismi verilir (Satır, 2016: 1341). Zâkir, etimolojik olarak zikir kelimesinden türemiştir. Sözlükte anlam olarak “bir şeyi anmak, hatırlamak” olan bu kavram (zikr) dini literatüre baktığımız zaman, dil veya kalp yoluyla “Allah’ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş” anlamında kullanılır (Öngören, 2013: 209).

Alevîlik içinde iki tip zâkir profilinden söz edilmektedir. Bunlardan ilki, kendi deyişlerini üreten âşık tipine karşılık gelirken bir diğeri sadece usta malı deyişleri icra etmektedir. Ama ikisi de Alevîliğe ait metinleri her dönem yeniden inşa ederek icra ortamının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Ersal 2009: 189). Alevîlikte zâkirliğin teolojik temeli İmam Cafer-i Sadık'a dayanmakta ve zakirlik postunun İma Cafer-i Sadık Postu olduğu söylenmektedir. Kimi bölgelerde “Üstadımız Abdussamed” dense de Abdussamed hakkında pek bilgiye rastlanılmamakla beraber İmam Cafer-i Sadık'a hizmet etmiş birisi olduğu söylenmektedir. Fakat İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'nda bir bölümün zâkirliğe

ayrılmış olması kaynağın bağlantısını güçlü kılmaktadır (Doğan 1998: 142).
Buyruk'ta geçen kısım şu şekildedir:

Günlerden bir gün Tanrı, Cebrail'e buyurdu: "Ey Cebrail, bana yeryüzünden haber getir." Cebrail, Tanrı'nın buyruğu üzerine cihamı dolaşır. Yeryüzünün belirsiz bir yerinde "Tevhid" sözü ile binbir zikir işitir. O zaman orada durakladı ve yere indi. O zaman orada yetmiş bin nur kanatlı meleğin de "Tevhid" sözü ile çağrıştığını gördü. Olanları izledikten sonra varıp Tanrı katına çıktı ve dedi ki: "Ey Perverdigar, falan pirin taliplerini gördüm, oturmuş adını zikrediyorlardı. Tevhid sözü, yeri göğü dolduruyordu. Durumu gördüm, ben de hayran oldum, bir süre onları izledim. Sonra da size bildirmek üzere geldim." Tanrı: "Ey Cebrail, o kullarımın ibadetlerini kabul ettim. Günahlarını bağışladım. Yer, gök meleklerini de bağışladım. Ey Cebrail, senin de günahlarını bağışladım." diye buyurdu.

Ama ulu Tanrı, aynı zamanda "izzetim ve yüceliğim için sınama amacı ile bana zikredene gökten yetmiş bin lanet olsun. Ancak hiçbir karşılık beklemeksizin zikir çeken cemaatin günahlarından geçerim." Buyurmuştur (Bozkurt, 2013: 30-31).

İmam Cafer-i Sadık da "Kendi günahını görüp zikreden kişinin günahını Allah bağışlar." Buyurmuştur. (Doğan, 1998: 140). Ayhan Erol, Müzik Üzerine Düşünmek isimli kitabında zakirlikle ilgili şunları söyler:

"Zâkir, anımsadığı olaylar zincirini belirli bir tarzda düzenleyen değil, topluluğun anımsadığı geleneksel bilgiyi yine topluluğun bildiği belli anlatım kalıpları ile ifade eden bir kişidir. Kendi meramını değil, kendisi dâhil topluluğun alıştığı, beklediği geleneksel kalıtı aktarır. Kendinden önceki Alevî ozanlardan ya da 'birlik' düşüncesinin beslendiği öncüllerden kendisine ulaşan kalıpları, Alevî topluluğu önünde anımsamaya çalışır. Bir nefes, deyiş, düvaz vb. söylenmiş dizelerin anısıdır."

(Erol, 2009: 107; Satır, 2016: 1341)

On beşinci asırdan itibaren Anadolu'da mevcudiyetini halen sürdüren âşıkları ozanlık geleneğinin bir devamı olarak görülmektedir (Köprülü, 2004: 139). Bu âşıklardan dini metinleri icra edenler, kendilerini diğer tip saz şairi âşıklardan ayırmak için yeri geldiğinde badeli âşık, hak aşığı gibi isimleri kullanmış, ürettiği eserlere de "ilâhî, deme, nefes, deyiş" deyip mahlaslarının başına "kul, sultan abdal,

pir” gibi nitelermeleri eklemiştir (Artun 2009: 3). Zâkirler Alevilikte Köprülü (2004: 163)’nün deyimiyle “ilham kaynakları daima ilâhî olan” badeli birer Hak âşıklarıdır. Çalışmamızın da kaynağı olan Musa Yıldız, zakirlik yapar ve kendine ait hiçbir şiiri yoktur ama yörede Âşık Kara Musa olarak bilinmektedir.

Tarihi kaynaklarda, Davut Peygamber’in, elinde bir lir ile tasvir edilmiş olması zakirler için önemli bir referans kaynağıdır. Hz. Davut’un tonu olarak kabul gören bas-bariton tınının bugüne değin davudî bir ses olarak tanımlanması bir tesadüf değildir ki cem ibadeti boyunca nefes, duvaz-ı imam gibi türlerin bu sesle icra edilmesi artık bir gelenek halini almıştır. Bu ses biçimi cemlerde makbul bir icra olarak öne çıkmaktadır. Bu veriler zâkirliğin tarihsel olarak derin bir temele dayandığını kanıtlar niteliktedir (Satır, 2016: 1343). Günümüzde de cem ibadetine zakirler saz veya keman çalabilirler. Keman nadir olarak görülse de saz yerleşmiş ve benimsenmiştir. Cem ibadetine, usta malı deyişlerin aynı müzik aleti ile farklı makamlarda söylendiği de görülmektedir ama semah, miraçlama gibi türlerin belli bir makamı vardır ve bir ustadan öğrenilmesi gerekmektedir (Doğan, 1998: 141).

Zâkirler, cem ibadetine ilâhî ve irfâni konular işleyerek bu alanda yoğunlaşmış hakikati sanatsal bir ifadeyle zikrederek insanlarla paylaşmaktadırlar. Bu sanatsal anlatım, insanların aklında kalıcılığı da sağlaması yönüyle önem teşkil etmektedir. Güçlü bir hafızaya sahip olan, geçmiş dönemlerdeki usta âşıkların söylediği menkıbelerin ve nefeslerin yüzlercesini okuyup bir sonraki kuşağa doğru bir şekilde aktaran bir yeteneği sanatçı olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır (Satır, 2016: 1343).

Zakirlerde; atışma, üstün olma, övünme, yerme gibi özellikler yoktur. Zakirlikte, benlik asla kabul edilmemektedir. Zakirlikte günümüz âşıklarında ayıran diğer bir özellik ise yazılı bir metinden bakarak deyiş icra etmeyi ters olarak görülmektedir. Çorum Sungurlu ilçesinde yaşayan Gürani Doğan isimli zakir; cem ibadeti esnasında kapıda bakarak okumanın ortamdaki ruhsallığı bozduğunu ve bunun yanlış olduğunu söylemektedir (Doğan, 1998: 142). Kara Musa da bu durumun yanlış olduğunu belirterek deyişleri ezberleme yoluna gitmiştir.

Zakirlerin önemli bir özelliği de hikaye, menkıbe anlatmasıdır. Cem ibadetlerinde o ana uygun menkıbeyi, duyguyu vererek anlatırlar. Menkıbenin geçtiği bir deyişi okuyup sonrasında o deyişi açıklarlar. Âşık Kara Musa da bu

özelliklere sahip bir âşıktır. Ayrıca ezberlediği deyişleri “Hak Kelamı” olarak nitelediği için de değiştirmeyip olduğu gibi aktarır, yanlış okuyan kişileri de uyarır. Âşık Musa Yıldız’ın bu açık sözlülüğü ve bir köy aşığından beklenmeyecek derecede bilgili oluşu Çorum’da görev yapan bir müftüyü de etkilemiştir. Müftü, Kara Musa’dan bu bilgi birikimini toplulukla paylaşması için bir camiye davet etmiştir. Kara Musa davete icabet ederek burada etkili bir konuşma yaparak cami cemaatinin beğenisini kazanmakla kalmayıp karşılıklı ön yargıların kırılabileceğine ilişkin oldukça olumlu bir davranış sergilemiştir. Bu durum aynı zamanda Alevilerin hem dini ve itikadı bilgilerinin olgunluk derecesini göstermesi hem de formal düzeyde kurumsallaşmış bir okul yapısı olmaksızın öğretim ve aktarım sürecinin ne denli işlediğinin görülmesi bakımından oldukça önemli bir örnektir. Kara Musa örneğinde de olduğu gibi zâkirler bilgi dağarcıklarıyla dikkat çekmektedir. Tasavvuf düşüncesine hâkim olmaları tüm inançlara ve kutsal değerlere karşı yoğun bir saygı taşımalarını beraberinde getirmektedir. “İman ve irfan” ehli olmak tarikat zâkiri için olmazsa olmazlar arasındadır (Satır, 2016: 1346).

M.Ö. 427-347 yılları arasında yaşamış olan Platon “Ozanlar, Tanrının çevirmen evlatlarıdır.” Der. Alevilik öğretileri içerisinde halkı bilgilendirme ve cem ibadetinin icrasında önemli yere sahip olan zâkirler de Allah’ın buyruklarını halka duyuran elçileri niteliğindedir. Cem âşığı, hak âşığı ve Alevî ozan gibi benzer anlamlarla anılan zâkirliği, âşıklık geleneğinin bir uzantısı olarak ele almak kaçınılmazdır. (Satır, 2016: 1342).

Âşıklık kelimesi İslamiyetin kabulünden sonra ortaya çıkmış bir kelimedir. Zaman içerisinde çeşitli aşamalarla dönüşerek günümüz halini almıştır. İslamiyet öncesinde bu görevi şamanlar yerine getirmiştir. Türk kültüründe hem şiir söyleyip hem de dini liderlik görevini yürüten şamanlar, İslamiyetin kabulüyle dini vasıflarının azalması neticesinde şaman-ozana, sonrasında ise ozana dönüşmüştür. Ozan kavramı çok eski tarihlerde kullanılmaya başlanmıştır. Fakat sonrasında bu kavram yetersiz kalınca âşıklık kavramı oluşmaya başlamıştır.

Halk edebiyatı içinde, âşıklık kavramı, İslamiyetin kabulünden sonra, Müslüman ozan kavramını karşılamak üzere kullanılmıştır. Başlarda, hak âşığı anlamına gelen ve ilahi aşkla şiir yazıp söyleyen dervişlere âşık ismi verilmiştir. Hak âşığı olabilmek için el almak ya da bade içmek gerekmiştir. Bu bade bazen şarap

bazense ab-ı hayat olmuştur. Bu durumda aşık kelimesi ilahi bir aşkı temsil etmiştir. Âşıklar, tekke edebiyatından uzaklaşma bağlamı içinde değerlendirilmiş ve âşık edebiyatı kavramı daha çok dünyevi şiir yazarlar için kullanılmıştır (Işık, 2008: 106).

Daha çok şehirlerde oluşan aşıklık kültüründe aşıklık kahveleri, köy odalarında yapılan aşık atışmaları ve aşık şenlikleri etkilidir. Bu aşıklar arasında lebedeğmez, atışma, muamma, askı gibi uygulamalar yapılır. Becerilere dayalı bu uygulamalarla birbirlerine karşı üstünlükler gösterilir ve aralarında bir hiyerarşi meydana getirilir. Şiir yazıp iyi saz çalan kişiler âşık olarak adlandırılmaktadır. Bu kişiler genellikle sünni inancına sahiptirler. İcralarında da dini bir nitelik yoktur. Bu aşıklar bir usta-çırak ilişkisi içinde yetişirler ve ustalarında el alırlar. Mahlasları da ya rüyalarında verilir ya da ustası tarafından bir mahlas verilir ve aşıklar sonraki dönemlerde şiirlerini bu mahlasla yazarlar.

Alevilik geleneği içerisinde aşığın görevleri ve konumu çok farklıdır. Alevilik içinde zakirlik yapan kişiler aşık olarak adlandırılmıştır. Bu aşıklar, cem ibadeti boyunca genellikle kendine ait olmayan ve usta malı diye adlandırdıkları deyişleri söylerler. Bu deyişler çoğunlukla yedi ulu ozana ait deyişlerdir. Ayrıca Alevilik geleneği içinde aşıklar, halkı bilgilendirme görevi de üstlenirler. Aleviler arasında Kur'an-ı natık, yani konuşan Kur'an olarak adlandırılan bu deyişler ile cem ibadetinin daha doyurucu ve bilgilendirici olmasını sağlarlar. Bu aşıklar arasında kendi deyişleri olanlara aşık değil; eren, gerçek veya derviş gibi isimler verilmiştir. Bu makam ise Aleviler için insan-ı kamil mertebesidir. Aleviler deyişin kutsal kelam olduğuna inanmış ve bunları yazan kişiyi de kutsal olarak kabul etmiştir.

Aşıklık geleneğindeki aşık ile Alevilik geleneğindeki aşıklık birbirinden farklıdır. Aşıklık geleneğinde yarışmalarla birbirinden üstünlük önemliken Alevi dini bir boyut olduğu için diğer aşıklardan üstünlük ya da onu verme konusu mevzu bahis değildir. Ayrıca Alevilik geleneğinde aşıklar genellikle şiir yazmayıp usta malı şiir taşırken aşıklık geleneğinde aşıklar yazdıkları şiirle ve saz çalma yeteneğiyle önem kazanır. Söyledikleri şiirler yönünden ise aşıklar, din dışı konular işlerken Alevilikte aşıklar dini, hatta konuşan Kur'an ismini verdikleri şiirleri söylerler. Ayrıca aşıklık geleneğinde enstrüman olarak saz kullanılsa da Alevilik geleneği içinde ağırlıklı saz tercih edilmekle beraber keman da kullanıldığı görülmüştür.

Görüldüğü üzere Alevilikteki aşıklık ile aşıklık geleneğindeki aşıklık farklı olmasına rağmen iki gelenekte de icra eden kişilere aşık denmiştir.

Çalışmamızın konusu olan Kara Musa da yörede zakirlik yapmaktadır. Cemlere katılıp bu cemlerde sazıyla beraber deyişler söylemiş halkı bilgilendirmiştir. Yaklaşık yetmiş yıldır zakirlik görevini sürdürmektedir. Kara Musa'yı diğer aşıklardan ayıran temel özellik ezberinde çok deyiş olmasıdır. Bu sayede cem ibadetinde muhabbet esnasında konuşulan konuya göre ezberinden deyişler seçip okuyarak halkı coşturabilmektedir. Ayrıca bu deyişlerde geçen ifadeleri, Arapça kelimeleri ve anlaşılamayan kısımları da açıklamaktadır. Yörede Aşık Kara Musa olarak bilinmektedir. Aşık olarak bilinmesinin sebebi de yukarıda belirttiğimiz üzere Alevilik geleneği içerisinde zakirlik yapan kişilere aşık lakabı verilmesidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Kara Musa her ne kadar zakirlik görevi yapsa da Alevilik geleneği içerisinde bu zakirlere aşık ismi verilmiştir. Aşıklık geleneği içerisindeki aşıklar daha çok sahne şovu veya eğlence amacı gütmektedirken Alevilik içerisindeki zakirlik görevini karşılayan aşıklık daha farklı bir boyut kazanıp, dini bir nitelik sergilemektedir. Dini bir görevi olup, cemde önemli bir yere sahiptir. Genellikle usta malı taşıyan bu kişiler, toplumda bir örnek teşkil etmeye çalışırlar. Bunlar arasında deyiş yazanlar kendi aralarında farklı isimler olsa da deyiş yazmayan bu zakirler, aşık olarak adlandırılmıştır. Kara Musa da zakirlik görevini yapmış ve yörede Aşık Kara Musa olarak bilinmiştir.

2. ACIPINARLI ÂŞIK KARA MUSA

2.1. Çorum, Acıpınar Köyü, Coğrafi, Tarihsel, Sosyal Yapı

Çorum ili coğrafi konum itibariyle; bir kısmı Karadeniz bölgesinin, Orta Karadeniz Bölümünün güneyinde bir kısmı ise İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak Bölümünün kuzeyinde yer almaktadır. Kuzeyinde Sinop, doğusunda Amasya, güneyinde Yozgat, batısında Çankırı, kuzeydoğusunda Samsun, güneybatısında Kırıkkale ile çevrilidir. Yüzölçümü 12.820 km² dir. 34 derece, 57 dakika, 06 saniye ve 36 derece, 31 dakika, 53 saniye Doğu Boylamları ile 41 derece, 04 dakika, 54 saniye ve 40 derece, 16 dakika, 16 saniye Kuzey Enlemleri arasındadır. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği (rakımı) 801 m.dir. On üç ilçeye sahip olan Çorum'un ilçelerine olan uzaklıklarını, yakından uzağa doğru sıralayacak olursak sıralama şöyledir: Laçın 29 km, Mecitözü 37 km, Dodurga 42 km, Alaca 52 km, İskilip 56 km, Ortaköy 57 km, Osmancık 59 km, Uğurludağ 66 km, Oğuzlar 68 km, Sungurlu 72 km, Bayat 83 km, Boğazkale 87 km, Kargı 106 km'dir.

12.820 km²'lik yüzölçümüne sahip olan Çorum, alan büyüklüğü açısından Türkiye'de bulunan diğer iller ile kıyaslandığında alan değeri bakımından 19. sırada yer almaktadır. Çorum ilinin 1927 yılı yoğunluk değeri 22 kişi iken, 2014 yılı yoğunluk değeri ise 41.1'dir. Km²'de yaklaşık 41 kişi yaşayan Çorum, seyrek nüfuslu bir ildir. (Bulut, 2000: 20; Çoban, 2016: 411) Bu dağılıfta bazı faktörler etkili olmuştur. Bunlar; yeryüzü şekilleri, sanayileşme, sulama imkanı, iklim, bitki örtüsü, sağlık gibi etkenlerdir. Dağlık ve sulama imkanlarının az olduğu yerlerde nüfus az iken, şehir bölgesine yakın, ova ve sulak yerlerde nüfus daha yüksektir. Son zamanlarda köylerdeki nüfusun da eğitim sorunlarından dolayı azaldığı dikkat çekmektedir. Çocuğunun eğitime devam etmesi için şehir merkezine ya da yakın illere göç eden aileler olmuştur. Bu nüfusu azalan köylerden biri de Çorum'un Merkez köylerinden olup merkeze 32 km uzaklıkta olan Acıpınar köyüdür. Köyün isminin nereden geldiği tam olarak bilinmemektedir.

Acıpınar köyü, geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlar. Çorum'da da etkili olan karasal iklimin etkisi altındadır. Arazilerin engebeli olmasından ötürü genelde sebze ve meyve üretimi yapar ve bunları şehir merkezlerinde satarlar. Ayrıca

hayvanların sütlerinden tereyağ, peynir, yoğurt vb. yaparak bunları şehir merkezlerindeki marketlere ya da pazarlara satarlar.

Köy, örf ve adetlerine son derece bağlı kalıp, konumunun etkisinden dolayı kültürünü korumayı başarmıştır. Alevilik inancının hakim olduğu köy, inançlarına son derece bağlıdır. Köyün içerisinde bir adet cem evi ve aynı binanın üst katında da köy camisi bulunmaktadır. Bu durum, köyün inançlara ne kadar saygılı olduğu konusunda dikkatimizi çekmektedir.

2.2. Âşık Kara Musa Hayatı ve Etkilendiği Şahsiyetler

Kara Musa, 1934 yılında Çorum ili merkez köylerinden Acıpınar Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Baba adı Kaygısız, ana adı ise Sultan'dır. O dönemlerde köylerin civarlarında eşkıyalar olurmuş. Bu eşkıyalar köyleri basıp mal, mülk, para gibi değerli şeyleri çalarlar, kimi zaman da köydeki kadınları alıp götürürlermiş. Büyüklerinden duyduğuna göre, bir buçuk yaşında iken annesini de eşkıyalar kaçırmıştır. Yetim kalan Kara Musa'yı dört yaşına kadar babası büyütmiştir. Ancak köy yerlerinde bekâr halde ve bir çocukla ortada kalan Kaygısız, oğlu Kara Musa dört yaşına geldiğinde yeniden evlenmiştir. Babası karayollarında çalıştığı için köyde pek duramamıştır. Bunu da fırsat bilen üvey annesi Kara Musa'ya karşı çok kötü davranmıştır. Bundan sonraki süreçte Kara Musa'yı zorlu bir hayat beklemektedir.

Babasının, yeni eşinden altı çocuğu daha olmuştur. Yani Kara Musa yedi çocuğun en büyüğüdür. Osmanlı'nın yıkılış döneminde dedesini seferberlik için askere almışlardır. Dedesi de Bağdat'ta seferberlikte kaldığı için babasının amcası Mahmut Kahya diye anılan Mahmut Yıldız isimli dedesi büyütüştür.

Kara Musa, çok küçük yaşlarda çobanlık yapmaya başlamıştır. Köyde bu işlere birinin bakması gerektiği için hiç okula gidememiştir. Fakat bu durum onun okumayı öğrenmesini engellememiştir. Dedesinin zorlamalarıyla ve yardımıyla okumayı öğrenmiştir. Fakat dedesi yaş itibariyle Osmanlı Devleti zamanında yaşadığı için Osmanlıca'yı öğretmiştir. Çevresinin yardımı ve kendi azmiyle okumayı ilerletmiştir. Köydeki diğer büyüklerden de yardım alarak Kur'an-ı Kerim'i Arapça halinden okuyup hatmetmiştir. Kendisi gibi deyişlere meraklı olan dedesi Mahmut Kahya, ona sürekli deyişler getirir, okur ve anlatır. Sonrasında ise

bunları ezberlemesini istemiş. Yaşı itibariyle zor geldiği için ezberlemek istemeyen Kara Musa'ya zorla ezberletirmiş. Yani Kara Musa'nın hafızasının temelleri aşağı yukarı seksen yıl gibi bir zaman diliminde atılmaya başlanmış.

Alevi geleneğinde deyişlere halk arasında Kuran-ı nâtık, yani, konuşan Kuran'ın kelimeleri diye inanılır. Bunun sebebi ise deyişlerde birçok dinî bilginin işlenmiş olmasıdır. Bu deyişleri yazan dervişler Kuran ayetlerini deyişlerine işlemişler, kimi zaman ise menkıbe, keramet gibi olguları deyişler yoluyla aktarırlarmış. Halk arasında aktarımın ve ezberlemenin kolay olduğu bu deyişler vasıtasıyla dini bilgiler de kafasında oluşmaya başlamıştır. Bu deyişleri bağlama eşliğinde icra eden âşıklara ve âşıklığa heveslenmeye başlayan Kara Musa, ikinci iş olarak da bağlama öğrenmeye karar vermiştir. Önceleri amatör olarak kendi kendine çalmaya başlayan Kara Musa, çevresindeki âşıklardan da aldığı destekle âşıklıktaki becerisi ilerletmiştir. Köyde veya yakın köylerde cem ibadeti icra edileceği zamanlar Kara Musa da gider, âşıklarla saz çalarmış. Çünkü Kara Musa diğer âşıkların aksine deyişleri deftere veya herhangi bir yazılı kaynağa bağlı kalmaksızın okuyordu. İşte Kara Musa'yı sözlü kültür hazinesi yapan en önemli noktalardan birisi de bu oluyor. Ayrıca bu cemlerde okuduğu bu deyişlerin hepsinin açıklamasını da yaparmış. Kara Musa'ya göre anlamının verilmediği bir deyiş geçersiz sayılır. Çünkü deyişlerin hepsi bizlere bir şeyler anlatmaktadır. Bir sureye ya da bir menkıbeye tenkit yapmaktadır. Kullanılan kelimelerde Arapça ağırlıkta olduğu için bu kelimelerin de anlamlarını verirmiş. Fakat çevresindeki eski âşıklar onu kıskanıp onun âşıklık yapmasını istemezlermiş. Fakat cem ibadetlerinin yöneticisi dedeler, her zaman Kara Musa'nın olmasını isterlermiş. Çünkü diğer âşıklar sadece türkü, güzelleme, koçaklama benzeri türler söylemek isterlermiş. Kara Musa ise cem ibadetine yaraşır şekilde deyiş, mersiye, duvaz-ı imam gibi türlerden söyler, ayrıca bunları da açıklarmış. Bu yüzden diğer âşıklar istemese bile Kara Musa, artık cem ibadetlerinde eksik olmayan bir isim olmaya başlamıştır.

Kara Musa'nın yaşı ilerlemiş, askerlik çağı gelmiştir. Askerliği, Konya'ya çıkmıştır. Konya'ya gittiğinde Kara Musa'yı muhabere çavuşu olarak seçmişlerdir. Okula gitmemiş olmasına rağmen çavuşluğa seçilmesini ise kendi köyündeki Selman Baba'ya bağlıyor. Selman Baba Acıpınar'da yaşamış önemli bir zattır. Kara Musa, askere gitmek için kış vakti yola koyulmuştur. Köyün çıkışında bulunan Selman Baba, Kara Musa'nın sırtına vurup "Yolun açık olsun Musa" demiştir.

Askerlikte çavuşluğa seçilmesini de bu olaya, yani Selman Baba'nın kerametine bağlamaktadır. Askerlikte okuma yazmaya heveslenen Kara Musa, asker arkadaşlarının da yardımıyla yeni harfleri öğrenmiştir ve okuma yazmayı öğrenmiştir. Eline geçen Osmanlıca ve yeni harflerle yazılmış metinleri kolaylıkla okuyabilen Kara Musa, bilgisini de ilerletmiştir. Böylelikle zihninde İslamiyet, Alevilik, Âşıklık gibi kavramlar şekil bulmaya başlamıştır. Duyduğu deyişleri küçük kâğıtlara veya defter sayfalarına yazmaya, sonrasında da bunları ezberlemeye başlamıştır. Fakat küçük kâğıtlara yazdığı deyişleri, hafızasına güvendiği için ezberledikten sonra da yırtıp atmıştır. Kaydettiği defterlerden de bir tanesi günümüze ulaşmıştır. Bu defterin içinde bulunan yedi ulu ozana ait deyişler bilgisayar ortamına aktarılıp sonraki süreçte yan yana gelinerek okuma yanlışlıkları düzeltilmiştir.

Askerden geldikten sonra üvey annesi ile anlaşmazlıklar artarak devam etmiştir. Bunun üzerine Kara Musa, avlunun bir köşesine kendine ufak bir ev yapmış ve ayrılmıştır. Sonrasında evlilik çağının da gelmesiyle 1957 yılında eşi Ayşe ile evlenmiştir. Kayınbabası da tıpkı kendisi gibi deyişleri sevmektedir fakat Kara Musa gibi bir hafızaya sahip değildir. Kara Musa kayınbabasının çok itikatlı bir adam olduğunu söyler. Deyiş ve menkıbe dinlemeyi çok sevmektedir. Okuma yazma bilmediği halde deyişleri kulaktan duyma bir şekilde ezberleyebilmektedir. Kendisi de Kumbabalı İpek Dede'nin (İbrahim) yanında çobanlık yapmış ve onun yanında Alevilik hakkında bilgiler öğrenmiş, ondan duyduğu deyişleri ezberlemiştir. Kara Musa ise bir yandan deyişler öğrenir bir yandan da geçimini sağlamak için on üç yıl boyunca tuğla ocaklarında çalışmıştır. Bu on üç yılın sonrasında da köye gelip çobanlık ile hayatını sürdürmüştür. O dönemler sosyal güvence bilinmediği için Kara Musa'nın sigortası yatırılmamış ve bu sebepten ötürü emekli olamamıştır.

Kara Musa'nın hayatını şekillendiren iki ana isim vardır. Bu iki isimden biri yakın köylerden biri olan Çorum'a bağlı Öksüzler köyünden Sefil Mehmet, diğeri ise Öksüzler köyüne göre biraz daha uzakta olan Çorum'un Alaca ilçesine bağlı Tarhan köyünden Bağrıyanık'tır. Sefil Mehmet, yörede eren olarak kabul edilip herkes tarafından saygı duyulan biridir. Sefil Mehmet Acıpınar köyüne sık sık gelip gidermiş. Bu gelişlerinde Kara Musa'nın dedesi Mahmut Kahya, Sefil Mehmet'i muhakkak evinde misafir edermiş. Eve gelir menkıbeler anlatır, dini bilgiler öğretirmiş. Kara Musa böylelikle Sefil Mehmet ile tanışmıştır. Dört yaşlarında iken

tanıdığı bu zat, Kara Musa'nın hayatını şekillendirmede önemli rol oynamıştır. İslamiyet, Alevilik, yol, deyiş gibi bilgileri Sefil Mehmet'ten öğrenmiştir. On yedi yaşında ise Bağrıyanık ile tanışıp daha çok dünyevi şeyler öğrenmiştir. Bağlama çalmayı geliştirmesine, deyişlerin anlamlarını öğrenmesine katkıda bulunmuştur.

Sefil Mehmet, Öksüzler köyünde ikamet eden, eren olarak bilinen önemli bir isimdir. Sefil Mehmet, başka köylerde de dolaşır ve bu köylerde cem ibadetlerine katılır, halka önemli bilgiler vermiştir. Okuryazar değildir fakat çok fazla bilgiye sahiptir. Kara Musa'nın tabiriyle karadan değil aktan okumuştur. Saz çalma konusunda çok usta olmamasına rağmen ezberinde çok fazla deyiş vardır. Saz çalıp deyiş söylemek için de mutlaka dem aldığı söylenir. Sefil Mehmet ile beraber bir hafta boyunca civar köylerde gezip cem yapıp, muhabbet etmişlerdir. Bu kişiler Kumbaba köyünden İpek Dede olarak bilinen İbrahim Ağa, Ortaköy'den Aşır Baba, Acıpınar köyünden Şeker Hasan, Öksüzler köyünden Sefil Mehmet ve Âşık Kara Musa'dır. Bu bir haftalık süreçte İpek Dede'den Hurufilik bilgilerini ilerletmiştir. Civar köylerde, Sefil Mehmet'in kerametlerinin olduğuna da inanılır. Bu kerametlerden biri şöyle anlatılır; Kara Musa'nın eşi Ayşe Yıldız da guatrdan ameliyat olmuştur ve başında çok şiddetli ağrı vardır. Bu aralıksız ve şiddetli ağrı yüzünden çok sıkıntı yaşayan Ayşe Yıldız, köye Sefil Mehmet'in geldiğini duyunca hemen yanına gitmiştir ve derdini söylemiştir. Sefil Mehmet yöredeki eren, evliyanın isimlerini zikrederek dua etmiştir. Duası bitince kadının da başının ağrısı geçmiştir.

Kara Musa'nın etkilendiği diğer isim olan Bağrıyanık, hicri 1335 (Miladi: 1916/1917) yılında Tarhan köyünde doğmuştur. Sefil Mehmet'in aksine okuryazardır ve kitabi bilgilere hakimdir. Döneminde önemli bir âşıktır. Askerliğini de çavuş olarak yapmasının da etkisiyle okuma yazmasını ilerletmiş, daha çok kaynağa ulaşp kendini geliştirmiştir. Özellikle Hurufilik konusunda çok bilgilidir. Kara Musa, Bağrıyanık'ın bu bilgisinin Cemalettin Çelebi'nin kızı olan Çorum Sungurlu'da yaşayan Cemile Ana sayesinde öğrenmiş olduğunu belirtmiştir. Babasının kitaplarını Bağrıyanık'a vermiştir. Bu kitapları okuyup buralardan Hurufiliği öğrenmiştir. Bu kadar bilgiye sahip olan Bağrıyanık'ın çocuklarından hiçbiri âşıklığa heveslenmemiş, bu bilgileri öğrenmek isteğinde bulunmamıştır. Çocuklarından olmadığı gibi kendi köyünden de kimse bu bilgilere talip olmamıştır. Ondandır bu bilgileri ve âşıklığı öğrenmeye çalışan sadece iki öğrencisi olmuştur.

Bunlardan birisi Kara Musa, diğeri ise Kızılpınar köyünden Âşık Sadık diye bilinen bir başka âşıktır. Âşık Sadık erken vefat ettiği için tek öğrencisi Kara Musa kalmıştır. Bağrıyanık'ın aşıkliğa girişı ile ilgili Kara Musa tarafından anlatılana göre; âşıkliğa adım atarken otuz dokuz gün uyumamıştır ve otuz dokuzuncu gün uyumuştur. Rüyasında Çorum'un önemli ocaklarından Mehmet Dede Ocağı dedesi Mehmet Dede, horoz donunda gelmiştir ve âşıkliğa başlamasını söylemiştir. Uyandıktan sonra da âşıkliğa başlayıp ömrünü âşık olarak tamamlamıştır. Kitabı bilgisi çok bir âşık olan Kara Musa'ya Hurufiliği öğretip sevdiren isimdir. Hurufilik; harflerin anlamları ve işaret ettiği seslerle ilgili şiirlerdir. Bilginin rumuzlarla aktarılmasına imkân sağlar. İçinde şifreler barındırır. Bu şifrelerle insan suretini tanımlamaya ve önemli bilgiler aktarmaya imkan sağlar. Önce Hurufiliğin ne olduğunu öğretip sonrasında her harfin manasını aktararak, bu harflerle ilgili menkıbe ve olayları öğreterek Kara Musa'nın bilgi dağarcığını genişletmiştir. Hurufilikle ilgili deyişleri beraber okuyup analiz etmişler ve içindeki manayı çıkarmışlar, Kara Musa'nın tabiriyle “deyişin demek istediğini sökmüşler”. Bağrıyanık, Kara Musa'nın saz çalma yeteneğinin gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Kendisi de iyi bir âşık olan Bağrıyanık, saz çalmayı, makamına göre deyiş okumayı ve bunları açıklamayı öğretmiştir. Eğitiminin tamamlanmasını sağlayan isim Bağrıyanık olmuştur.

Kara Musa'ya göre ozan, şüara, şair ve hak aşığı birbirinden farklı şeylerdir. Ozan, zamanın zalimine karşı mazlumu savunan, halkın sesini duyuran, devrimci nitelikli şairlerdir. Bunlara örnek olarak Mahzuni Şerif'i gösterir. Şüara diye günümüz şair ve âşıklarını gösterir. Kendiliğinden şiirler düzen ve sadece kulağa hoş gelen şeyleri söyleyen kişiler olarak nitelendirir. Şair; kendi şiirleri olan, eskiden kıraathanelerde çalan, yöre yöre gezen âşıklardır. Bunlara örnek olarak Karacaoğlan, Şeref Taşlıova gibi isimleri sıralar. Hak aşığı ise hak yolunda olup eren-evliyayı bilen, Kuran'ı okuyan ve Kuran ayetlerini açıklayabilen, dinini bilen kişilerdir. Âşıklığı da yiğit âşıklık ve yoha (yufka) âşıklık olarak ikiye ayırır. Yiğit âşık; yerden gökten haber söyleyebilen, hakikati söyleyebilen âşıklardır. Yoha âşıklar ise birkaç ozanın şiirini öğrenip bağlama eşliğinde kendi kendine söyleyen kişilerdir. Kendisinin de hiç şiiri yoktur ve hak aşığı olabilmek için hiç yazmaya niyetlenmemiştir. “Ben aşığın malını satıyorum” diyerek de bunu dile getirir. Hep de bu çizgide olup hakka hizmet ettiğini söyler.

Yörede başka etkilendiği âşıklar da vardır. Öksüzler köyünden Süleyman Boyalı, kendi köyünden Ali Derviş ve Âşık Ahmet isimli kişiler bu kişiler arasındadır. Bunlar arasında Süleyman Boyalı isimli âşık saz çalabiliyorken Ali Derviş ve Âşık Ahmet saz çalmayı bilmiyorlardır ama deyişleri ezberinden bilip okurlar ve açıklamalarını yaparlardı. Kara Musa tüm bunların ortak yönünü toplayıp hem saz çalmayı öğrenmiş, hem deyişleri ezberlemiş hem de bu deyişlerin açıklamasını yapmaya başlamıştır. Ama sadece kendi sınırları içerisinde kalmayıp başka yerlerdeki âşıklardan da çok şey öğrenmiştir. Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesine bağlı Keçiköy'de bulunan Âşık Mehmet Ali'den yörede deyişleri bulunan kişilerin deyişlerini öğrenmiştir. Yine Çorum'a bağlı Araphacı köyünden Âşık Satılmış'ın oğlu Ali'den de deyişler öğrenmiştir. Bu deyişler sözlü kültür ortamında, cemlerde icra edilirken muhabbet esnasında ezberleyip kimi zaman da not almıştır.

Kamberlik geleneğinin anlatıldığı ve Kara Musa'nın isminin de geçtiği bir yüksek lisans tezinde *"Altıyaşında iken Eşençay Köyünde Muhammed Derviş adında bir dededen İslamiyet ve Alevilik ile ilgili ders almaya başlamıştır. Daha sonra yine Çorum'un Tahran Köyünde "BağrıYanık" denilen bir âşıktan Arapça ve Farsçayı öğrendi. Yine Osmancık'ın Kumbaba Köyünde yetişmiş "İpek Baba" isimli bir dervişten tasavvuf eğitimi aldı."* (ÖZDEMİR, 2012: 87-88) ifadeleri yer alsa da gerçeklikle alakası yoktur. Kendisiyle yaptığımız derleme görüşmelerinde kayda aktardığımız bilgilerle çelişmektedir. Bu çelişen noktaları tek tek belirtecek olursak şunları söyleyebiliriz:

- Eşençay köyünde Muhammed Derviş diye bir dede bilinmemektedir.
- İslamiyet ve Alevilik ile ilgili bilgileri öğrendiği kişi Eşençay köyünden değil Öksüzler köyündendir ve ismi de Muhammet değil Mehmet'tir.
- Mehmet Derviş dede değildir, yörede eren olarak bilinir. Dede, cem erkanlarını yöneten ve evlad-ı resul olarak tanımladığımız Hz. Muhammet ve on iki imamların soyundan gelen, cem erkanları yöneten kişidir. Eren ise, halk belleğini ruhsallık yönünden yeniden şekillendiren kişilerdir (Işık, 2013: 67) Hatta dede olmadığını Kara Musa'nın kendisi de dile getirmiştir. Zaten kullanılan ifadeden de yanlışlık anlaşılmalıdır, "Muhammet Derviş Dede" denmiştir ki dedelik ayrı bir makam, dervişlik ayrı bir makamdır.

- Bağıryanık'tan Arapça ve Farsça öğrendiği ifade edilmiştir ama Kara Musa Arapça veya Farsça bilmez, eski yazı diye ifade ettiği Osmanlı Türkçesi'ni bilir. Arapça ve Farsça kelimelerden bazılarını bilir. Bunun sebebi de, kelimelerin değişlerin içinde geçmeleridir.

- Osmancık'ın Kumbaba Köyünde "İpek Baba" isimli bir dervişten tasavvuf eğitimi aldığı ibaresi de yanlıştır. Çünkü İpek Baba değil İpek Dede'dir ve dedelik yapar. Babalık daha farklı bir kavramdır. Ayrıca tasavvufi eğitiminin büyük kısmını yine Sefil Mehmet'ten almıştır.

- Ayrıca Kamber Âşık Kara Musa ifadesi de yanlış bir ifadedir. Kamberlik ve âşıklık iki farklı terimdir ve yaptıkları da yine farklıdır. Kara Musa ise kamber değil âşık sınıfına girmektedir.

Yaşı ilerledikçe cem ibadetlerinde saz çalıp deyiş okuyan ve zakir ismiyle anılan âşıklara heveslenen Kara Musa, bağlamayı da öğrenmesiyle dedesinden ezberlediği deyişleri bağlama eşliğinde söylemeye başladı. Katıldığı cemlerde zakirlerin yanında oturup onlardan da öğrendikleriyle zakirliğe adım atmıştır. Cemlerde yörede diğer âşıklarda olmayan bir şey yaparak cemlerde okunan deyişleri ezberinden okuduğunu belirtmiştik. Diğer âşıklar deyişlerini okurken de bir kısmını duyduğu an ezberler, bir kısmını da o an kağıda yazarak kaydeder, sonrasında ezberlermiş. Bundan sonraki süreçte Kara Musa, Âşık Kara Musa olarak bilinecektir.

Çok iyi bir hafızaya sahip olan Kara Musa'yı sözlü kültür hazinesi yapması da yine bu ezber yeteneğidir. Fotografik hafızaya sahip olan Kara Musa, şiiri duyduğu an, ezberlemeye başlar ve bir daha unutmazmış. Biz de yanına gittiğimiz bir sefer ona bilmediği bir aşığın şiirini götürdük. Bir kez okuduk ve anında ezberine aldı. Sonrasında icra ettiğinde ise tek kelime dahi yanlışı bulunmamaktaydı. Yaşının seksen dörde ulaşması, ezberinde hiçbir eksikliğe sebebiyet vermemiştir. Bu ezberlediği dini içerikli şiirleri ise asla unutmayıp, kelime hatalarına dahi izin vermemiş. Çünkü kendisine bir emanet olarak görüp bu emanete namusu gibi sahip çıkmıştır. Bizden de bu çalışmada hiçbir kelime hatası olmamasını istedi. Deyişlerin bazılarının hece veya aruza uymadığını belirtmiş olsak da, "*Ben dervişten onu öyle aldım, uymuyorsa da doğrusu öyledir*" demiştir. Defterinin sayfalarının fotoğrafını alıp bunları sonraki süreçte bilgisayar ortamına aktardık. Okuma hatasından ötürü

oluşabilecek hataları önlemek adına Kara Musa'nın evinde üç gün misafir olunarak tüm deyişler en baştan okunup Kara Musa kontrolünde düzeltilmiştir.

Çevresinin ve kendisinin söylediğine göre ezberinde dört bin deyiş bulunmaktadır. Biz bu çalışmamızda gerek video veya ses kayıtlarıyla, gerekse şahsi defterinde mevcut olan deyişlerle, bu deyişlerin bir kısmını kayda aldık. Ama seksen üç yıllık hafızada birikenlerin tamamını birkaç yılda almamız mümkün olamamıştır.

Yörede herhangi bir derviş, eren veya ozanın deyişleri derlenirken uğranacak adres muhakkak Kara Musa olmuştur. Ezberlediği deyişlerle yöredeki akademik olmayan kitapların oluşmasına da katkı sağlamıştır. Bu kitaplarda yayınlanan deyişlerin çoğuna katkı sağlamış olmasına rağmen, hangi deyişin ondan alındığı belirtilmeden kimisi sadece kaynak kişi listesinde ismi geçip kaç tane ve hangi deyişler olduğu belirtilmeksizin basılmıştır. Hatta kimileri ise kendi ismini kullanıp kendi arşivi olarak bile yazmışlardır. Yapılan bu şey, Kara Musa'nın aslına sadık kalarak namusu gibi koruyarak günümüze taşıdığı bu emanete ihanettir.

2.3. Kara Musa ve Hurufilik

Hurufilik; Fazlullah-ı Hurufi tarafından İran coğrafyasında kurulmuştur. Kendine has bir dini akım haline gelen Hurufilik, geniş coğrafyalara yayılmıştır. Bu yayıldığı coğrafyalardan biri de Anadolu'dur. Harflere batınî anlamlar yüklenerek sistematik bir anlatım çabası güdülen Hurufilikte esas olan insandır ve evrendeki her şeyin insanda olduğu ifade edilir. Tabiatta bulunan her şeyin bir anlamını olduğunu ama bunların ademde anlam bulduğu söylenir.

Huruf; Arapça harf kelimesinden türemiş, çoğul halidir ve harfler anlamına gelir. Hurufi ise bu akımla ilgilenen kişilere verilen isimdir. Hurufilik, Anadolu dervişlerince geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Dergahlarda yetişen bu dervişler, dergah büyüklerinin ya da kendilerinin yazdıkları Hurufi şiirleri halk arasında okuyarak daha geniş kitlelere duyurmuşlardır. Dergahlarda aldıkları tasavvufi eğitim sonrasında bildiklerini harflere işleyerek şiirler yazmışlardır. Yazdıkları şiirlerin her dizesini, Arap alfabesinde bulunan harflerle başlatırlar. Bu esnada harf sırasına dikkat edilir, harflerin sırası değiştirilmez ve hepsi birer defa kullanılır. Bu anlatılan deyişler içerisinde Adem, yaratılış, Hak, Hz. Muhammed, Hz. Ali, vahded-i vücud gibi konular işlenir.

Kara Musa'nın Hurufiliği Bağrıyanık'tan öğrendiğini belirtmiştik. Biz de yaptığımız derlemeler ile Kara Musa'dan sözlü gelenek içindeki Hurufiliği dinledik ve öğrendik. Hurufilik, sözlük anlamı olarak her ne kadar harfler anlamına gelse de Kara Musa'nın da ifade ettiğine göre harfler kullanılmadan da anlatılabilmektedir. Hurufilik şiirleri, farklı ifadelerde insan vücudunu anlatır ve her şeyin insan bedeninde olduğunu anlatır. Hatta kendisine sorduğumuzda da bunu bize bir deyişle açıklamıştır. Kara Musa'nın yaptığı açıklamalarla şiiri ifade etmeye çalışalım:

Vücutum şehrini seyran eyledim

Bir köşenin yetmiş yedi kolu var

Evvel altmış altısına uğradım

On birinin türlü türlü hali var

Şiirdeki bu dörtlükte bahsedilen insan vücududur. Hurufilikte de genelde insan vücudu şehir olarak geçer. Yetmiş yedi kolu dediği ise insan vücudundaki, vücudun üst kısmındaki damarlardır. On bir tanesi ise beyne giden damarlardır.

Yedi kapı açılır arşın katında

Dördü zahirinde üçü batında

Ol birisinin kendi iryatında

Güher satar sermayeli malı var

Bir bedesteni var, kırk da dükkanı

Burada bahsedilen arşın katı ise insan başıdır. Yedi kapı ise başta bulunan yedi delik. Dördünün açık üçünün ise kapalı olduğunu söyler. Açık olanlar göz ve burun delikleridir. Göz; ileriye görür. Burun ise her taraftan kokuyu alır. Ama batını kısımda ne ağız söyler ne de kulak duyar. Birisinin kendi iryatında dediğinde de yine bu deliklerden birini, yani ağızı ifade eder. Ağızın içindeki dilin söylediklerini de kıymetli mal olarak niteler. Bedesten diye ifade ettiği beyindir, çünkü her şey beyin içindedir. Kırk dükkan ise insan boğazıdır. İnsan boğazı kırk boğumdan oluşmaktadır.

Kara Musa, Arap alfabesinde geçen harflerde bazı manalar olduğunu söyler. Bize aktardığı bilgiler eşliğinde ifade edecek olursak:

İşab niyeş reH .reletin ı'kkaH eli ifrah (file) langıcıdır.

.raİşab el ifrah mim ed imsİ .relegmis i'demmahuM .zH eli ifrah (mim) م

ikadnıtla nin'eb edrelsefen attaH .rid'ila .zH atkon ikadnıtla ninifrah (eb) ب
nokta diye de ifade edilir. Noktayı Hz. Ali, üstündekini de dünya olarak simgelerler ve Hz. Ali'nin dünyayı omuzlarında taşıdığına inanılır.

.rid'ila .zH (mal) ل

ad atkon ikettsü attaH .rid'amıtaF .zH nalo isenna nin'ila .zH ifrah (nun) ن
yine Ali'dir. Anne karnındaki Ali'yi simgeler.

.relegmis iy'ila .zH ev demmahuM .zH (file mal) لا

Kur'an'da geçen bu harflerin genelinin bir anlamı vardır. Kara Musa da bize bildiği doğrultuda aktarmıştır. Ayrıca pa (پ), ça (چ), za (ز) ve ka (ك) harflerinden de bahseder. Bu harflerin üzerlerinde veya altlarında üçer tane nokta bulunmaktadır. Toplam on iki nokta eder ve bunlar da on iki imamı ifade eder. Bu harfler Kur'an'da geçmez. Bu harfler de yine ademde, yani insanda gizlidir. İki bıyık pa ve ça, iki sakal ise za ve ka'dır. Ayrıca bu on iki noktayı insan vücudunda gösterecek olursak da, on iki parmak ve bunların bulunduğu iki eli sayar. Ayrıca parmaklardaki boğumları saydığımızda da toplam yirmi sekiz etmektedir, bu da Arap alfabesindeki yirmi sekiz harfi gösterir. Ayrıca insanın boyunu da lam elif harfine benzetir. İnsan suretinde de esma ve hat diye iki grup bulunur. Yedi esma beyaz, yedi hat ise siyah olan kısımlardır. Yedi esma; ağız, burun delikleri, kulaklar ve gözlerdir. Yedi hat ise; iki kaş, dört kirpik ve bir de saçtır. Virani'nin "*Özünde Hakk'ı buldunsa nacisin sen*" isimli şiirindeki bir dörtlükte geçen "*Dört duvara on iki sıva çaldınsa*" ifadesindeki dört duvarı kol ve bacaklar olarak nitelemiştir. On iki sıva olarak kastettiği ise insan vücudundaki on iki deliktir. Yine aynı şiirde "*Dört kandile yedi zincir asarsan*" ifadesinde de dört kandil diye kastedilen kollar ve bacaklar, yedi zincir ise insan başıdır.

Kara Musa Hurufiliğe çok önem vermiştir. Bağrıyanık dışında İpek Dede olarak da bilinen, Kumbabalı İbrahim Ağa'dan da Hurufilik ile ilgili önemli bilgiler edinmiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz bir haftalık gezilerinde, İpek Dede Hurufilik ile ilgili şiirler okuyup açıklamasını yapmıştır. İkisinden öğrendiği bilgilerle de zihnindeki son halini oluşturmuştur.

3. ÂŞIK KARA MUSA'DAN DERLENEN YEDİ ULU OZANA AİT ŞİİRLER

3.1. Şiirler Hakkında

Çalışmamızda Âşık Kara Musa'nın kişisel defteri esas alınmıştır. Derlenen şiirler Musa YILDIZ'ın şahsi defterinden yazıya aktarılıp sonrasında bir araya gelinerek yanlış veya eksikliğin giderilmesi için kontrol edilmiştir. Bu kontrol edişte; yazım yanlış, ölçü sayıları, anlam özellikleri gibi unsurlara dikkat edilmiştir. Elde edilen şiirler hece ve aruz ölçüsüne göre düzenlenmiştir. Fakat, gerek yaşı gerekse ezberindeki deyişlerin fazla olması sebebiyle kimi şiirlerin bazı noktaları hatırına gelmemiştir. Ölçülerde hece fazlalığı ya da eksikliği olmuştur. Kendisi de önemli kişilerden derlendiği için bunlara ise kesinlikle dokunulmaması gerektiğini belirtmiştir. Biz de Musa YILDIZ'ın söylediğine sadık kalarak şiirleri olduğu gibi aktardık. Razi olduğu düzeltmeleri yaptık ama onun “Bu gerçeğin kelamı ben böyle aldım” deyip müdahale edilmesini istemediği deyişleri aynen olduğu gibi bıraktık.

Yedi ulu Ozan” kavramına, ilk kez 1943'te yayımlanan Pîr Sultan Abdal (Gölpınarlı-Boratav) adlı kitabında rastlamaktayız. Yedi ulu ozan olarak bilinen Fuzuli, Kul Himmet, Nesimi, Pir Sultan Abdal, Şah Hatayi, Virani ve Yemini Türkiye Alevî ve Bektaşîlerinin cem ibadetlerinde deyiş, deme ve nefeslerini çalıp söyledikleri ve büyük saygı duydukları şairlerdir (Tan, 2015: 18-19) Abdülbaki Gölpınarlı ve Pertev Naili Boratav'ın bu kitabında yedi ulu ozana ait ifadeleri ise şu şekildedir:

“Alevî/Kızılbaşlar, yedi büyük şair tanurlar: Nesîmî, Fuzûlî, Hatâyî, Pir Sultan, Kul Himmet, Yeminî, Vîrânî... Bu yedi şairden Hatâyî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Yeminî ve Vîrânî tam Bâtûnîdirler. İran'da Şîi-Caferî mezhebinin mürevveci (mümtaz şahsiyeti) olan İsmail Safevî, Aliyu'llahî zümresi arasında Ali Oğlu ve Pir'dir. Pir Sultan ve Kul Himmet ise nefesleri asırlarca Bektaşî, Kızılbaşlar tarafından söylenegelmiş iki kudretli Bâtûnî halk şairidir. Faziletname sahibi ve Otman Baba tarikatına mensup Yeminî ile tam bir Aliyu'llahî ve Hurufî olan Vîrânî'nin Bâtûnîliğinden de şüphe yoktur... Vîrânî'nin koskoca Dîvân'ı baştan başa aruzdur. Yalnız, tekkelerde hece ile bir iki nefesi söylenirdi. Eğer, bu nefesler

hakikaten Vîrânî'nin ise arada bir heceyi de kullanmış demektir." (Gölpınarlı-Boratav, 1943: 17-18; Tan, 2015: 20)

Bu ifadede dikkatimizi çeken bir nokta vardır. "Eğer, bu nefesler hakikaten Vîrânî'nin ise" denilerek aksi ihtimal de belirtilmiştir. Çünkü Anadolu'da bu ozanlara duyulan sevginin de etkisiyle sonraki dönemlerde yaşayan bazı şairler bu mahlaslara yakın ya da birebir aynı mahlasları tercih etmişlerdir. Bu şairlerin yazdıkları şiirler de yedi ulu ozana ait şiirlerle karıştırılmıştır. Fakat bazı şiirlerde, kullanılan dil ve şiir kabiliyetine bakıldığında bu ayrımı yapılabilmektedir. Çalışmamızda, Kara Musa'dan toplam 37 adet Virani şiiri derlenmiştir. Bu derlenen şiirler, Adil Ali Atalay'ın "Virani Divanı ve Risalesi" isimli çalışmasındaki şiirlerle karşılaştırılması sonucu 9 adet şiirin benzerlik taşıdığı tespit edilmiştir. Bu şiirler, dipnotlarda sayfa numaraları ile beraber tam künyesiyle verilmiştir. Kimi farklılıklar bulunmakla beraber genel içerik aynıdır.

Bu durum sadece Virani'de değil Fuzuli ve Nesimi'de de görülmektedir. Anadolu halkı kabul edip cem erkanlarında kullanmış olsa da kelimelerdeki yalınlık, ölçünün uymayışı ve hatalar göz önünde bulundurulduğunda yedi ulu ozana aitlik söz konusu değildir. Bu durumu şöyle açıklayacak olursak;;

Gel Ene'l-Hak söylemekten dâra asılısam ne gam

Bunca Mansurun asılmış başı ber-dar uşta gör (Ayan, 1990: 228)

Dizelerinde Nesimi'nin dili ustaca kullanışı ve dönemine uygun şekilde kelime seçişi dikkatimizi çekmektedir. Ayrıca aruzun Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün kalıbı kullanılmış ve beyit halinde yazılmıştır.

Şu dünyada varımız edeptir imanımız

Halimiz devranımız bir zamana benzemez

Münkir ile münafık bizden ikrar eylemez

Katlederiz münkiri suçumuz kana benzemez

Yukarıda verdiğimiz, Kara Musa'dan derlenen Nesimi şiiirlerinden “Fehmedene Manadır Hiç Gümuna Benzemez” isimli şiiirin ikinci kıtasına dikkat ettiğimizde ise yukarıdaki şiiirin aksine yalın bir dil, hece ölçüsü ve kıta nazım birimi karşımıza çıkmıştır. Bu “Fehmedene Manadır Hiç Gümuna Benzemez” isimli şiiirin İmadeddin Nesimi'ye ait olmama ihtimali yüksektir. Bunun gibi diğer şiiirlerde de belirsizlik mevcuttur. Şiiir yapıları incelendiğinde “Okur Onu Müderrisler Beyanı Kündü Kenzullah” isimli şiiirin dışında diğer İmadeddin Nesimi'ye ait olma olasılığı yüksek şiiir yoktur. Hatta bu şiiir Aleviler arasında önemli bir yere sahiptir ve cem ibadeti esnasında sıkça söylenir. Çalışmamız, Kara Musa'nın belleğindeki şiiirleri kapsadığı için ve Kara Musa tarafından İmadeddin Nesimi'ye ait olarak kabul gördüğü için bu şiiirlerin hepsi, Nesimi şiiirleri başlığı altında verilmiştir.

Fuzuli şiiirlerini incelediğimizde de aynı durumla karşılaşmaktayız. Kara Musa'dan derlediğimiz şiiirler, genel olarak hece ölçüsüne ve yalın bir dile sahiptir. Fakat Fuzuli'nin edebi kişiliği ve şairlik gücü dikkate alındığında bu şiiirlerin sanattan uzak ve Fuzuli'ye göre basit olduğunu görmekteyiz. Derlediğimiz şiiirler arasında “Melekler Yandı Ahımdan Ecmalın Şemi Yanmaz mı?” başlıklı aruzla yazılan bir şiiiri vardır. Bu şiiir herkesin çok bildiği bir Fuzuli şiiiridir. Fakat bu şiiirin orijinal haliyle derlediğimiz hali arasında birtakım farklılıklar bulunsa da çalışmaya, Kara Musa'dan derlenen hali alınmıştır.

Âşık Kara Musa'dan derlediğimiz şiiirler, yedi ulu ozana ait şiiirlerdir. Bu şiiirler her ozan için ayrı başlık açılarak sıralanmıştır. Adlandırmada ikinci satır tekniği kullanılarak alfabetik sıralama yöntemi kullanılmıştır. Şiiirlerin sonunda yeni bir başlıkla şiiirlerin analizleri verilmiştir.

3.1.1. Fuzuli

1483 ile 1556 yılları arasında yaşamış olan Fuzuli, Türk edebiyatında zirve isimlerden biridir. Divanında Farsça, Türkçe ve Arapça şiiirler bulunmaktadır. Tasavvufi, dini ve tarihi nitelikte eserler kaleme almıştır (Güngör, 2015: 7) Asıl adı Muhammed b. Süleyman, babası Süleyman el-Hilletu'd-Dayha müftisidir (Paşa, 1955: 79). Fuzuli hakkında yeteri kadar bilgiye sahip değiliz. Doğum ve vefat tarihleri hususunda net bir bilgi olmasa dahi Katip Çelebi'nin 963 olarak vermiş olduğu ölüm tarihi genel kabul gören hususlardandır (Çelebi, 1971: 805) İsmet Zeki Eyüboğlu'na göre ise 1480 yılında doğuştur (Eyüboğlu, 1991 :149). Fuzuli'nin

doğum yeri hakkında ihtimaller arasında en güçlü yerler Bağdat, Hille ve Kerbelâ'dır. Tarihçi Gelibolulu Âli, Fuzuli'nin Bağdatlı olduğunu, Kınalızade ve Fuat Köprülü Hilleli olabileceğini, Riyazi ise Kerbelâ'da doğduğunu söylemişlerdir (Hacıeminoğlu, 2011: 11). Ölümünden bahsederken görülecektir ki Fuzuli oldukça uzun süren bir hayat yaşamış, ihtiyar denecek yaşta (963/1556) ölmüştür. Sonra kendisi hayatta iken oğlunun üç dilde şiir yazabilecek kabiliyette yetişmesi de yaşlılığına ve uzun ömrüne bir delil sayılabilir. (Karahana, 1995: 72) Fuzuli'nin türbesi Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in türbesine yakın bir yerdedir. (Zaman, 2009: 197)

Fuzuli kelimesi, boş, gereksiz anlamlarına geldiği halde niçin mahlas olarak bu kelimeyi seçtiğini Farsça Divan'ının ön sözünde; daha güzel mahlaslar kullandığını ve bunlarla güzel şiirler yazdığını, ancak bu mahlasların birçok şair tarafından kullanılabilir genellikte olduğundan birçok karışıklık ortaya çıkacağını düşünerek kimsenin beğenmeyeceği Fuzuli mahlasını aldığını belirterek açıklamıştır. Fakat bu kelimenin aynı zamanda 'fazl' kelimesinin çoğulu olduğunu da hemen sözlerine eklemiştir (İpekten, 2011: 27). Bu iki zıt anlama gelen kelimeyi kullanarak da çevresi tarafından fark edilse de asıl dikkati bıraktığı eserleriyle çekmiştir (İçten, 2013: 6)

Fuzuli'nin eserlerine bakıldığı zaman iyi bir eğitim aldığı dikkati çekmektedir. Bunu; Arapça, Farsça ve Türkçe dillerine hâkim olmasından da anlayabiliriz. Aldığı eğitimin yanı sıra kendi kendini geliştirdiğini söylememiz de yanlış olmaz. Zaten Fuzuli'nin 'Mevlana' diye anılması da âlim bir şair olduğunu göstermektedir (İpekten, 2011: 25)

Mektup türünün de ilk örneğini veren Fuzuli, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Beyazıt'a yazdığı mektupta, Şehzade'nin yanına varmaktan başka bir isteği olmadığını, ama yol parası bulunmadığından bu isteğini yerine getiremediğini söylüyor. Birçok beyitinde de Bağdat, Kerbelâ gibi yerlerde değerinin bilinmediğine sitem ederek, Rum ülkesine ya da Tebriz'e gitmek istediğini dile getirmiştir (İpekten, 2011: 26).

Fuzuli gençlik döneminde yazdığı aşk şiirlerinin gençlik hevesiyle yazdığını ve uzun ömürlü olmayacaklarını bildiğinden onları ilimle güçlendirmek gerektiğini düşünür ve harekete geçer. Devrinin bütün aklî ve naklî ilimlerini öğrenir. Fuzuli'ye göre şiir, Allah'ın bazı kullarına verdiği bir lütuftur. Ona göre Allah, bu yeteneği her

kuluna vermemiştir, en yakın peygamberlerine hatta Hz. Muhammed (sav)’e bile vermemiştir (İpekten, 2011: 28). Şiirin zor olmasına rağmen kendisi şairdir ve şair olduğuna ciddi bir şekilde inanır. Divan mukaddimesinde daha çocuk yaştaiken şöhretinin yayıldığını hatta bir kıtasında da kendini taklit edenlerin olduğunu belirtmektedir (Gölpınarlı, 1997: 46-47)

Fuzuli, şiirlerinde tasavvuf ve batınlık konularına yer vermiştir. Hz. Ali sevgisi üst düzeyde olup Hz. Ali’nin kişiliğini ve faziletlerini işlemiştir. Fuzuli’ye göre Hz. Ali yiğit, erdemli, gönül gözü açık, olgun ve bilgili biridir. Böylesi bir insana da ancak sevgi ve saygı duyulacağını belirtmiş, bunu da şiirlerinde dile getirmiştir. Yaşamı boyunca da bu ilkleri savunmuştur. (Zaman, 2009: 200) Örneğin şu dizisinde;

Şükr-i Hüda ki saye fekendest ber serem

Âşık-ı sadık menem Mecnunun ancak Murtaza Ali (İlhan, 2005: 36)

Hz. Ali’ye olan aşkı dile getiriyor. Dizenin anlamı “Allah’a şükür ki Hz. Ali’nin varlığı beni korumaya almıştır. Bir gölge gibi benim geleceğime yön vermekte ve bana önder olmaktadır. Benim Mecnun’um Hz. Ali’dir. Benim en büyük aşkı da Hz. Ali’ye duyduğum aşktır.” Bu dizelerinden Hz. Ali’ye bağlılığı anlaşılmaktadır.

Fuzuli, divan edebiyatının sanat anlayışına ve kurallarına uyarak edebiyatın herkes tarafından ortaklaşa kullanılan biçim, söz, konu kalıpları arasında kendi kişiliğini koruyup kendi üslubunu oluşturmuştur. Zaten Fuzuli’nin tezkireciler tarafından beğenilen başarısı da bundan kaynaklanmaktadır. Fuzuli, sözcüklerin dizilimi, anlam ve ses ilişkileri konusunda usta bir şairdir. Yazdığı dizelerdeki kelimelerin yerini değiştirmek imkânsızdır (Kudret, 1997: 63; İçten, 2011: 18)

Fuzuli’nin şiirlerinde zaman zaman şarabı, meyhaneyi övdüğü görülse de buna bakarak meyhaneden çıkmayan ayyaş, derbeder bir şair olarak düşünmemeliyiz. O aksine ciddi, dinine bağlı bir insandır (Mazıoğlu, 1962: 61) Fuzuli’nin dini görüşüne bakacak olursak Şii olabileceğine dair deliller Sünni olabileceğine dair delillerden daha güçlü ve daha çoktur diyebiliriz. Başta Fuat Köprülü, Fuzuli’nin eserlerini incelemiş ve Şii olabileceğine dair kanıtları ortaya

koymuştur. Ve bu kanıtlar birçok kişi tarafından kabul gormuştur (Karahana, 1995: 129-190) Fuzuli'nin yaşadığı çevrede Sunnilikten ok Őiilik itikadi mezhep olarak kabul gormuş ve yaşanıyor olması garipsenecek bir durum sayılmamalıdır. Tam tersine bu gayet normal bir hadise olarak gorlmelidir (Karahana, 1995: 133). Zira insanın yaşadığı toplumun siyasi, dini bir takım oluşumlardan etkilenmemesi mümkün değildir. (İçten, 2013: 37)

Fuzuli'nin Şiirleri

1. Gordm Ol Şehirde Şahlar Şahı Var
2. Kandilde Şah Diye Yandım Bir Zaman
3. Karıştı Irmaklar ağlar
4. Kuran-ı Azimdir Muhammet İsm-i Azamdır Ali
5. Melekler Yandı Ahımdan Ecmalın Şemi Yanmaz mı
6. Onlar Birbiriyle Seyran Ederler
7. Şerivayı Hsnye Erdiğim Zaman
8. Şükür Cemalının Nurunu Gordm
9. Yahşi Dururken Yaman Satılır

1. Gordm Ol Şehirde Şahlar Şahı Var

Vücudum Şehrini seyran eyledim
Gordm ol Şehirde Şahlar Şahı var
 yüz altmış altı barigahın denedim
Bin yüz kırk dort parça bendergahı var

Ol Şehirde gezen daim ayıktır
Bir küpü var yetmiş iki boyaktır
Şeriat marifet tarikat haktır
Bil hakikatın doğru rahı var

Ol şehirde gezen Ali dediler
Akıllı demezler deli dediler
Okurlar Kuran'ı veli dediler
Okudum kitapta sözüm sayı var

Ol şehirde gezen aslan yürekli
Mahşer günü müminlere gerekli
Bir mescidi var da kırk bin direkli
Her tarafta yüz bin kiblegahı var

Ol şehirde gezen şahların şahı
Müminler penahı aşıklar mahı
Ey **Fuzuli** der ki küll-i günahı
Kazası mümkündür eyvallahımız var

2. Kandilde Şah Diye Yandım Bir Zaman

Üstaz kün deyince kevn ü mekanı
Kandilde şah diye yandım bir zaman
Doksan bin kelamı okudum yazdım
Sabahım elimden aldım o zaman

İnna fetaklaniki hakkın hikmeti işi
Vecinnemi yen küsüküyni eyledim çaşu
Üç ihlas-ı şeriftir her ilmin başı
İlm-i simya haber aldım o zaman

Nebiler nebisi habibe vardım
Delelim Cebrail darına durdum
Levlaha levlek suresini men anda gördüm
Habibe salavat verdim o zaman

Üç babdan bir kapı açtım
Kırk sekiz eflaktan bir şara düştüm
Yedi aseverdım dem verdi üçtüm
Kırkların ceminde coştum o zaman

Ten yokuken can varken cihanda
Kırkların elinden içtim ol yeşil bade
Okudum bir nokta ilm-i simyada
Ak üstünde kara yazdım o zaman

Yasin vel Kurane'l-hakimdir türlü hikmet
Cavidan ilminde vardır zinet
Üç ihlas-ı şeriftir bir elham lunlave edin met
Türlü hakikate daldım o zaman

Ben Ali'ye beli dedim inandım
Kat verdin bağlıdır boşanmış bendim
Lali güven aldım dür satardım
Hakikatten bir dükkan açtım o zaman

Okun tarihimi bilin künyemde
Menare'l- sırrımı söylemem yâda
Yedi kere kondu göçtü dünyada
Piri Hacı Bektaş Veli bu zaman

Ey **Fuzuli** yol senindir
La ilahe illallah kabenindir
Binbir behçivanım gül senindir
Kokar tarikatın gülü bu zaman

3. Karıştı Irmaklar Çağlar

Şu didemden akan yaşlar
Karıştı ırmaklar çağlar
Gazel düştü bu sineme
Virandır bahçeler bağlar

Hüseyin'i seven mümin
Gece gündüz demez ağlar
Ya ilahi sen kurtar bizi
Tamutu tutsaklardan yana

Yandı ciğerimiz üryan oldu
Eriş derdimize yarab
Şimr-i meluna hançer vurdu
Hüseyn'in ak gerdanına

Be hey melun nasıl kıydım
Ol Hüseyn'in canına
Sat hazaran lanet olsun
Ey münafık canına

Ta ezelden toku laneti
İndi senin şanına
Ya ilahi kurtar bizi
Tamutu tutsaklardan yarab

Yandı ciğerimiz üryan oldu
Eriş derdimize yarab
Görün zalim neyledi
Halim sana malum yarab

Yârin ruzi mahşer günü
Dökem gözyaşımı yarab
Fuzuli'yi mahrum etme
Aman sana medet Mürvet

4. Kuran-ı Azim Muhammet İsm-i Azamdır Ali

Bismillahirrahmanirrahimdir hak tealanın binası
Kuran-ı azim Muhammet ism-i azamdır Ali
Hem ayettir hem hadistir dört kitabın manası
Kuran-ı azim Muhammet ism-i azamdır Ali

Bin bir ismin çağrılır ki evvel cismin Allah'tır
Yedi kat yer yedi kat gök sema vechullahtır
Kudret hikmetin çoktur bu bir sırrı sırrullahtır
Kuran-ı azim Muhammet ism-i azamdır Ali

Vehüve bi küllü şeyin kadir buyurdu bir dem vücuduna bak
Böyle gelip lisanıma gönlümün arzusu hak
Derûnünden bu dualar kalbimizi eyler pak
Kuran-ı azim Muhammet ism-i azamdır Ali

La feta illa Ali var eyledi cihanı
Mümine bir dem böyle çaldı kalemi
La seyfe illa Zülfikar ve aleyküm esselamı
Kuran-ı azim Muhammet ism-i azamdır Ali

Padişahlar padişahı sultana malum olsun
Gitsin aradan nizalar ortalık halim olsun
İtimat etmeyen canlara garim olsun
Kuran-ı azim Muhammet ism-i azamdır Ali

Sene bin yüz doksan altıda çoğaldı oldu ziyane
Gel gönül hakka teslim ol doğru yolundan azma
Mahlukattan hicap edip harfini noksan yazma
Kuran-ı azim Muhammet ism-i azamdır Ali

Ey **Fuzuli** bu vasfi söyleyenler bile
İnallahu ma'assabirin şükür olsun bu hale
La yevmül kaybı innallahu teala
Kuran-ı azim Muhammet ism-i azamdır Ali

5. Melekler Yandı Ahımdan Muradım Şemi Yanmaz mı?

Beni candan usandırdı cefadan yar usanmaz mı?
Melekler yandı ahımdan muradım şemi yanmaz mı

Men oldum hüsnüne mail sen ettin aklımı zail
Beni tan eyleyen cahil yaren haktan utanmaz mı

Dil ruhsat eyle yareme karış didemden akan kan ile
Takibin fazlı sırdaştır akan caylar bulunmaz mı

Ey **Fuzuli** rindesandır daim hakka rusmaydan
Dedeler bu ne sevdadır yar bu sevdadan usanmaz mı

6. Onlar Birbiriyle Seyran Ederler

Bir yere gelince biraz muhipban
Onlar birbiriyle seyran ederler
On beşi er kişi üçü mülazım
Üçü cümlesini ferman ederler

Yemezler içmezler söylemez onlar
Daim üryan gezer giyinmez donlar
Seri feth eylesen akıtmaz kanlar
Rıza pazarında aşka peyman ederler

On dördü de dahi veletten hali
On dördünün yirmi iki hayali
Der **Fuzuli** onla görün bu hali
Alemi de baştan seyran ederler

7. Şerivayı Hüsnüye Erdiğim Zaman

Ettahü yati okunur dilde
Şerivayı hüsnüye erdiğim zaman
Billahi hakkın didarın gördüm
Ehli tarikata erdiğim zaman

Vesselavatü dedim habibe salavat verdim
Vetteyü batü dedim tefekül babına erdim
Esselatü dedim ehli muhibe iman getirdim
Marifet babını bildiğim zaman

Aleyke dedim Ali rah perimdir bildim
Eyyühen nebüyyü dedim mürşüdüne Muhammet yüzümü sürdüm
Rahmetullahi dedim hakkın rahmetine erdim
Hakikat babına erdiğim zaman

Ve berekatühü dedim gülaman katibi
Böyle yazdı mahbubum alayına dedim
Ali'dedir küllü varım kimseye demen sırrını
Dört kapı kırk makam bildiğim zaman

...

İbadetullahis dedim hakkın ibadetine erdim
Salihine dedim her günahlardan salih oldum
Ey **Fuzuli** Allah birdir birliğine erdiğim zaman

8. Şükür Cemalının Nurunu Gördüm

Amentü billah el şükürullah
Şükür cemalının nurunu gördüm
Muhammet Mustafa Hak habibullah
Ali'yi seven yârini gördüm

Billahi okur sözlerin senin
Kaşların kirpiklerin gözlerin senin
Sure-i velşemsi yüzlerin senin
Çok şükür hubların birini gördüm

Haydar-ı kerrardan aldık biatı
Minallahı tealadır zat-ı siyahı
Vasfın hecedir Kuran kameti
Çok şükür seyranda pirimi gördüm

Ol zaman yazmıştı levh ile kalem
Epceti kebirde okundu ilham
Gece gündüz zikrim fikrim bu kelam
Kırklar meydanında yerini gördüm

Okuyup defterimi salan sende var
Dört kapı kırk makam bilen sende var
Dört kitap içinde Kuran sende var
Fuzuli meydanda serimi gördüm

9. Yahşi Dururken Yaman Satılır

Şimdi terse midir dünyanın işi
Yahşi durur iken yaman satılır
Altını sarf etmez doğru bir kişi
Eğri tunç çıkarsa hemen satılır

Değerli ademler kaldı yolumuz
Değersizler elde gezer tertemiz
Alan kör satan kör kantar ayarsız
Buğdaydan fiyatlı saman satılır

Başa gelmeyenler geliyor akla
Herkes dil altına almış bir bakla
Fuzuli sen seni kendinde sakla
Belki zaman gelir malın satılır

3.1.2. Kul Himmet

Son çalışmalara kadar Kul Himmet'in yaşamı ile ilgili bilinenler, birkaç tahmini bilgiden öteye geçemiyordu. Bunun sebebi ise Kul Himmet hakkında elde yeterince kaynak bulunmaması, üzerine yeterince çalışma yapılmaması ve şiirlerinin tam olarak derlenememesi olarak sayılabilir (Özcan, 2011: 6) 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşayan Kul Himmet, şiirlerinde dönemin toplumsal buhranlarını da dile getirmiştir. Yaşadığı tarihsel dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi tarihte en görkemli dönemi gibi görünmesine karşın, alabildiğine karışıklıklarla dolu, bunalımlı bir dönemdir. Özellikle Safevi Devleti'yle yürütülen savaşlar, Anadolu'daki Şah yanlılarını da bu düzene karşı cephe almaya sürüklemiş; üstelik bu kesimlere Osmanlı'nın şiddetle yaklaşması tepkinin boyutunu daha da genişletmiştir (Turan, 1994: 11).

Yaşadığı köydeki araştırmalar, Kul Himmet'i, Bektaşî tarikatının Erdebil tekkesi'ne bağlı Safeviye koluna götürmektedir. Alevi-Bektâşî inancı sebebiyle zorlu bir hayatı olduğu, zindana atıldığı öne sürülmüştür. Turgut Koca, Kul Himmet'in bütün Osmanlı topraklarını köy köy dolaştığını, şiirlerini bu gezginciliği sırasında yazdığını; bir ara Hacı Bektâş-ı Veli dergahında dervişlik ettiğini iddia

etmektedir (Zaman, 2009: 359; Şimşek, 1995: 161; Koca, 1990: 163). Ölümüyle ilgili bilgiler kesin olmamakla birlikte, köyünde vefat ettiği düşünülmektedir.

Alevî- Bektâşî şairleri, divan şairlerinden farklı olarak adlarının önüne kul, abdal, pir, sultan gibi adlar eklemişler, hatta bununla da yetinmeyip mahlaslarının sonuna sultan, dede, pir gibi adlar eklemişlerdir. (Zelyut, 1992: 67, 69) Kimi şairler aynı mahlası az farkla ya da önüne bir sıfat getirerek kullanmakta; bu durum da günümüze dek gelen şiirlerin, en çok ün sahibi şaire mal edilmesi gibi olumsuz bir neticeyle sonuçlanmasına sebep olmaktadır. Aynı sonuç Kul Himmet mahlası için de geçerli olmuştur. Sivas'ın Divriği ilçesinin Karabegan bucağına bağlı Örencik köyünde 1743'te doğan Kul Himmet Üstadım 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başında yaşamasına rağmen şiirleri 16. Yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başında yaşamış Kul Himmet adına yayınlanmaktadır.(Yardımcı, 2003: 162) Kul Himmet mahlaslı şiirler incelendiğinde, bu mahlasla ya da benzer mahlaslarla yazılmış birçok isimle karşılaşmıştır. Geda Kul Himmet, Sefil Kul Himmet, Öksüz Kul Himmet, Himmetî, Derviş Himmet mahlaslı şiirlere baktığımızda, bunların da Kul Himmet Üstadım gibi farklı bir şairce yazıldığı düşünülmektedir. Ancak, Kul Himmet mahlaslı şiirlerle gerek konu gerekse dil ve üslûp yönünden gösterdikleri benzerlik bu şüpheyi ortadan kaldırmaktadır (Özcan, 201: 12).

Şiirlerinde adı geçen devrin siyasi ve din büyükleri, çıkan büyük olaylar ve çatışmalar da bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Yaşadığı dönem şiirlerinde bir şahıtan bahseder ama bu şahın kim olduğu bilinmemektedir.

Yalnız kaldım, yalvarırım ol Şah'a
Kendi kazancımla düştüm bu câha
Bizim için niyaz eden dergaha
Ayn-ı cemde oturan erenler Mürvet
...
Tavus kuşu cevlan kurar bu demde
Çekmişler Mansur'u dâra meydanda
Nice sefillerin boynu urganda
On ik(i) imam seher vakti gel yetiş

Dizelerinde de bu sıkıntılı günlerin yakarışları görülmektedir. (Özcan, 2011:8) Cahit Öztelli bu şahın Şah Tahmasb (1524-1576) veya Şah Abbas (1588-1528)

olduğunu söyler (Öztelli, 1996:33-34). Alevi-Bektâşî alanında araştırmalar yapan İsmail Kaygusuz'un ise bu şahın şah İsmail olduğu yönünde görüşleri vardır. Kul Himmet'in bir şiirinde:

Bugün tutsak oldum kollarım bağlı
Ayn-Cem'de oturan erenler mürvet
Erenler serveri Erdebil Oğlu
Ayn-i Cemde oturan erenler mürvet

Dizelerinde adı geçen Erenler serverinin şah İsmail, ayn-i cemde oturan erenler ise Safevi Devleti'nin, Alevi Türkmen oymaklarının dedelerinin oluşturduğu yüksek Ehl-ihtisas kuruludur. (Kaygusuz, 2005: 338-339; Özcan, 2011: 10)

şiirleri incelendiğinde, iyi bir öğrenim gördüğu anlaşılmaktadır. Aldığı kültür, medrese kültürü değil, halk ve tekke kültürüdür. Bu arada şiirlerinde sık sık okur-yazarlığından da söz eder. Dili çok sade olmakla birlikte, tasavvuf ve tarikat terimlerini iyi kullanır (Özkan, 2003: 724). şiirlerinde dönemin olaylarını yazmakla beraber kendi dünya görüşünü de yansıtmıştır. Alevilik inancındaki evren ve varlık algısını dile getirmiştir.

Yüz yirmi dört bin nebi evveli
Kurulmadan şu dünyanın temeli
Ay, gün yayılmadan evveli
Mağrip'ten Maşrık'a doğan nur nedir? (ınar, 2006: 78)

Dizelerinde de dünya kurulmadan evvel var oluşu gerçekleştirecek olan evren gizil konumda, yani potansiyel olarak bulunuyordu. (Zaman, 2009: 364) şiirlerini yazarken halkın anlayabileceği durulukta yazmıştır. Geleneksel ölçü olan hece ölçüsünün on birli kalıbını ağırlıklı olarak kullanmıştır.

Yedi ulu ozandan olan Kul Himmet'in şiirleri Alevilikte çok önemlidir. Cem ibadetlerinde sıklıkla söylenir. Ayrıca birçok ozanımız tarafından da şiirleri bestelenerek söylenmiştir. Ailesi hakkında şiirlerinden yola çıkarak çok şey söylenemiyor. Bir şiirinde Dedem Hızır Abdal pırım ocağı diyerek, Kemaliye'nin

Ocak köyündeki Hıdır Abdal ocağına saygısını vurgular. Bunun dışında bağlılığını dile getirdiği tek makam Erdebil Tekkesidir.

Kul Himmet'in Şiirleri

1. Ben Bilmem Bilenlere Söyleyin
2. Bir Gece Rüyama Gir Hacı Bektaş
3. Destur Şahım Dedi Elini Aldı
4. Kudretten Bir Nur İndi Süzüldü
5. Lokman Gibi Dilin Olsa Ne Fayda
6. Yusuf Kuyusuna Zindana Düşüm

1. Ben Bilmem Bilenlere Söyleyin

Benden sar(ı) öküzü haber sorarsan
Ben bilmezem bilenlere söyleyin
Şu dünyayı uçtan uca sorarsan
Ben bilmezem bilenlere söyleyin

Şu dünyay(ı) üstüne kurdu hü deyi
Öküzün balığın altı su deyi
Bu dünyanın damızlığı ne deyi
Ben bilmezem bilenlere soralım

Kuyruğunu gördüm yemen elinde
Nurdan kuşak kuşanmışlar belinde
Muhammet kalbinde Ali dilinde
Ben bilmezem bilenlere soralım

Ki ne sarraf bilir altınla tunca
Yılan imiş şu dünyanın siyeci
Marup maşrup dünyanın iki ucu
Ben bilmezem bilenlere soralım

Kul Himmet üstazım yazmış göndermiş
Yedi yılda suyunu vermiş kandırmış
Yönünü hülbülden tarafa döndermiş
Ben bilmem bilenlere soralım

2. Bir Gece Rüyama Gir Hacı Bektaş

Gece gündüz hayaline yeldiğim
Bir Gece Rüyama Gir Hacı Bektaş
Günahkarım günahımdan bezerim
Özüm dara çektim sor Hacı Bektaş

Yana buğulunun nedir çaresi
Yine tazelendi yürek yaresi
Onulmaz dertlere merhem olası
Şu sönük bendimi sar Hacı Bektaş

Arıma yap dişi bala benzersin
Şu garip ellerde gönül eğlersin
Bendedip de bir ikrara bağlarsın
Sahilin sattığı kul Hacı Bektaş

Kahi bulut olur göğe ağarsın
Kahi yağmur olur yere yağarsın
Ay mısın gün müsün gökten doğarsın
Elkat ilkat esen yel Hacı Bektaş

Derdimin dermanı yaremin ucu
Çar-ı anasırda güruh u naci
Belinde kemeri başında tacı
Yüzünde raztuzar nur Hacı Bektaş

Kul Himmet'im eder daim niyazı
Pir Sultan yolundan ayırma bizi
Yârin mahşer günü isteriz sizi
Önünce Muhammet car Hacı Bektaş

3. Destur Şahım Dedi Elini Aldı

Selmanın çiğminde bir oğlan geldi
Destur şahım dedi elini aldı
Muhammet terini gül ile sildi
Ol zaman kokusu insana düştü

Muhammed'i gören canlar ağladı
Sel sel oldu çeşmim yaşı çağladı
Cebrail habibin belin bağladı
Kırkların ceminde erkana düştü

Kırklar geldi her çiçekten derdiler
Koklayuben yüzlerine sürdüler
Her destesin bir güzele verdiler
Gül Muhammet nergis ol mana düştü

Cennetin kayum da kırklan açtılar
Tohumunu yeryüzüne saçtılar
Bir üzümü engür edip ezdiler
Size mescit bize meyhane düştü

Kul Himmet üstadım dilek diledi
Seyyah olup şu alemieledi
Arafat dağında bir koç meledi
İsmail önünde kurbanı düştü

4. Kudretten Bir Nur İndi Süzüldü

Yerde insan gökte melek yok iken
Kudretten bir nur indi süzüldü
Cümle mahluk bir kandilde nur iken
Aydın Ali mim Muhammet yazıldı

Ta ezelde vardı devinen peri
Kaf'tan kaf'a hükmederdi her biri
Anların var idi bir de beyleri
Gayet pehlivan idi zor ba zor idi

Üç yüz altmış batman kürzü çekerdi
Uzun kargı kaf'ı küfü yıkardı
Cümle devler onun hayfin çekerdi
Yedi iklim dört köşede raz idi

Üç yüz altmış arşın idi kameti
Hiçbir kula benzemezdi heybeti
Yetmiş yedi arşın idi sıfatı
Bakınca mağripten maşrupdüz idi

Kaf dağında bağı vardı hurmadan
Ol zaman yok idi dünyada insan
Gördü bağ içinde bir taze civan
Şad-ı hürrem alıp gayet sevindi

Şikar mısın dedi sundu elini
Benliğinden geçti noldu halini
Az gitti bilmedi hiç ahvalini
Tezden hemen yüz üstüne yıkıldı

Yedi günden sonra buldu özünü
Eli bağlı kan doldurmuş gözünü
Sultan Süleyman'a vurdu yüzünü
Süleyman'a şu bendimi çöz dedi

Süleyman der kim bağladı elini
Kaddini dal etmiş bükmüş belini
Kim eyledi sana bunca zulümü
Haktan emir böyle imiş gez dedi

Dev de der ki beni bağlayan uşak
Akıl bağlık değil üç yaşında ancak
Bir darp ile beni eyledi helak
Yavru şahin gibi uçtu süzüldü

Süleyman der deve kuruldu pazar
O işi tutanı bizler de sezer
Dev senin elini bağlayan çözer
Elin bağlı bin yıl daha gez dedi

Dev de der ki ahirinde nolacak
Bu dert bana kıyamate kalacak
Süleyman der Muhammet var gelecek
Ahir zaman yakın derler sezildi

Nice aylar geçti nice bin saat
Yer dürüldü karşı geldi yedi kat
Zahir oldu Ali ile Muhammet
Karşısında dev derildi düzüldü

Mekke Medine'nin halkı duruştu
Devi görenlerin tepkili şaştı
Kabe'nin üstüne gölgesi düştü
Kamu görenlerin benzi bozuldu

Muhammet der deve nerde eğlendin
İsmin nedir ne diyarda bağlandın
Süleyman nebiye Nuh'a varmadın
Elin bağlı bin yıl daha gez dedi

Ternepoşum yüz bin adım atlardım
Kaftan kafa kadar hüküm ederdim
Süleyman nebiye Nuh'a uğradım
Ne yarem onuldu ne bağ çözüldü

Büyük küçük bu haberi duydular
Dellal koyup çarşı pazar sordular
Cümlesi de derildiler geldiler
Hepsi de dev karşısına düzüldü

Muhammet der deve deva eyledin
Bunca halkı bir araya birledin
Oğlan burda sen oğlanı görmedin
Elin bağlı bin yıl daha gez dedi

Dev de der ki sanma ben de deliyim
Kaftan ırak yolarımdan gelirim
Ben oğlanı görünceğiz bilirim
Kaşlarında mim duası yazılı

Nice aylar geçti yıllar savuştu
Dert ehli de dermanına kavuştu
Bunca insan tekçe tekçe savuştu
Hepsi de dev karşısına düzöldü

Dev de der ki beni aldı bu merak
Bir daha gelemem menzirim ırak
Aradığım oğlan burdadır mutlak
Yana yana Şu vücudum köz oldu

Hak emretti gökten Cebrail indi
İndi de nameyi sultana sundu
Allah Muhammet'e selam gönderdi
Ya Muhammet dev bendini çöz dedi

Muhammet Selman'a gel dedi geldi
Geldi de nameyi Sultan'a verdi
Selman'ın çininde bir oğlan gördü
Dev Muhammet hırkasına dolundu

Yüz yirmi dörte de verildi adet
Dev adam yerimiş o nasıl âdet
El aman medetkıl sen ya Muhammet
Kuşça canım kafesinden üzöldü

Bir daha adam yersem tövbeler olsun
Töve estağfullah dizlerim dursun
Kaf dağının ardı mekanım olsun
Ali sensin şu bendimi çöz dedi

Ali'm devin kusuruna kalmadı
Kimi inandı da kim(i) inanmadı
Ta ezelden ikrar verdi dönmedi
Yezidin kalbine lanet yazıldı

Yerde insan gökte melek yok iken
Duyardım ki çok dev başı keserdi
Büyük küçük bu haberi işitti
Ali'nin sırrına kim erdi yetti
Dev elin çizdirip sılaya gitti
Cemaat dağıldı alay bozuldu

Kul Himmet üstazın dediğim neden
Sevdası serimden gitmiyor her dem
İkrarlık güderdik elest deminden
Hakkın ismi kalbimize yazıldı

5. Lokman Gibi Dilin Olsa Ne Fayda

Aklım vardır diye söyler tabipler
Lokman gibi dilin olsa ne fayda
Son nefeste söylemezse bu dilin
Bülbül gibi dilin olsa ne fayda

Malım vardır diye benlik edersin
Ecel şerbetini birgün içersin
Başın açık yalın ayak gidersin
Karun kadar malın olsa ne fayda

Sen ne kadar alim olsan kardeşim
Allah için akımıyorsa göz yaşın

Eğer iman olmazsa yoldaşım
Dört kitabı yutmuş olsan ne fayda

Sur çalıp da gökler yere inince
Denizler kuruyup sular bitince
Dağlar taşlar kopup yere inince
Bütün dünya senin olsa ne fayda

Bir gün olur götürürler evinden
Hakkın kelamını kesme dilinden
Kurtuluş yok azrailin elinden
Beş yüz sene ömrün olsa ne fayda

Sen söylersin senin bir çift sözün var
Çalarsın çarparsın oğlun kızın var
Şu dünyada üç beş arşın bezin var
Çün bedesten senin olsa ne fayda

Kul Himmet'im der ki çöksem otursam
Hakkın varlığını ele getirsem
Şu dünyayı zapteylesem götürsem
Bütün dünya senin olsa ne fayda

6. Yusuf Kuyusuna Zindana Düştüm

Medet Allah ya Muhammet ya Ali
Yusuf kuyusuna zindana düştüm
Gül bengi çekilen beктаş-ı veli
Gayretiniz yok mu ummana düştüm

Fatıma ananın eteğın tuttım
Server Muhammed'e göz gönül kattım
İmam Hasan ile çok matah sattım
Şah Hüseyin ile dükkana düştüm

Zeynel'i sevdim de aşnaya yittim

Bakır'ı sevdim de musahib tuttum
Cafer-i Sadık'a göz gönül kattım
Naci deryasında ummana düştüm

Kazım Musa Rıza'ya kavuştum
Kerbela çölünde cenge karıştım
Kanlı asker ile hayli savaştım
Yaralandı sinem al kana düştüm

Taki Naki Askeri'dir nurumuz
Mehdi mağarada gizli sırrımız
Cebrail önünde, hem rehberimiz
Kırklar'in Cem'inde erkana düştüm

On iki Imam Dergahı'nda ünüm var
Gece gündüz sohbetim var demim var
Çok günahım varsa neden gamım var
Ali gibi şahi merdana düştüm

Kul Himmet ustadım bu nasıl yazı
Lezzet verir şirin muhabbet tuzu
Ali'nin alnında zöhre yıldızı
Meyli muhabbetin selmana düştüm

3.1.3. Nesimi

Türk tasavvuf edebiyatının önde gelen Nesimi, hem Türk edebiyatında hem de Alevi-Bektaşî felsefesinde önemli bir isimdir. Sadece kendi dönemiyle kısıtlı kalmayıp kendinden sonraki dönemlerde de adından sıkça söz ettirmiştir. Bazı yetersiz kaynaklara, eserlerine ve rivayetlere dayandırılarak aydınlatılmaya çalışılan hayatının önemli bir bölümü karanlıklar içindedir.

Asıl adı İmadeddin olan ozanın doğum yılı, nerede ve nasıl yaşadığı tam olarak bilinmemektedir. (Kaygusuz, 1995: 282) İsmet Zeki Eyüboğlu, tam emin

olmamakla beraber, Nesimi'nin 1417-18 yılında öldüğünü söyler (Eyüboğlu, 1989: 112)

Latifi Tezkiresi'nde, "Nesebi, gerçek seyitlerden ve velayet sahibi velilerdendir. Bağdat yöresinde Nesim adlı bir yerden olduğu için Nesimi mahlasını kullandı "(Latifi, 1990: 339) denilmiştir. Ancak yapılan araştırmalara göre Bağdat yöresinde sözü edilen Nesim adlı bir yer bulunamamıştır. "Öteden beri mahlasını başına getirilen ve dinin direği demek olan İmadüddin de onun adı değil, bir saygı ünvanıdır (Kürkçüoğlu, 1973: 1). Kimi kaynaklarda Nesimi'nin gerçek isminin Ömer olduğu ileri sürülmektedir. Hüseyin Ayan; Nesimi'nin bir tuyuğunda: "Adımı Hak"tan Nesimi yazarım" dediğini belirtmektedir. Ömer ismi Alevi çevrelerinde rağbet görmediği için kullanılmayıp, Nesimi mahlasının onun asıl ismi olarak kullanıldığını söylemiştir (Ayan, 1990: 421).

Nesimi'nin inanç olarak Caferi mezhebine bağlı olduğu da söylenir. Hatta bir dizesinde;

Ben ol sadık-ı kavlimki Caferi'yim

Hakikat söylerim Hak Hayderi'yim

Demektedir (Ayan, 1990: 252). Bu sözlerden Nesimi'nin İmam Cafer (ö.143/765) yoluna bağlı bulunduğu sonucu çıkarılırsa onun Bektaşî olduğu büyük olasılıkla kabul edilebilir. Öldürülmesinden önce Suluca Karahüyük'te Pir Dergahı'na sığınmayı can telaşına düşmeyi, içine sindiremediği için inancını Türkmen boyları içinde devam ettirmesi bunu kanıtlamaktadır (Ulusoy, 1990: 41; Kahrıman, 2012: 25).

Nesimi'nin şiirlerinde dikkatimizi Hurufilik çekmektedir. Hurufî bir şair olduğu eserlerinden rahatlıkla anlaşılmamaktadır. Bu nedenle öncelikle Hurufiliğe değinmekte fayda vardır. Vücut-ı mutlak ilk önce kelam suretinde tecellî etmiş ve harflerle taayyün bulmuştur. Bu harfler yalnız kelamın değil, bütün mevcudatın erkanındandır. Kurucusu Fazlulâh-ı Esterâbâdî'dir. Hurufiliğe dair Câvidân-ı Kebir adlı manzum Farsça eseri bilinir. Hurufistler birçok kelimeleri ve ıstılahları remizle ifade etmişlerdir. Nesimî, Misalî, Arşî gibi temsilcileri vardır. Hurufilik asıl Anadolu'da intişar etmiş bulunan Bektaşîlik, Babailik, Ahilik, Abdallık, Kızılbashlık,

Kalenderilik, Haydarilik gibi batınî tarikatlar üzerinde müessir olmuştur (Levend, 1984: 52,57,65; Öztürk, 2008: 19).

Nesimi vardığı yerlerde büyük bir şevk ve heyecan ile Hurûf ilminden ve Hurûfilikten bahsedip insan yüzünde yirmi sekiz veya otuz iki harfî okuyarak yüzün, Allah'ın tecellî yeri olduğunu söyler ve yazdığı şiirlerde bu inancı dile getirir. Nesimi'nin bu ifadeleri sünnî çevreler ve İslâm bilginleri tarafından dinlenip okununca Nesimi'nin düşmanları çoğalır. Çünkü bunlar sünnî çevrelerin kabul ettiği şeyler değildir. Nitekim derisi yüzülmek suretiyle katline fetva verilir. Seyyid Nesimi'nin bu acıklı ölümü edebiyat dünyasında pek büyük yankılar uyandırır. Onun ölümü etrafında çeşitli rivayetler ve menkıbeler oluşur. (Öztürk, 2008: 20)

Nesimi'nin eserleri dil bakımından Âzerî sahası özelliği gösterir. Fakat Nesimi'nin şairlik yönü kuvvetli olduğu için eserleri, Fuzûlî'ninkilere yakın bir genişlik ve önemle, lehçe ve şive farkı gözetilmeksizin, Türkçe konuşulan bütün memleketlerde okunmuş ve sevilmiştir (Onan, 1989: 30) Nesimi'nin Türkçe, Arapça, Farsça divanı ile Mukaddimetü'l-hakâyık adlı eseri vardır. Divanlarında mesnevi, gazel, müstezat, murabba, tercî-i bend, tuyuğ gibi nazım şekillerini kullanmıştır. Mukaddimetü'l-hakâyık adlı eserde şair iyi derecede kelim ve mantık bilgisiyle harflerin ve sayıların sırlarını anlamlandırarak

Nesimi, Kur'ân'ı çok iyi tanıyan ve bilir. Onun Kur'ân nazmına vakıflığı tartışmasızdır. Kur'ân ayetlerinin bir kısmını şiirlerinde ustalıkla kullanmıştır (Ünver, 2003: 167,171,213). Kur'an'ı, hadisleri, ibadetleri açıklamaya çalışmıştır (Ayan, 2002: 129) Nesimi'nin sıklıkla kullandığı ayet Yasin Suresi'nin "kün feyekün"dür. Her şey bu iki kelime ile meydana gelmiştir (Öztürk, 2012: 33)

Kaf u nundan vücuda geldi cihan

Eğer anlar isen ayandır söz

Kaf ile nun ezelde çün illetimizdir ey beşer

Cevher-i la- mekan biziz kim bileser hududumuz

Dizeleri Hüseyin Ayan'ın Nesimi Divanı'ndan alınmıştır. (Ayan, 1990: 186) Ayrıca Nesimi, Edebiyatında Kadı Burhaneddin (ö.1339)'den sonra ilk tuyuğ yazan kişidir. Divan Edebiyatında milli olan ve Türk şairleri tarafından kullanılan tek nazım şekli tuyuğdur. Nesimi, divanında üç yüz on beş tuyuğ mevcuttur. Tuyuğlarında ağırlıklı olarak Allah sevgisini, Hz. Muhammed'e bağlılığı, Hz. Ali'ye övgüyü dile getirmiştir.

Ahmet Kabaklı Nesimi için, “Nesimi, divan şiirinin adeta bir Yunus Emre (ö.720/1320) sidir. Halka en çok yaklaşabilen divan şairimiz Nesimi'dir demiştir (Kabaklı, 1968: 261) Nesimi'nin seyitliği ve Alevî-Bektaşîlerin yedi ulu ozandan birisi olarak tanınmalarının neticesi kendisine çeşitli yerlerde mezarlar izafe edilmesine sebep gösterilebilir. Nesimi, bu muhitlerde mazlum bir veli ve büyük bir şehit olarak bilinmektedir. Ölüm şekli, şeriat yönünden de kötü ve çirkin bir ölüm olarak görülür. Çünkü Nesimi'nin zulme uğramış olduğuna dair kanaatleri kuvvetlendirmiştir (Öztürk, 2008: 21)

Ölümü hakkında kaynaklarda farklı rivayetler mevcuttur. Ona duyulan hisler hep uç noktalardadır. Onun seyit olduğunu söyleyip sözlerine değer verenler de, onun zındık olduğunu iddia edenler vardır. Ene“l-Hak“ sözünü yanlış anlayanlar onun ölümüne karar vermişlerdir (Öztürk, 2012: 36)

Daim Ene'l-Hak söylerim Haktan çün Mansur olmuşum
Kimdir beni ber-dâr eden bu şehre ben sûr olmuşum

Gel Ene'l-Hak söylemekten dâra asılısam ne gam
Bunca Mansurun asılmış başı ber-dar uşta gör (Ayan, 1990: 228)

Dizelerinde “ Ben daima Enel-Hak söylerim ve beni söyleten Allah'tır. Ben Mansur gibi olmuşum. Kimdir beni asacak? Ben bu şehrin sûrüyum. İkinci gazelinde ise Ene“l-Hak söylemekten beni assalar gam değil çünkü nice Mansur bu yüzden asılmıştır” diye ifade eder. Dizelerden de anlayacağımız üzere Mansur örneği olduğu halde asılmaktan korkmayarak doğru bildiğini söylemekten vazgeçmemiştir.

Nesimi' nin ölümü hakkında bir rivayette de, Nesimi'nin ölümü sırasında, dostlarından biri kendisine atması için verilen taşı değil de yerine Nesimi'ye gül

atmıştır. Nesimi de kanlar içindeki göz kapaklarını açarak şu dörtlülüğü dile getirmiştir:

Nesimi coşur geldi
Haktan bir çığır geldi
Düşmanın taşı değil -
Dostun gülü ağır geldi

Derisi yüzülen Nesimi, eğilip derisini almış ve bir post gibi sırtına vurup yürümüştür. Kimse peşine düşmemiştir. Halep'in on iki kapısında bulunan halk ve kapıcılar, Nesimi'nin bu durumunu görmüşler. Nesimi, kapıdan çıkmış ve sır olmuş. Herkes, falan kapıdan çıktı diye iddialaşmış fakat anlaşılmıştır ki Nesimi, on iki kapıdan da çıkmıştır. Bugün türbesi, gömüldüğü yerde değil yüzüldüğü yerdedir. (Özaydın, 2006: 270)

Ölümü hakkında başka bir rivayette şu şekildedir: “Bir gün Halep'te genç bir hurûfi, Nesimi'nin Farsça bir şiirinden bir beyti yüksek sesle okuyormuş.

Ey gönül Mansur Ene'l- Hak söyledi
Hak idi vü Hak dedi Hak söyledi

Genci hemen hapse atmışlardır. Genç, bu şiirlerin kendisine ait olduğunu iddia eder. Kadı, gencin asılmasını emreder. Bunu duyan Nesimi, şiirlerin kendisine ait olduğunu söyler. Nesimi'yi görenler, onun hurûfi mürşidi olduğunu anlayıp derisinin yüzülmesine fetva verirler. Derisi yüzülürken kan kaybeden Nesimi'nin sarardığını gören fetva sahipleri dalga amaçlı: “Hani sen Hak idin? Peki niye benzin sarardı?” derler. Nesimi: “Ben ebediyet ufuklarından doğan bir aşk güneşiyim. Güneş batarken sararır” demiştir (İvgin, 2006: 192-193)

Nesimi hakkında da Kara Musa'nın ağzından iki adet menkıbe vardır. Bu menkıbeler aslına sadık kalınarak aşağıda verilmiştir.

Nesimi şehrin birinde yolda giderken Hz. Ali Nesimi'nin önüne geçmiş. Nesimi de onun peşine takılmış. Hz. Ali, kendini belli etmemek için hemen uzaklaşmış. Orada bulunan bir kiliseye girmiş. Nesimi de peşinden girince Hz. Ali papaz kılığındaymiş ve Nesimi girer girmez Hz. Ali yanındakilere: “Kim bu, atın

bunu dışarı...” demiş ve Nesimi’yi oradan atmışlar. Nesimi de “Kalmadı Sabrı Kararım Sende Ferman Ermeni” isimli deyişi söylemiş.

Diğer menkıbe ise herkesin bildiği derisinin yüzülmesiyle ilgilidir.

Bağdat’ta Abbasiler ile bir dava açılıyor. Ölen kişi mezarda canlanıyor ve kafasını mezara vurup öldüğünü anlıyor ve geri yatıyor. Nesimi bu duruma itiraz ediyor. Ölen dirilmez diyor. Dava büyüyor ve kadınlar toplanıyor. Diyorlar ki; “Bir insanın ölünce dirildiğini nasıl anlayacağız? Ölen kişinin göbeğinin çukuruna dura darısı koyalım. Mezara koyalım ve başına da bekçi dikelim. Kaybedenin derisi yüzülecek. Yüzülürken seyreden birine kan sıçrarsa o da yüzülecek. Vakti zamanı gelip biri ölünce göbeğinin çukuruna bir avuç darı koyup bekliyorlar. Darı kıpırdamıyor. Hz. Ali Nesimi’nin rüyasına giriyor ve diyor ki; “Nesimi benden mi geçiyorsun yoksa saltanatından mı? (Nesimi haklı çıkacaktır, saltanat diye kastedilen bu)” Nesimi: “Pirim, ben senden vazgeçmem.” Hz. Ali: “O zaman darıyı dök” Nesimi gidip sallayıp döküyor. Sabah olup herkes toplanınca bir bakıyorlar ki darı dökülmüş. Nesimi’yi yüzmeye başlıyorlar ama bıçak bir türlü kesmiyor. Kan sıçırıyor sağa sola ve oradaki kadıya sıçırıyor. Ferman senin, sen de yüzüleceksin diyorlar ama kadı itiraz ediyor. Nesimi’den iyice kan sıçırıyor ama hala kesilmiyor. Nesimi, ayak başparmağından tutup kendi postunu yüzüp atıyor. Sonra yola revan olup gidiyor. Giderken de çeşme başında bir kadına denk geliyor. Kadın üzülüp:

- Dedem, noldu sana böyle?” diyor.
- Kızım, doğruyu söylediğim için yüzdüler.
- Dedem, doğruyu söyleyeni yüzerler mi?
- Kızım, şimdi sana da doğruyu söylesem sen de kızarsın?
- Yok dedem, kızmam. Söyle sen.
- Demin oynaşınla (sevgilinle) zina yaptın da o yüzden su götürüyorsun.
- Seni öldürmemişler de sadece derini yüzmüşler. Öldürmeleri lazım.

Nesimi, “Kessler kelleyi doğruyu derim / Doğru söylersem yüzerler derim” deyişini söylüyor ve gidip Halep’e yatıyor.

Nesimi'nin Şiirleri:

1. Adem İçin Beytullahda Ab-1 Zemzem Damladı
2. Bin Derdim Var Bir Dermana Değişmem
3. Böyle Hak Mihmanı Ele Girmez
4. Cahile Verme Sırrını Cahilin Suyu Selden Çıkar
5. Dedim Sarhoş musun Dedi ki Yok Yok
6. Fehmedene Manadır Hiç Gümüne Benzemez
7. Gündüzü Karanlık Gece Sayılır
8. Hayvan ne bilir dane bilir esrar-1 Muhammet
9. Kalmadı Sabrı Kararım Sende Ferman Ermeni
10. Okur Onu Müderrisler Beyanı Kündü Kenzullah
11. Var karış bir katsayı umman gizlidir
12. Veli Aynı Ezabım Yok
13. Velli Hare Zat-1 Tecellisidir
14. Yürü Kantara Halis Olan Ağyarı Bul

1. Adem İçin Beytullahda Ab-1 Zemzem Damladı

Çar-1 tertip bu faniye resmi Adem damladı
Adem için beytullahta ab-1 zemzem damladı
Elveledi sırrı epyem mayasın zi eyledi
Onun için eyiden kem kemden eyi damladı

Maderiler dediler ki bu oğlan ne vaat eder
Tıfık iken ayet okur Cebrail ustazıdır
Ol hakkın kim bu nefes evladıdır
Doğdu İsa'yı ruhullah sırrı Meryem damladı

La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar talkın eyledi dini
İki nur doğdu cihana imameyn hümameyini
Hasan'a avu verdiler şehit ettiler Hüseyin'i
Ol sebepten aşure ayı yası matem damladı

Var Hüda'dan delili bul bu irfanda bu işe
Dini teklif eyledi gör o rehber herkese
Nemrutlar inanmadılar Halil'i attılar ateşe
Bitti üstü gülü şebnem damladı

Gel ha gel ey can **Nesimi** ola gör Hakk'a yakın
Uyma şeytanın şerine sen seni gayetin sakın
Takdir ilahi budur diye bozdular emrini hakkın
Kabil Habil'i şehit eyledi türaba kan damladı

2. Bin Derdim Var Bir Dermana Değişmem

Muhabbet bağında bir gül açıldı
Bin derdim var bir dermana değişmem
Yaralarım göz göz oldu açıldı
Bir derdim var bin dermana değişmem

Gönül dostuyunan cümbüş ederken
Seyran olup katarını yederken
Yarem tazelendi yâre giderken
Bir derdim var bin dermana değişmem

Garip bülbül gönlümü eğlerse sinen
Gariplerin ömrü geçer yasınan
Acayip bulduğum bir hevesinen
Bir derdim var bin dermana değişmem

Nesimi Sultan men bulanık akarım
Hem dolmuşum hem dalarak akarım
Mevlam bir dert vermiş bende çekerim
Bir derdim var bin dermana değişmem

3. Böyle Hak Mihmanı Ele Girmez

Kadir geceleri fırsat sizindir
Böyle hak mihmanı ele girmez
Peygamberlere yüzler sürmek bizimdir
Gleli berggn din ele girmez

Cebrail el sunar alır canını
Kimler duyar avazını nn
Allah'ın velisi imam soyunu
Böyle hak mihmanı can ele girmez

Özünü kul eyle ki iman bulasın
Cahteyle izada menzil alasın
İcapa mev bir dahi glesin
Duasın alacak kul ele girmez

Ey **Nesimi** sak durup oturma
Urum saklanadanda taş götürme
Cahteyle ki imanını yitirme
Baş edersin imandır ele girmez

4. Cahile Verme Sırrını Cahilin Suyu Selden Çıkar

Gel beri gel sofu kardeş her hata dilden çıkar
Cahile verme sırrın cahil suyu selden çıkar
Anlamak isterisen beşaretin manasını
Savum salat haccı zekat varisi birden çıkar

Eğer fidanın var ise büyür servi dal olur
Bir gün Azrail gelir de bülbül dilim lal olur
mr  vaden yeterse de sana haktan gel olur
Dünya dedikleri handır konanlar handan çıkar

Aşkın yayı çetindir ki çeken bilir yayını
Bülbüle gül verilmiş baykuşa bir kuş tayını
Üstaza hizmet eyleyen alır pirden payını
Üstaza hizmet etmeyen yoldan erkandan çıkar

Ey **Nesimi** kimse bilmez bu muamma sırrını
Cihan haydarınan dolsa körse görmez birini
Kırklar meydanına vardım pirden aldım payımı
Üç ruh bir noktadır dört kitap ondan çıkar

5. Dedim Sarhoş musun Dedi ki Yok Yok

Uykudan uyanmış şahin bakışlım
Dedim sarhoş musun dedi ki yok yok
Ak elleri elvan elvan kınalı
Dedim bayram mıdır dedi ki yok yok

Dedim ne gülersin dedi nazımdan
Dedim kaşın mıdır dedi gözümdür
Dedim ay mı doğdu dedi yüzümdür
Dedim ver öpeyim dedi ki yok yok

Dedim aydınlık var dedi ki aynımda
Dedim günahım çok dedi gönlümde
Dedim mehtap nedir dedi koynumda
Dedim ki göreyim dedi ki yok yok

Dedim vatanın mı dedi elimdir
Dedim bülbülün mü dedi gülümdür
Dedim **Nesimi**'ye lah der kulumdur
Dedim satar mısın dedi ki yok yok

6. Fehmedene Manadır Hiç Gümâna Benzemez

Şu bizim imanımız bir imana benzemez
Fehmedene manadır hiç gümâna benzemez
Adam değildir adımız ezelden iptidamız
Pirimiz üstazımız bir insana benzemez

Şu dünyada varımız edeptir imanımız
Halimiz devranımız bir zamana benzemez
Münkir ile münafık bizden ikrar eylemez
Katlederiz münkiri suçumuz kana benzemez

Yaptığımız Kabe'dir yıktığımız kilise
Ruhumuz rüya görür benzemez bir seyrana
Danışık da melallar karışmaz bu dirliğe
Kuş dili imran değil bir lisana benzemez

Süleyman'lar içinde Ali'dir Süleyman'ımız
Senin Süleyman bildiğin Süleyman'a benzemez
Günahımız bir kıldır dağlar kadar görürüz
Okuduğumuz ayettir bir Kuran'a benzemez

Mahlukatın birisi giremez bu derneğe
İçeridir dinimiz benzemez Müslümana
Abdestimiz tahmindir namazımız sabır ha
Orucumuz Muharrem'dir Ramazan'a benzemez

Alçaktır meskenimiz yücedir menzilimiz
İleri gider göçümüz bir kervana benzemez
Ey **Nesimi** bu hakkın sırrını bilemiyor değmeler
Bir deryadan içmişiz bir ummana benzemez

7. Gündüzü Karanlık Gece Sayılır

Evlad-ı Ali'ye beli demiyen
Gündüzü karanlık gece sayılır
Kırklar meydanında dara durmayan
Yüz de kurban kesse hiçe sayılır

Arş u rahmanda başının tacı
Beytü'l-mukaddestir zülünün ucu
Cümle yücelerde güruhu hacı
Cümle yücelerden yüce sayılır

Nesimi niyazı pirine eder
Günahım çoktur af eyle settar
Her kim Ali evladına niyazlar eder
Bir niyazı yüz bin namaz sayılır

8. Hayvan Ne Bilir Dane Bilir Esrar-ı Muhammet

Alem yüzünü saldı ziya Ali Muhammet
Hayvan ne bilir dane bilir esrar-ı Muhammet
Seyfini çok edip geldi gine Ali Muhammet
Ve Salli Ala Muhammedin ve ala Ali Muhammet
Sat salli âlâ mürşidine şah-ı vilayet

Kemter kuluyum menabinin ol şahı keremdir
Hasan başımın tacı Hüseyin gönlümde nemdir
Ol Zeynel eba bağırıp mihr-i haremdir
Ve Salli Ala Muhammedin ve ala Ali Muhammet
Sat salli âlâ mürşidine şahı vilayet

İmam Cafer-i Sadık gibi olmaya irfan
İmam Musa-yi Kazım gibi bir ulu sultan
Güneş yüzünü tutmuş ya şah-ı horasan
Ve Salli Ala Muhammedin ve ala Ali Muhammet
Sat salli âlâ mürşidine şahı vilayet

İmam Taki gözlerime ayn-ı devadır
İmam Naki'nin gölgesi hut zilli humadır
İmam Askeri derdimize aynı devadır
Ve Salli Ala Muhammedin ve ala Ali Muhammet
Sat salli âlâ mürşidine şahı vilayet

Çün mehdi zuhur ede kalmaya perde
Harıcıları kesse gerek tiğ teberre
Seyit **Nesimi** methini okur şahın seherde
Ve Salli Ala Muhammedin ve ala Ali Muhammet
Sat salli âlâ mürşidine şahı vilayet

9. Kalmadı Sabrı Kararım Sende Ferman Ermeni

Derde bent eyledi beni derde derman ermeni
Kalmadı sabrı kararım sende ferman ermeni

Sabahın seherinde seyr eyledim şu şehri
Sana benzer görmedim canda canan ermeni

Çar köşenin adamları derilseler gelseler
Zöhre yıldızı alında nişaneni görseler

Hepisi dinine dönerler Ali olduğunu bilseler
Sende mürüvet mühürü nişanen var ermeni

Yürü bre putperest yürü kiliseden kovdun beni
Yarın huzuru mahşerdi İsa'ya şekvederim seni

Gösterme hub cemalini havariçler görmesin
Görürse imana gelir çok münkürlere ermeni

Ey **Nesimi** müstagahım senin gibi bir cana
Cennetteki huri misin yoksa gılman ermeni

10. Okur Onu Müderrisler Beyanı Kündü Kenzullah¹

Yüzünün babından açıldı ey dilber cümle babullah
Okur onu müderrisler beyanı kündü kenzullah

Kaşınla kirpiğin zülfün beyan eyliyen arif
Bilüptür epcetin sırrın onun adıdır ehlullah

Yüzün elhamdülillahtır onun içindir yedi ayet
Yazılmış nakşıyla gör kim acep satrı kelimullah

Tamamı Musa'yı gördüm okudum harfi be harfi harf
Görünmez gözüme billah gayril essame vechullah

Bu belayı dilareyi temaşa eyle gel ey arif
Alıp suret acap hayat budur dürrü kelimullah

Acayip mazhar'ul-haktur hü vallah'ül-ebed daim
Eğer hakdur desem vacip budur valla celalullah

Huvel evvel huvel ahir huvel haddi veya Mehdi
Ali ferzin desün saki-yi sensin bai bismillah

Ali sensin veli sensin vesüyü hak nebi sensin
Veli gör eklerin sahi ki sensin sırrı yezlullah

Malik ademi hava onun nutkuyla güsadır
Nesimi hastaya haktan demidir nevhi ruhullah

---

¹ Adil Ali Atalay'ın "Seyyid Nesimi Divanı" isimli çalışmasında farklı bir şekline yer verilmiştir. Ama ikisi arasında çok büyük kelime ve anlam farklılıkları vardır.

11. Var Karış Bir Katsayı Orada Umman Gizlidir

Gönül bir derde düştü ki derde derman gizlidir
Var karış bir katsayı orada umman gizlidir
Terk eyle arı namusu giy melamet hırkasını
Ol melamet hırkasında nice sultan gizlidir

Değme dursun bir fakire hor bakıp kılma nazar
Gönlümün her köşesinde arş u rahman gizlidir
Ey **Nesimi** kimse ermez bu muamma sırrına
İki nokta üç ruh dört kitap onda gizlidir

12. Veli Aynı Ezabım Yok

Şu dünyada devahım yok
Veli aynı ezabım yok
Ne bir milletlere uydum
Bir mezhepte hitabım yok

Ne bir milletlere uydum
Ne yedim ne içtim doydum
Kamu varım elden koydum
Fena şekli dolabım yok

Ne dinim var ne imanım
Ne şekgim var ne gümanım
Ne turham var ne tikanım
Teraziyle hesabım yok

Mefasız mescide girdim
Ne abdest ne namaz gördüm
Ol zatın kenzine erdim
Güneş gibi ligabım yok

Halayıkta mubarayım
Kahi nuru mücellayım
Vücutta cümle eşyayım
Tasavvurda cevabım yok

Nesimi ayn-ı zat oldu
Hayatında memat oldu
Ne elden verdi mat oldu
Ol mahşerde hesabım yok

13. Velli Hare Zat-ı Tecellisidir

Velleyli zati bu buyurdu sultan
Velli hare zat-ı tecellisidir
Ali'dir eşşada arada ayan
Fil cümle evliyanın embiyasıdır

Akıl fikir ermez sırr-ı yezdana
Avasın buyurdu innel serdana
Şeriat rahini şahi sultana
Fevzi kıldı hatem embiyasıdır

Gel **Nesimi** gözle bab-ı razayı
Muhammet Mustafa mührü mefaya
Sırr-ı Hüda Aliyye'l-Murtaza
Hakikat bu halkın iptidasıdır

14. Yürü Kantara Halis Olan Ağyarı Bul

Gel gönül vezne etme kantarı bul
Yürü kantara halis olan ağyarı bul
Ne kazandım dü cihan fahri fenaya gideli
Serseri gezme boşa zikreyle serdarı bul

Bu nefsin seni dostunan düşman edecek
Yürü dil mülküne ehl-i kumandanı bul
Savsata mülkü konar birgün elden göçecek
Vaktiken tacı kalenderi ara bul

Koyacaklar seni birgün ol musalla taşına
Sana bir ev yapacaklardı mimar ara bul
Koyacaklar seni türaba bir gün yalnız
O gecede yanında bir yarar ara bul

Mümine farz olan savum salat haccı zekat
Şahı şerifi Ahmed-i muhtarı ara bul
Ey **Nesimi** ara bul alemde derdim ilaç
Kevserin sakası haydar-ı kerrarı ara bul

3.1.4. Pir Sultan Abdal

Pir Sultan Abdal, Osmanlı Devleti'nin hareketli bir dönemine denk gelen XVI. yüzyılda yaşadığı bilinmektedir. Bu dönem, Osmanlı-Safevî mücadelesinin yoğun bir şekilde yaşandığı, bu mücadelenin yıkıcı etkilerinin Anadolu coğrafyasında hissedildiği ve uzun süren iç isyanlar ile kargaşa ortamının tüm bölgeyi kuşattığı bir dönemdir. Yedi ulu ozandan olan Pir Sultan Abdal, Sivas ili Yıldızeli ilçesi Çırçır bucağına bağlı Banaz köyünde doğmuş ve burada yaşamıştır. Doğum tarihi konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Tavşanlı, 2011: 18). Pir Sultan hakkında genel olarak bilgi edindiğimiz yer, şiirleridir. Asıl isminin Haydar olduğu konusunda halk arasında yaygın bir kanı vardır.

*Pir Sultan Abdal'im destim dâmanda
İsmim Koca Haydar aslım Yemen'de
Garip başa bir hal gelse zamanda
Orda her kişinin dostu bulunmaz...*

Kıtasında işlediği gibi asıl adı Haydar'dır (Gölpınarlı, 1995: 34) Bu gün Banaz köyünde Pir Sultan'ın olduğu söylenen evin önünde o zamandan kaldığına inanılan bir söğüt ağacı, ağacın altında da Pir Sultan'ın âsâsına takarak Horasan'dan getirdiğine inanılan büyük bir taş vardır. Bunların üçü de köylülerce ziyaret yeri

olarak sayılmaktadır (Solak, 2003: 6). Doğum tarihi net bilinmemekle beraber halkı isyana teşvik etmesi, şiirlerinde aykırı bir dil kullanması ve Şah taraftarlığı gibi bahanelerle Sivas Valisi (Rum Eyaleti Beylerbeyi) Hızır Paşa tarafından idam edilmiştir.

Çocukluğu çobanlıkla geçen Pir Sultan Abdal'ın okuma yazma bildiği ve çağına göre iyi bir tekke eğitimi aldığı anlaşılıyor. Halifeler tarihini, peygamber ve menkıbelerini, tarikat kurallarını, Yunus Emre'yi, Şah Hatayi'yi bilmesine karşın çağının bilimleriyle ilgilenmediği gibi Divan edebiyatı alanına da girmemiştir (Baş, 2015: 38).

Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde kullandığı dil halkın anlayacağı yalınlıktadır. Gündelik dilde kullanılan kelimeleri tercih eder. Genellikle hecenin on birli veya sekizli ölçüsünü kullanır. Tema olarak dönemdeki haksızlıkları işlemektedir. Zalimin ettiği zulüm, devletin kötü gidişatını şiirlerine ustalıkla yerleştirmiştir. Tema olarak sadece eleştiri tarzında değil ayrıca özlemine duyduğu Şah ile ilgili şiirler ve Ayrıca Alevilikle ilgili deyişler de yazmıştır. Bu deyişler; nefes, duvaz-ı imam türlerindedir. Biz de Kara Musa'nın zihninde Pir Sultan ile ilgili bulunan şiirleri aşağıda künyelerini de belirterek analiz ettik. Şiirler ikinci satır tekniği kullanılarak adlandırılmıştır. Kimi zaman heceler denk gelmese, kimi mısralar hece sayısı diğerleriyle eşit olmasa da aslına sadık kalarak olduğu gibi aktardık.

Pir Sultan Abdal'ın ismi üç kelimedenden oluşur ve bu üç kelime Aleviler arasında çok önemlidir. Kelimelerin anlamları ve yükledikleri sıfatlar çok önemlidir. Gerek ismindeki kelimelerin yükledikleri anlamla, gerek yaşadığı dönemde verdiği mücadeleleriyle gerekse halkın anlayacağı dilde ürettiği destansı şiirleri, Pir Sultan Abdal'ı diğer ozanlardan farklı kılmıştır (Zaman, 2009: 301) Dönemde yapılan haksızlıkları, zulümleri ve kötü giden düzeni görmüş, bunlara da kendi dilince karşılık vermiştir. Pir Sultan Abdal, halktan kopuk olan bir saraya direniş simgesiydi (Baş, 2015: 46). Halkın ortak duyarlılığını, ütopyasını ve özlemine korkusuzca yansıttığı ve halkın sözcüsü olduğu için ölümsüzleşmiştir. Sadece yaşadığı dönemde değil her dönem halkın sözcüsü olmuştur. Haksızlığa başkaldırının sembolü haline gelmiştir (Zaman, 2015: 315).

Pir Sultan Abdal'ın hangi yılda idam edildiği bilinmemekle beraber Kanuni Sulta Süleyman devri olduğu düşünülmektedir. Konuyla ilgili İrene Melikoff, olaylardan ve isyanlardan yola çıkarak, Kanuni Sultan Süleyman ve Şah Tahmasb arasında yaşamış olması görüşünü destekler (Zaman, 2015: 311). İlhan Başgöz ise 1590 yılında asıldığını varsayarak yetmiş beş ile seksen yaşları arasında idam

edildiğini söyler (Başgöz, 1998: 65). Yine Köklügiller de Pir Sultan Abdal'ın XVI yüzyılın sonlarında ve XVII. yüzyılın başlarında idam edilmiş olabileceğini belirtmiştir (Köklügiller, 1984: 19).

Döneminde devlete başkaldırmayı göze alarak ezilen halkın yanında olan Pir Sultan Abdal, bu hali ile devletin üst kademelerinin dikkatini çekmiştir. Kalender Çelebi isyanına katılıp katılmadığı belli olmamakla birlikte katılmış olduğu söylenir. Dönemde yaşanan Yalancı Şah İsmail isyanına da katıldığı söylenen Pir Sultan Abdal'ın bu isyan sonunu getirmiştir. Bu isyan sonrasında Hızır Paşa tarafından idam edilmiştir. Bu idam, Pir Sultan Abdal'ın beden ölümünü gerçekleştirmiş olsa da onun düşünceleri ölümsüzleşerek günümüze kadar süregelmiştir.

Pir Sultan hakkında birçok menkıbe bilinmektedir. Ama biz bu çalışmamızda sadece Kara Musa'nın belleğinde mevcut menkıbeleri anlatacağız. Kara Musa'nın belleğinde Pir Sultan Abdal ile ilgili bir adet menkıbe bulunmaktadır. Duyduğumuz şekline sadık kalınarak aşağıda aktarılmıştır.

“Hz. Ali'nin bir ismi de güldür. Pir Sultan'ın ruhu halk oldu ve bir ismi de andeliptir. Andelip âşıklardır. Andelip bülbül demektir. Zaman zuhur olup İran'dan Paskal kralı geldi. Yani Selman Farisi'nin babası geldi. Selman doğar. Çocuk mektebe gider ve İncil'in başındaki ilyaya âşık olur. Kral, bunu öldürün diye fetva veriyor. Cellatlar, Basra Körfezi'nin oralarda bir dağın dibinde Erzana gölünün kenarına getiriyorlar ama çocuğa kıyamıyorlar. Orada çocuğu bırakıyorlar ve çocuk Allah'a yalvarıyor. Çalılar arasından bir aslan (atlı) geliyor. Çocuk, bir tutam Nergis tutup atlıya veriyor. Adam da çocuğa bir gül veriyor ve ayrılıyorlar. Çocuk, Abdülmuttaliplere çoban duruyor. Bir koyundan kara bir erkek kuzu doğuyor. Bir gün çoban kuzuyu beslerken gömleğinin cebinden gülü düşürüyor. Çoban ne kadar üzülse de geçti artık. Ebu Talip'in karısı Fatıma hastalanıyor. Hastalığının çaresi de; kara bir erkek kuzunun yüreğini yemesidir. Çobandan kuzuyu istiyorlar ve Fatıma kuzunun yüreğini yiyince hamile kalıyor. İşte o gülden Hz. Ali dünyaya geliyor. Selman-ı Farisinin annesine de Hızır bir elma vermişti ve öyle doğmuştu. Andelip olan Pir Sultan da ruhlar aleminde güle âşık oluyor. Hz. İbrahim de o gülün hatrına nardan kurtuluyor. “Ötme bülbül ötme bülbül / Derdi derde katma bülbül / Niçin giydin kara bülbül / Dayanamam zara bülbül” diye de demeleri vardır. Bülbül kuşu dertlidir. O bülbül de Pir Sultan'dır.”

Pir Sultan Abdal'ın Şiirleri

1. Arşa Dilek Dilek Oldu Avazım
2. Erdebilde Şih Safide Buyruğum
3. Gitmez Benem Meylim Sendedir Sende
4. Gönül Kalk Gidelim Hüseyin'e Doğru
5. Hasmını Ararsan Kundadır Aşık
6. İncinme Gönül İncinme
7. Koyduğu Yerlerde Durmaya Talip
8. Mürvet Günahıma Kalma ya Ali
9. Okur İdim Elif Deyi Be Deyi
10. Onları Tutana Sevap Yazılır
11. Rüzgar Vurmuş Eriyip Gider
12. Şah-ı Merdan Oğlu İmam Hüseyin

1. Arşa Dilek Dilek Oldu Avazım

Birgün elim almaz oldum sazımı
Arşa dilek dilek oldu avazım
Dört şey vardır beli karındaşlarım
Bir ilim bir kelim nefes biri saz

Güzel alim çıksa çıksa salınsa
Yazgün aylar gibi dağda dulunsa
Üç şey vardır bir kardaşa bulunsa
Bir sabır bir ibadet biri niyaz

Cahil olan söyler sözün bilemez
Meydana gelince özün bilemez
Üç şey vardır cennet yüzün göremez
Bir münkir bir münafık biri kamaz

Yaz gelince çayır çimen üstüne
Armağan tutarlar taşlar dasduna
Üç şey vardır avın almış destine

Biri şahin biri doğan biri kaz
Pir Sultan'ım haydar gelince gider
Aşık olan dünyasını terk eder
Üç şey vardır yıldan yıla devreder
Biri aydır biri kıstır biri yaz

2. Erdebilde Şih Safide Buyruğum

Yezit ne ün eden benim pirime
Erdebilde Şih Safide buyruğum
Dedem beni ruma çoban eyledi
Hilatımdır sırtımdaki keyliğim

Kible tarafından bir nur doğarsa
Müminlere haktan rahmet yağarsa
Hasan Hüseyin bize sahip olursa
Çok olurdu seviciye eyliğim

Arayıp da ben Zeynal'i bulursam
Şehit olup yollarında kalırsam
Eba Müslim gibi hayfım alırsam
Artık çıkar eksik çıkmaz aylığım

Mümin oldum bir ikrara tutundum
Nur-i bahr damızlığı(1)na katındım
İmam-ı Cafer'den erkan tutundum
Onun için hak yanında beyliğim

Cennet-i âlâdan kevser akıyor
Musa-yı Kazım şu sinem yakıyor
Aslımız Muhammet Ali'y(e) çıkıyor
İmam-ı Rıza'ya vardır soyluğum

Taki'den Naki'den tuttum oturdum
Hasan Ali Asker rehber getirdim

Düldül oldum ben Ali'yi götürdüm
Üç yaşında yüğrük idi taylığım

Pir Sultan muhabbete meyl katarım
Muhammet Mehdi'den alır satarım
Halaç oldum şu cihanı atarım
Her ağaçta bulunmazdı yaylağım

3. **Gitmez Benem Meylim Sendedir Sende**

Beni görüp yönün öte döndürme
Gitmez benem meylim sendedir sende
Yıkıp hilal kaşlarını çattırma
Günah sende değil bendedir bende

Şeker vardır dudağında dilinde
Arzumanın kaldı gonca gülünde
Sen padişahımsın hükmüm elinde
Seninledir davam sendedir sende

Sensiz çıkıp yaylaları yaylamam
Senden başkasına gönül bağlamam
Çok günah işledim inkar eylemem
İki elim kızıl kandadır kanda

Nice beylerinen gezdim yoruldum
Kan bulanık akıp akıp duruldum
Senin gibi çok güzele sarıldım
Dahi senin sevgin candadır canda
Pir Sultan Abdal'ım böyle deyipdir
Aşıklar güzeli seve geliptir
Bir güzel sevmekle kanım oluptur
Kellem terk ederim yandadır yanda

4. Gönül Kalk Gidelim Hüseyin'e Doğru

Evvel baştan Muhammet'e salavat
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru
Ecel gelip peymaneler dolmadan
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru

Hasan Hüseyin'dir Ali'nin oğlu
Şehitler yoluna gider doğalı
İmam Zeynel aba Hüseyin'in oğlu
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru

İmam-ı Bakır'dan vuralım demi
Cafer-i Sadık'tan alalım gamı
İmam Musa kaldır gönülden kamı
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru

İmam-ı Rıza'dan alsın hidayet
Taki ile Naki gelsin hidayet
Ol Hasan Askeri şah-ı vilayet
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru

Pir Sultan Abdal'ım söyledi hemen
Yezidin kalbinden gitmedi gümen
Ahir nefesinde on iki imam
Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru

5. Hasımını Ararsan Kundadır Aşık

Satır kulak ile carime yetti
Hasımını ararsan kundadır aşık
Gönül aldım diye dua edersin
Hamakat nişanı kimdedir aşık

Ehl-i dil olmadan söyleme hemen
Senin mücadelen benimle neden
Muhammet Mustafa göçtü dünyadan
Muhammed'in nuru kimdedir aşık

Ben de bilemedim nasıl sevdadır
Hemen çık dileğim kuru kangadır
Nebi Medine'de Musa Tur'dadır
Muhammed'in nuru kimdedir aşık

Gör erkanını da dönme yolundan
Dererler de goncasından gülünden
Pir Sultan'ım hü der almam elinden
Senin sende benim bendedir aşık

6. İncinme Gönül İncinme

Türap olup düştüm toza
İncinme gönül incinme
Tahammül eyle her söze
İncinme gönül incinme

Turaplık cümlelerin başı
Üstüne atarlar taşı
Daim çiğnenmektir işi
İncinme gönül incinme

Kaysana kötü desinler
Her ayıbına gülsünler
Her gün gıybetini kılınsınlar
İncinme gönül incinme

Muhammet miraçtan indi
Elinin nuruyla boyandı
Bühtan Fatma'naya indi

İncinme gönül incinme

Pir Sultan'ım geçer aylar
Geçinir yoksullar baylar
Herkes sıfatını söyler
İncinme gönül incinme

7. Koyduğu Yerlerde Durmaya Talip

Benden selam olsun Ali oğluna
Koyduğu yerlerde durmaya talip
Her kişi başına bir sürek sürer
Rehberin buyruğun tutmayan talip

Avrat er sözü tutmuyor seyrimi
Farz ettiler erenlerin sereni
Hangi bir kitapta gördün yerini
Tariksiz tercüman biliyor talip

İçeri girer güzel hakdur dersin
Dışarı çıkar ikrarı yok edersin
Senden gayrı halifelik çok dersin
Verdiği ikrardan dönüyor talip

Pir Sultan Abdal'ım eydür ne çare
Talip boynun eğip durmuyor dara
Sınıklar sarılıp onulmaz yâre
Görüp ne dert ile ölüyor talip

8. Mürvet Günahıma Kalma ya Ali

Hak Muhammet Ali geldi dilime
Mürvet günahıma kalma ya Ali
Küll-i günahımı aldım elime
Mürvet günahıma kalma ya Ali

Hatice Fatıma mihri muhabbet
Yine senden olur kuluna rahmet
İmam Hasan imam Hüseyin Mürvet
Mürvet günahıma kalma ya Ali

İmam Zeynel Abidin'e erelim
İmamların divanına duralım
Doksan bin erlere niyaz edelim
Mürvet günahıma kalma ya Ali

İmam-ı Cafer'dir didarın nuru
İmam Bakır imamların süruru
Dilerim çektirmeye ah ile zarı
Mürvet günahıma kalma ya Ali

Musa-yı Kazım'dan imam Rıza
Umarım inayet edesin bize
Günahım benimdir diyeyim size
Mürvet günahıma kalma ya Ali

İmam Taki imam Naki'den verdim
Onlara sığındım dayandım durdum
Hasan Ali Asker yüzümü sürdüm
Mürvet günahıma kalma ya Ali

Pir Sultan'ım tamam oldu sözümüz
Muhammet Mehdi'ye var niyazımız
On iki imama bağlı özümüz
Mürvet günahıma kalma ya Ali

9. Okur İdim Elif Deyi Be Deyi

Ben hocamdan böyle aldım dersimi
Okur idim elif deyi be deyi
Kimse bilmez Şu cihanın harfinden
Ta ezelden çağırırım hü deyi
Okul vasy iken üzüm de çok iken
Davut sıtra iken bıçak yok iken
İsmail'e inen kurban sağ iken
Kime dedi Şu lokmayı ye deyi

Kimin azarlayıp kimin kakıdır
Kimine ders verir kimin okutur
Kimi dedi meydan kim kalıbıdır
Kime dedi Şu meydanı yu deyi

Fatma ana Şah Ali'nin gelini
Miraca inerken öptü elini
Haksızlara koklatmazdı gülünü
Muhammet'in bergızarı bu deyi

Pir Sultan'ım Őunda bir dolu içti
İçti o doluyu serinden geçti
Azgın ateşini yandı tutuŐtu
Kemigin hallolup ilik su deyi

10. Onları Tutana Sevap Yazılır

Aşura ayında matem orucu
Onları tutana sevap yazılır
Kerbela'dır yatan Hasan Hüseyin
Onları görenin ben bozultur

Birini tutanın hakkında yeter
İkisini tutan günahın atar
Üçünü tutanlar cennette yatar
Engür almış hak ceminde ezilir

Dördünü tutana veli dediler
Beşini tutana ulu dediler
Altısını tutana dolu dediler
Engür almış hak ceminde ezilir
Yedisini tutan havada uçar
Sekizini tutan hülleleş biçer
Dokuzunu tutan cennetin açar
Engür almış hak ceminde ezilir

Pir Sultan Abdal'ım onunda zahmet

On birini tutana indi rahmet
On iki tutana nasiptir cennet
Engür almış hak ceminde ezilir

11. Rüzgar Vurmuş Eriyip Gider

Şu karşı ki kale dağı gördün mü
Rüzgar vurmuş ona eriyip gider
Akan sularından ibret aldın mı
Yüzünü yerlere sürüyüp gider

Sürünün önünde gider avcılar
Sıcak sıcak günde yakar güneşler

Ta ezelden yemiş veren ağaçlar
Onlarda kalmamış kuruyup gider

Kadirsin Allah'ım sende kadirsin
Üstümüzde dört direkli çadırsın
Çağırduğım yerde hazır nazırsın
Cümlemiz üstünde yürüyüp gider

Deryamız derindir bize boylanmaz
Bin nasihat etsen biri dinlenmez
Geldi merkep hiçbir yerde eğlenmez
Başında yuları sürüyüp gider

Pir Sultan'ım söyler sözü özünden
Aşksın sakınır iki gözünden
Olur olmaz münkirlerin sözünden
Eksilmez gölümüz kuruyup gider

12. Şah-ı Merdan Oğlu İmam Hüseyin

Hak için canımı kurban eyleyen
Şah-ı merdan oğlu imam Hüseyin
Cümle erenlere ferman eyleyen
Erenler serveri imam Hüseyin

Muhammet Ali'nin cism-i چراغی
Erenler yolunda gülşen-i bağı
Ciğerler paresi gönül durağı
Gözlerimin nuru imam Hüseyin

Ceddi Muhammet'tir atası Ali
Anası Fatıma cihan evveli
Cümle evliyalar ederler beli
Evliyalar piri imam Hüseyin

Batının sultanı müminler şahı
Gaip aleminin şemsiyle mahı
Şah Hüseyin diye ederler ahı
Matem ile zari imam Hüseyin

Pir Sultan'ım eydür tutar demanım
Dostunun dostuyuz biz hanedanım
Bu çeşmi değil mi şah-i merdanım
Erenler hünkarı imam Hüseyin

3.1.5. Şah Hatayi (İsmail)

Şah İsmail, 25 Recep 892/17 Temmuz 1487'de dünyaya geldi. Annesi Uzun Hasan'ın kızı Halime Begüm ve babası Şeyh Haydar'dır. Şeyh Haydar'ın, Şirvan hakimi Ferruh Yaser ve Akkoyunlu Sultan Yakup ile yaptığı savaşta ölmesinden sonra İsmail ve kardeşleri dayısı Sultan Yakup tarafından kurtarılarak Şiraz Valisi Mansur Bey Purnak'ın yanına gönderildi. Vali bu üç kardeşi uzunca bir süre eski Sasani başkenti İstahr'ın bir kalesine kapattı (Aslışen, 2006: 36). Şah İsmail, çocukluğunda baktığımızda hapisneden çıktıktan sonra ağabeyi Ali ile birlikte Tebriz ve Erdebil'de bulunmuş ve o zamanlar Akkoyunluların varlığından dolayı iyi bir eğitim alma şansı azaldığından Karkiya Mirza, İsmail'in bir hoca nezareti altında eğitim almasını lüzumlu bulmuştu (Rumlu 2000: 222).

Akkoyunlu Rüstem ise onu her yerde aramaktadır ama başaramadan 1497 yılında ölmüştür. Bunu da fırsat bilen Şah İsmail Anadolu'dan taraftar toplayarak Erdebil'e gelmiştir. Bu büyük taraftarla Akkoyunlu üzerine yürüyen Şah İsmail Akkoyunlular Devleti'ne son verir. Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerinde yaşayan Türkmen Alevileri kendi çevresine toplamıştır. Sonrasında da Tebriz'e geçerek Safevi Devleti'ni kurar (Zaman, 20096: 142).

Şah İsmail, Hatâi mahlâsını kullanarak Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler yazmıştır. Bir Türk kabiledede yetiştiği ve Türk toplum ve geleneklerine bağlı büyüdüğü için, Türk dilini resmî dil ilan ederek şiirlerinin büyük kısmını Türkçe yazmıştır (Yazıcı, 1970: 278). Aruzla yazılmış şiirleri vardır ama hece ölçüsünü daha çok tercih etmiştir. Nesimi'den etkilenmiş olsa da içerik ve muhteva yönünden daha zengin içerikli şiirler yazmıştır. Uzun zaman süresi içinde Şah İsmail'in şiirleri

Bektaşî ve Alevîler arasında okunur olmuştur. Kimi kaynaklarda Türkçe Divan'ından söz edilirken kimi kaynak böyle bir eserden söz etmez. Şah İsmail'in divanının varlığı hakkında ne kadar farklı iddialar bulunsa da, bu divanın Azerbaycan ve Osmanlı şiiirleri arasında çok sevilen bir Divan olduğu görülmektedir. Aleviler, onu okuyup ezberliyorlar ve bu da Şah İsmail'in Osmanlılara karşı emellerini gerçekleştirmesinde önemli bir etken oluyordu. Ayrıca bu Divan, Osmanlılar ve Azerbaycan Türkleri arasında Türkçenin gelişmesini de sağlamıştır (Parsadust, 2008: 750).

Şah İsmail şiiirlerinde Allah'ın birliğini, Hz. Muhammet ve Hz. Ali'ye bağlılığını ve Ehl-i Beyt imamlarına sevgisini dile getirmiştir. Duvaz-ı imamları ve nefesleri vardır. Bunları yazarken de kullandığı dil, halkın anlayacağı sadelikte bir dildir. Sade dil ve akıcı bir Türkçe kullanılmıştır. Şiiirleri, günümüz Türkçesi'nde halen anlaşılmaktadır.

Şah Hatayi hakkında Kara Musa bir adet menkıbe anlatmıştır. Bu menkıbe ise şöyledir:

Şah Hatayi, Şam'ı, Bağdat'ı gezmiş gelmiş. Bir gün de Kerbela'yı ziyarete gitmiş. Oradaki türbeleri gezerken; Hz. Hüseyin, Celal Abbas ve diğer türbelere bakarken Hürr şehitin mezarını görüyor ve bakıyor ki üstünde Yezid'in oğlu yazıyor. Bunun ne işi var burda diye kızıp tam mezarı sökecekken kolları sökülüyor. O an ne oldu acaba diye düşünürken mezarın başındaki adama gidiyor. O da; "Gidip ağaya (Hz. Hüseyin'e) sorayım diyor. Gidip mezara soruyor. Oradan Hz. Hüseyin cevaplıyor; "Ona söyleyin, hata etti. O (Hürr Şehit) benim gözbebeğim. Hata ettin, cezan affolmayacak" Diyor. Gidip söylüyorlar. Şah İsmail, türbeye gidip dua ediyor. "Hata ettim Hüda için bağışla, Muhammet Mustafa için bağışla, Aliyye'l-Murtaza için bağışla..." diye duvaz okuyor ve mezardan; "Hata ettin, suçun af olundu. Bundan sonra aşıklık yap" diye bir ses geliyor ve ondan sonra bir dönem aşıklık yapıyor. Şah İsmail'e aşıklığı veren de Hz. Hüseyin'dir.

Kara Musanın zihninde Şah İsmail'e ait 29 adet şiiir bulunmaktadır. Ayrıca dokuz adet de mahlas beyit vardır. Son sırada da onları sıraladık.

Şah İsmail'in Şiiirleri:

1. Aldırır Fettahı Bab-ı Cümle Alem Defteri
2. Ali'yinen Muhammed'in Aşkına
3. Allah'ın Eli Onun Elidir
4. Aşk Ateşi Beni Yandı Yandırdı

5. Be Bulundu Kametin Vaslı Visalın Müntaha
6. Beyanı Bu Hüdü Kuran Ali'dir
7. Bu Deryadan Derin Sırı Ne Bilsin Dengisen Sofu
8. Cebrail Önünde Kılavuz Oldu
9. Cümle İbadetin Başıdır Tevhit
- 10.Çağırdı Ruhu Müminler Sefa Geldi Sefa Geldi
- 11.Evvel Rehberinden Kaçana Lanet
- 12.Gevherin Yek Danesinden İleri Pergar İdim
- 13.Gökyüzünde Cay İmişsin Ya Ali Senden Medet
- 14.Gönlümün Evinde Şükrüm Ya Muhammet Ya Ali
- 15.Gözlerim Nuru Ziyası Zetre Manemdir Ali
- 16.Güllük Gülüstanlığınan
- 17.Heziherim Yek Dane Şimden İleri Pergaridim
- 18.Kalmadı Dünya Yüzünde Mihnete Güнге Kubar
- 19.Kamberinen Düldülünen Bile Geldi Zülfikar
- 20.La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Zülfikar
- 21.Melaik Hem Adem Dev ile Peri
- 22.On İki İmamların Kurbanıyım Ben
- 23.Onun İçin Okurum Lanet Yezide
- 24.Ruz-i Mahşer Saki-yi Epsarsın Sen Ya Ali
- 25.Serilip Geriye Kalmak Görünür
- 26.Tutabilirsen Gel Beri
- 27.Yavru Yitirmek Pek Zor İmiş
- 28.Ye Yalanı Silmişem Ben La Feta İlla Ali
- 29.Yorulup Yollarda Kalmaz İnşallah
- 30.ŞAH HATAYİ MAHLAS BEYİTLER

1. Aldırır Fettahı Bab-ı Cümle Alem Defteri

Ey gönül yad et Hüda'yı ekberi vü ekseri
Aldırır fettahı bab-ı cümle alem defteri

Mustafa'ya rahmeten lil alemin çün dedi hak
Hel atada saki-yi kevser buyurdu haydarı

Serverazı dünü dünyadan Hasan hulku Rıza
Şah Hüseyin-i Kerbela'dır hem imamlar serveri

Olmasa her bir gönülde mihr-i Zeynel Abidin
Yekdürür manide onlardan yahudu hayberi

Musa-yı Kazım kim oldur pişüvayı müminan
Şah Ali Musa Rıza'dır evliyalar serveri
Şah Taki ve bağ Naki'dir kurretü'l aynı nebi
Oldur bu nem sadet evci alem ahteri

Şah Hasanü'l Askeri'dir kiblegahı ehlidir
Mehdi sahip zamandır mütdeğiler rehberi

Ta ezelden Mustafa ve Murtaza metdahiyem
Hem bu on iki imamın çakeriyem çakeri

Şah-ı merdanın kuluyum demeye hal dem değil
İsterem kim sadık alam kamberinin kamberi

Men tevella kılalı şol hanedana sıtkıyla
Olmuşam her dem havariç gözlerinin hançeri

Can fedagil ey **Hatayi** Ali ve peygamberin
Ta cehennem ateşindne almak isterisen beni

2. Ali'yinen Muhammed'in Aşkına

İnip gökten yere bina kuranlar
Ali'yinen Muhammed'in aşkına
Melekler misali secde duranlar
Ali'yinen Muhammed'in aşkına

Şeytanı sürdüler taş eylediler
Yezidin kalbini taş eylediler
Kırklar vilayetin bağış eylediler
Ali'yinen Muhammed'in aşkına

Muhammet Ali'de kurdu bu yolu
Mümine saçıldı tarikat gülü
Yer alır dergahta süren bu yolu
Ali'yinen Muhammed'in aşkına

Şah Hatayi'm hatmeyledi kelamı
Evvela Cebrail verdi selamı
Mahrum olmaz seven aşkı imamı
Ali'yinen Muhammed'in aşkına

3. Allah'ın Eli Onun Elidir

Şah iki cihanın eftalidir
Allah'ın eli onun elidir
Elzezki zamanın heykelidir
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Olmak dilersen işin mücayim
Ol gel Ali'nin iline kaim
Kim ehl-i hakın dilinde kaim
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Gel dilerisen olasın adem
Halk içre ola sözüm mükerrem
Yol etki dua-yı ism-i azam
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Ol sırrı vilayeti keramet
Hem sahibi hünerü hem şecât
Hakkı sevene kula himayet
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Evradü cemadi verdi hayvan
Dürvüyü zemin çarhı geyvan
Teşbihi melek duayı insan
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Sahrada zebani her giyahi
Deryada hemişe zikri mahi
Hacet dileyen de ya İlahi
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Mürü mekişi tuyuru zembür
Hüşşarü divanı meştü mahmur
Her şanın seher dilinde meşkur
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Her şey ki yaratan derdü alem
Adem demine be devru hatem
Zikrinde hemen zatıhı ahşem
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

İkbali heme kemali taat
Envari hüda çerağı rahmet
Müstağı kilidi bab-ı cennet
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Yazıldı veliler adı üzere
Cebrail'i emin kanadı üzere
Zülri karının hüdada üzere
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Kalkanı kaza zamanı mühlet
Turi keremini kemani Nusret
Ümmedi cihan sefili ümmet
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Her mütekifin gönlünde fikri
Sofuların her zamanda şükürü
Gazilerin her kazada zikiri
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Müminlerin oldu kam gussada
İsyan kışınan güzü baharı
Arşın durağı yerin koranı
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Sebhi şerefi nüfusu eyyam
Zikri havası havas ile avm
Nakşın alemi civazda ilhanı
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Yakub'u kan ile ağlasam zari
Yusuf'a veren cemali ruhsar
Hem adü kılan hal ile gülzar
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Mümine nehada aşk iman
Hem def-i belayı şerr-i şeytan
Haktan sebebi nüsulu fergan
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Mazmuri ibadete şeriat
Matbubu iradeti tarikat
Mahsudi hakayakı hakikat
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

Kamu kulunun ümidi gahı
Dünya ile akba padişahı
Biçare **Hatayi**'nin penahı
Allah u Muhammet'tir Ali'dir

4. Aşk Ateşi Beni Yandı Yandırdı

Bende şu dünyaya geldim geleli
Aşk ateşi beni yandı yandırdı
Ayakları şekil gözü sürmeli
Koçu İsmail'e kurban indirdi

On sekiz bin alem ismi daluya
Beş de hizmet ettik bizden uluya
Kimden kemlik geldiye Ali'ye
Düldülün kıtına onu bindirdi

Din islam bayrağı bir server aştı
Müminin gayreti sultana düştü
Muhammet Mustafa dünyadan göçtü
Hırkaynan tacı kime gönderdi

Bir yiğit gezerdi kendi halinde
Daim hakkı zikrederdi dilinde
Veysel Kara derler kendi elinde
Hırkaynan tacı kime gönderdi

Ahmediyeni zikrederim vallahi
Kalbimden çıkartmam habibullahı
Halile yaptırdı kabetullahı
Bilmem eşğini kime yandırdı

Hatayi'm seyrettim kabe şarını
Onda gördüm Muhammed'in nurunu
Halile ördürdü dört duvarını
Eşğini İbrahim' e yandırdı

5. Be Bulundu Kametin Vaslı Visalın Müntaha

O elif kaddine menzil geldi haddi üsdüva
Be bulundu kametin vaslı visalın müntaha

Te teberrek söyledi her kimki gördü hüsnünü
Se siyah katlı yazılmış alnımızda kaf ha

Cim cemalin manasını her kim sorarsa bir nefes
Ha hayat akar lebinden ya Muhammet Mustafa

Hı haber vergel ne yüzden okunur ismin senin
Dal delili evliyasın ya Aliyye'l-Murtaza

Zel zahirdir salar kim daima zikrin eder
Rı rakipler zehrin içmiş ol Hasan hulku Rıza

Ze zeminin Kabe'sin her kim görürse bir nefes
Sin sensin alem içre ey Hüseyin-i Kerbela

Şin şehit et canım Zeynal abanın aşkına
Sat sefayı Bakır'a ermek dilersen taliba

Dat dadın manesin Cafer biliptür bil tamam
Ta tarikat içre sensin yazmamı rahnuma

Zı zalimler şanlar kim zalime zulüm etmiş
Ayn inat edindiler şunlara der ruz-i ceza

Gayın gayrı bilmem ben her ne ki görsem bu gün
Fe fazlullahsın sen ya Ali Musa Rıza

Kaf kıyamet mahşerinde şah taki ve baş Naki
Kef keramet madeninde ol Hasan Askeri liga

Lam lalin cem ediptür leşgeri aşıkları
Mim Mehdi sancağıdır sancağı sahipliva

Nun nuzuli kaşlarına kılmayan candan sücut
Var visalin firkatından ağlarım ben dembeda

He hava devranların taatleri küllü ziya
Lamelif laden göründü derdini çün kim deva

Ye yüzün nurun görelen bu **Hatayi** havadır
Maneden Mustafa'yı meth eder Suphi Musa

Pa pak et nefsinin ta kim bulasın nuranım
Ça çık cürmünü her ne gelde ise var Rıza

6. Beyanı Bu Hüdü Kuran Ali'dir

Yakın bil ebceci bürkan Ali'dir
Beyanı bu hüdü Kuran Ali'dir

Muhammet miraca vardığı gece
Kapıda gördüğü aslan Ali'dir

Çıkardı yüzüğün verdi nişane
Hakikat gördü kim süphan Ali'dir

Hak ile dilde doksan bin kelamı
Ateş bin sırrı ile serdan Ali'dir

Çıkıp yeryüzünden göğe ol dem
Aperup getiren rahman Ali'dir

Görüp yer üzere bir gün bat yasinmiş
Acaip gün bade katran Ali'dir

İçinde sürülür sırr-ı hakikat
Dürülmüş mahşeri mizan Ali'dir

İşleri yürüyüp kapıyı dalete
Ona kimsin deyü soran Ali'dir

Dedi kim hadi men hayrünisayım
Hem ol dem kapıyı açan Ali'dir

Çü gördü çile ervar sırr-ı kudret
İçinde server-i merdan Ali'dir

İçeri giriben kıldı muhabbet
Biri kırk kırkı bir eden Ali'dir

Acaip ramz içinde kaldı Ahmet
Bu rengi gösteren asan Ali'dir

Birine çaldı kırkıdan kan aktı
Hem ol dem neşteri çalan Ali'dir

Çıkardı bir üzüm sail donunda
Eline katmin sevnan Ali'dir

Ezildi şerbet aldı içti onlar
Cününü aıkı hayran Ali'dir

Çalındı keffü desr koptu sema
Bunları mest eden mesdan Ali'dir

İçildi şerbet yırtıldı tülbent
Yüzüğün gösteren nişan Ali'dir

Yok iken yeri göğü arş ile kürş
Hakikat mizanın Kuran Ali'dir

Bu maniden Ali sırdır yakın bil
Havariç gözüne sinan Ali'dir

Bu biçare **Hatayi**'nin penahı
Devasız dertlere derman Ali'dir

7. Bu Deryadan Derin Sırını Ne Bilsin Dengisen Sofu

Hak-ı gönülde sır sakla özünde bir haber sofu
Bu deryadan derin sırrını ne bilsin dengisen sofu

Tanımamış o nefsin nice bilsin rehberini
Kalıptır tade illada görün ne terk eder sofu

Seviptir sim ile zeri kayıptur vaslı didarı
Eğer doğrusunu dersem olur hışmıyla ner sofu

Özünü bilen er sofu hem oldır sofu safı
Desen revadürür olan gel ey sahip nazar sofu

Hatayi mürşidi pirlere elini tutup aratma
Eğer arifisen anla kerem gel alma har sofu

8. Cebrail Önünde Kılavuz Oldu

Kurbanlık koyunu meydana geldi
Cebrail önünde kılavuz oldu
Şakalak koçunan hesabın gördü
O da hakka geldi İsmail deyi

Dört kimse kurbanı yerinden alan
Getirip meydanda niyaza duran
Zakirin zikiri üç duvaz imam
Okundu tepdire gerçek pir diye

Okundu tepdiri götürün pinhana
Bince irşadiye irşat da cana
Arz etmiş gidiyor ulu divana
Onunda arzusu gerçek pir diye

Okundu tepdiri bıçağımı çal
Keşkürü boğazla kanını eyle gel
Hakkı seven anda eyledi kabul
Götürdü onunda canda ser deyi

Ol ala postundan getir meydana
İmam Hasan Hüseyin Zeynal-ı şaha
İmam Bakır'ınan girdik kazana
Kaynadı kürede piş de ol deyi

İmam-ı Cafer'in ilminden okun
İmam Musa Kazım Rıza'ya bakın
Yağın mey danda bir delil yakın
Gerçek erenlerin şavkıdır diye

Muhammet Taki'dir lokmayı sunan
Aliyyü'l-Naki'dir loş edip kanan
Hasan Ali Asker divanda nihan
Mehdi dedim şu cihanda ser deyi

Şah Hatayi'm sundu aşkın dolusun
Doluyu veren de pirim Ali'sin
Rehber olanlara verin derisin
Kamberin serdiği sofray(ı) gör deyi

9. Cümle İbadetin Başdır Tevhit

Evvel ol Allah'ın adı anıla
Cümle ibadetin başdır tevhit
Pirim Şeyh Safi'den bize kalmıştır
Sofu kardeşlerindendir tevhit

Tevhit ile bitmez işler bitmiştir
Tevhitle bu dünyada karar tutmuştur
Tevhitle talip hakka yetmiştir
Cümle ibadetin başdır tevhit

Mürepbitsiz musahipsiz demansız
İkrarından dönen yanar imansız
Yakın ihlasıyla çıkar gümensiz
Cümle ibadetin başdır tevhit

Her kim Şeyh safinin sözünü tutmaz
Yar olup yollarda menzile yetmez
Gayri millet ona itibar etmez
Sofu kardeşlerin kamıdır tevhit

Can **Hatayi**'m tevhit derya denizdir
Tevhit etmeyenler bizim nemizdir
Pirim Şeyh Safiden sermayemizdir
On iki imamların başdır tevhit

10. Çağırđı Ruhı Müminler Sefa Geldi Sefa Geldi

Sevindi canı aşıklar açıldı bahtı sadıklar
Çağırđı ruhu müminler sefa geldi sefa geldi

Sefa ehl-i zeminlerde zamanlarda mukatdeme
Feleklerden melekelrden hezaran merhaba geldi

Feriştahlar inip gökten beşaret ehli irfana
Havarıca ecel yetti yezitlere bela geldi

Azazil aslı şeytandır yeter ihvasına uyma
Öğüt tut hak yolun gör gel imamı rahnuma

İşitti mürşidi kamil kamu ehli iman aldı
Sevindi gaziler cümle ki hatmi enbiya geldi

Bahadır gaziler kaptı başında tacı devlet var
Budur Mehdi-i zaman devri cihan nuru bağa geldi

İmam Haydar oğuluna dil-i candan Rıza verdik
Cafer-i Musa-yı Kazım Ali Musa Rıza geldi

Halilullah donun giymiş çağırılmış adın İsmail
Ona kurban olun deyü çn Allah'tan nida geldi

Haka mazhardır adem scut et uyma ibilise
Ki adem donuna girmiş hüda geldi hüda geldi

Delalet içre zulumette bitirmiştir evrağım
Gzn a gör bu zulumetten ki dinlet r cda geldi

Cihanı seher ile ferahın özüne kanı etmişt
Bunları yutmaya Musa asası ejderha geldi

Özü Yasin dili Taha yanağı kaf evvel Kuran
Kaşı nun saçı vell eyelü yüzü şemsi dua geldi

Güzel şahım kamer mahım muratgahım gönül hahim
Cemali mazhar Allah'ım güzin-i evliya geldi

Hatayi hastasın şahın cemali vaslın istersen
Revamı can satın aş gel bu ilme can baha geldi

11. Evvel Rehberinden Kaçana Lanet

Muhammet Ali'den kurulu yoldur
Evvel rehberinden kaçana lanet
Evvel ikrar verip sonra dönene
Yapıştığı elden kaçana lanet

Erenler bu yolda hazırdır hazır
Müşahip bunu tevezerden kazır
Gerekse eylesün bin kere özür
Onlar ile yiyip içene lanet

Aklımı beğenip ikrarın koyup
Kalkıp havalanıp nefesine uyup
Teberra gömleğin egnine koyup
Ezazil yurduna göçene lanet

İblis gibi eller ayıbın bakıp
İmanımı terk edip dininden çıkıp
Elifnen boynuna imleğin takıp
Kaybet edip sırrı açana lanet

Beğenmeyip erenlerin sözünü
Zennek yurdun kondurmuş özünü
Hak kapıdan döndürmüştür yüzünü
Ezazil donunu giyene lanet

Arifler böyle dediler uluya
Ezazil neylesin kalbi doluya
Teberra okurdu yalnız bülüye
Kendi bilisine uçana lanet

Hatayi'm der bir veliyim yoluyla
Sultanın sohbeti her dem kuluyla
Gönülde kibr olup sakuk diliyle
Özünü muhabbet seçene lanet

12. Gevherin Yek Danesinden İleri Pergar İdim

Yer yok iken gök yok iken ta ezelden var idim
Gevherin yek danesinden ileri pergar idim

Gevheri ap eyledim tuttu cihanı ser-be-ser
İnsü cini arşı kürşü yaradan settar idim

Girdim adem donuna sırrımı kimse bilmedi
Ben o beytullah içinde ta ezelden var idim

On sekiz bin alemi gezmiş idim çerc ile
Derya altındaki sacı kızdıran en varidim

Ol zamanda benanın sırrını bildirdim ol benim
Onun için hak ile hem sırrı idim var idim

Ey Hüseyin'i harici lam ile başdu postumu
Gah mansur donuna girip enel hak dar idim

Ey **Hatayi** hakkı bilip tanımışam bi güman
Onun için ol yarattı ben ona inkar idim

15. Gökyüzünde Cay İmişsin Ya Ali Senden Medet

Hüsn içinde zay imişsin ya Ali senden medet
Gökyüzünde cay imişsin ya Ali senden medet

Aşık ile maşuku aşık senden olmuştur nuzül
Sırrınan evhayeemişsen ya Ali senden medet

Hak okurlar ismini rahi hakikatte senin
Aşık ile şeyda imişsin ya Ali senden medet

Bunca yıl kim gezerem ben bu vücudun şehrinin
Hüsnü zihamdeyemişsin ya Ali senden medet

Yerde görmez gökte ister kör münafıklar seni
Zahirci peyda imişsin ya Ali senden medet

Kısmeti bezm-i ezelden Murtaza ismin senin
Nergisi şahla yemişsin ya Ali senden medet

Embiylar evliyalar çoktur amma ki sen
Cümleden âlâyımışsın ya Ali senden medet

Bu cihanı seyredinler bir cemelullah için
Hüsnü ile ziba yemişsin ya Ali senden medet

Birliğe bel bağlamıştır bu **Hatayi** hasta dil
Vahid-i yekta imişsin ya Ali senden medet

16. Gönlümün Evinde Şükrüm Ya Muhammet Ya Ali

Daima fikrimde zikrim ya Muhammet ya Ali
Gönlümün evinde şükrüm ya Muhammet ya Ali

Kendi özün tanıyamaz seni yakın bilmişem
Alemin aynasısın ya Muhammet ya Ali

Kalmışam zulmet içinde sen inayet kıl bana
Ben günahkarım günahkar ya Muhammet ya Ali

Seyyid-i Battal Gazi Hacı Bektaş-ı Veli
Cümlesinin seri sensin ya Muhammet ya Ali

Başı açık yalın ayak yügürdüşür abdallar
Kerbela'da çağrışurlar ya Muhammet ya Ali

Bu **Hatayi** vasıl olmuş sitk ile şaha müdanı
Dü cihanda matlabım bu ya Muhammet ya Ali

17. Gözlerim Nuru Ziyası Zetre Manemdir Ali

Bendesiyim can-ı dilden padişahımdır Ali
Gözlerim Nuru Ziyası Zetre Manemdir Ali
Yoluna hak olduğum puşt u penahımdır Ali
Kiblegahımdır Muhammet secdegahımdır Ali

Ben Hasan hulku Rıza'nın bir muhüpbü Ali'yim
Hamdullah kim hasret ile kiprikinden haliyim
Şah Hüseyin-i Kerbela'nın baş açık abdalıyım
Kiblegahımdır Muhammet secdegahımdır Ali

Şah-ı Zeynel Abidin hem Bakır ile Cafer'i
Biliriz bunları sevmektir imam eydir eri
Söyle bu nutku olmayasın aman ha serseri

Kıblegahımdır Muhammet secdegahımdır Ali

Musa-yı Kazım'ı her gün bildi oldu ehl- hak
Gel zehem şah-ı Ali Mısa Rıza'dan al sabah
Ten gözünü giderip can gözün ile ona bak
Kıblegahımdır Muhammet secdegahımdır Ali

Şah Taki nun bağ Naki'nin kulu ol ey bahtiyar
Bunları sevene rahmet eyledi perverdigar
Münin olanlar bu nutku zikri ederler aşikar
Kıblegahımdır Muhammet secdegahımdır Ali

Askeriye asker olmak diler isen ey hümanı
Kıl tevella hanedana Ahmed'i bul gel tenam
Hatmi Ali serdir imamet Mehdi'de beynel enam
Kıblegahımdır Muhammet secdegahımdır Ali

Hatayi gafil olma iş bu dünya fanidir
Her ne kim geldi vücuda alemin melemanıdır
Bu kelamı virt edinmek arifin erkanıdır
Kıblegahımdır Muhammet secdegahımdır Ali

18. Güllük Gülüstanınan

Bağ ile bostanınan
Güllük gülüstanınan
Söyleyim de dinleyin
Halil'in destanını

Gözleri almaz idi
Derd canda kalmaz idi
Halil-i peygamberin
Hiç oğlu olmaz idi

Ağca oku karaya
Merhem eyle yaraya
Halil peygamberleri
Birledi bir araya

Didem büryan eyleyim
Sinem büryan eyleyim
Hak bana oğlan versin
Yol(u)na kurban eyleyim

Hançer yarada idi
İkrar arada idi
Ol demde ol saatte
İsmail anadaydı

Baba ben bir düş gördüm
Özüm derviş gördüm
Bize bir konuk geldi
Sağ elinde kuş gördüm

Düş değil hayal ola
Sağ baştan sefer gele
Söyledin İsmail'im
Düş değil hayal ola

Dostu düşman çağladı
Özün hakka bağladı
Vardı mescit kapısın
Zelil zelil ağladı

Baba sen gamlanmışsın
Sen niye gamlanmışsın
Ne duydun ne işittin
Sen niçin gamlanmışsın

Kebaba kz dokunur
Bu cevre öz dokunur
Biricik İsmail'im
Korkarım göz dokunur

Kebaba kz neylesin
Bu cevre öz neylesin
Hakka kurban adadım
Kurbana göz neylesin

Dostu düşman çağladı
zn haka bağladı
Vardı mescit kapısına
Zelil zelil ağladı

Sefa geldi hoş geldi
z ze dş geldi
Birgün kuşluk mahali
ıkabir derviş geldi

Derviş sen sefa geldin
Ol kaftan kafa geldin
Sana diyom hey konuk
Acap sen niye geldin

zm düştü temraha
Habibe yalvarmaya
İsmail'i adadım
İşte geldim almaya

Gl düştü yre düştü
Genç mrm zare düştü
Halil İsmail Cebrail
 bir yola düştü

Ara zemin olduğum
Al gül iken solduğum
Önüm€ akbaşlı geçti
Bilmedim kim olduğun

Ağlayıp gülmez misin
Gözyaşı silmez misin
Kırk yıl resüllük yaptın
şeytanı bilmez misin

Kebabın közü ıktı
Bu cevrin özü ıktı
Attı hurma iydini
şeytanın gözü ıktı

Anası övüp gelir
Zülfünü yolup gelir
Yavrum İsmail diye
Dağları delip gelir

Vade yeli esmedi
Kan gelirken basmadı
Hakkın emri yok idi
Bıçak İsmail(i) kesmedi

Kessene zalım bıçak
Kesme diye dedi hak
...
Bıçak İsmail'i kesmedi

Dolandı dağı taşı
Aktı didemin yaşı
Oğlu kesmeyen bıçak
İkiye böldü göç taşı

Kim gördü bir suçunu
Ördü sümbül saçını
Oğlu bıçak kesmedi
Getirin kudret koçunu

Gökten şakalak koçu indirdiler doksan bin evliyanan

Koç geldi kendi yattı
Münkir kaygıya battı
Ol hakkın emriyle
Bıçağını biledi

Budur hakkın duyruğu
Böyle emir buyruğu
Bin batman eti geldi
Beşyüz batman kuyruğu

O manada ad kaldı
O yolda ispat kaldı
O koçun derisinde
Üç yüz batman et kaldı

Şah Hatayi'm böyle der
Aktı didemin çayı
Onu bab(a) emir kaptı
O da garipler payı

19. Kalmadı Dünya Yüzünde Mihnete Güнге Kubar

İşte bu alemleri tevhiidiyle kıldı aşıkâr
Kalmadı dünya yüzünde mihnete güнге kubar
Bu duvar zahir etti ol şahi düldül süvari
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikâr

Bin şükür bestahdına geldi Süleyman zaman
Hükmüne ferman ber aldı hem zemini asuman
Bu duayı hatemine yazdı nakşi nişan
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Çünkü çıktı Kabe'den hak ile batıl farkına
Batıl oldu ol kişi aldandı dünya zevkine
Bu duayı okuyan düştü rahmet kargına
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Tanrı arştan kürşe indirdi anı çün bi nigap
Sağı sırrın keşf kıldı aradan gitti hicap
Bu duayı hak bilenler secde-yi kıldı şitap
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Bu kamer devrinde mümin müşrikin oldu ..
Bunu böyle ta ezelden zikrederdin müstakim
Müminin dilinde devin zahir idi budu
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Doğdu mağruptan güneş geldi kıyametten nişan
İsa gökten yere indi zakire devr ü zaman
Bu duayı eyledi hak leşgeri verdi zekan
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Mehdi sahip zaman devranı geldi aleme
Küllü eşya ehlinin sultanı geldi aleme
Bu duayı dert ehlinin dermanı geldi aleme
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Ey **Hatayi** Mehdi sahip zaman devranıdır
Ehl-i softa vadei huri cinan devranıdır
İsm-i azam zahir oldu cavidan devranıdır
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

20. Kamberinen Düldülünen Bile Geldi Zülfikar

Hak tealanın nurundan zuhur oldu Zülfikar
Kamberinen Düldülünen Bile Geldi Zülfikar
Hak emretti kaza kıldı Zülfikar
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Muhammet miraca çıktı orda gördü Ali'yi
İndi kırklar meydanında bile içti doluyu
Ahirinde gerek olsun zapteyle bu manayı
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

İsm-i azam duasını bilmeyen mümin değil
Bilip de zikretmezse münkirdir ehl-i din değil
Bilip de zikrederse münkir olmak mümkün değil
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

İmam Ali Hasan hakka muciz ayet kanidir
Kerbela'da şah Hüseyin şehitler sultanıdır
Anlayana mana dinleyene din imanır
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

İmam Zeynel Abidin sırrı mucize bilene
Bakır Cafer hakkı için hazar ve lanet yalana
Dilinde zikreylesin bu duayı bilenlere
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Musa-yı Kazım Rıza'da çok çekmiştir serence
İmam-ı Ali'nin de mühürünü haktır diye
Bilirim ki yakınlarda böyle dua yok diye
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Muhammet Taki'yi sevdim asla yoktur gümanım
Aliyyü'l-Naki'dir benim dinim hem de imanım
Dergahından yad eyleme ela gözlü sultanım
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Hasan Al(i) Askeri'nin müminleri garip gerek
Muhammet sahip Mehdi'nin eyyabındadır burak
Allahümme Salli Ali car içinde masumanlar pak
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Maşayuklar erkanında bu yol kadimdir anla
Arifler meydanında türlü manalar dinle
Arif ol da bu manadan hakikat sözü anla
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Şah Hatayi'm söylüyor ki şahın demanı dolu
Şah imam-ı Ali'min belindedir Zülfikar'ı
Dilimde hep çağırırım Allah Muhammet Ali
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

21. La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Zülfikar

Gel gönül okuyalım ism-i azam duasını
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar
Eüzü billah silelim kalbimizin pasını
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Geldi Düldül Zülfikar Kamber Ali destine
Ali'm beline kuşandı gitti kafir üstüne
Bu kerem de yazılmıştır Zülfikar'ın üstüne
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Bu dünya hoştur amma ki bi-vefadır bi-vefa
Eyüb'e haktan verildi bu derdinen bu cefa
Eyüp bu duayı okudu buldu derde şifa
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Yezitler de bu sırrın hiç manasını bilmedi
Mansuru dara çektiler dediğinden dönmedi
Halil peygamberi nara vurdular da yanmadı
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Ali'm Dldl'e bindi de der eyledi Şu bağı
TernepoŐun yüreğine vurdu ol hcren dağı
Hurma pyinen bağladı o devin parmağını
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Musa Tur'da Hakka pek çok münacaat eyledi
Eyni zeyni hakidi gr mervanı bak neyledi
Enbiyalar evliyalar daim bu duayı söyledi
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Hamza Kaf Dağı'nda on sekiz yıl cenk etti tamam
Kırdardı hep kafırleri de hiç vermezdi aman
Ali'm kazaya giderken bu duay(ı) okur hemen
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Bu duayı okuyanın gönlünde kalmaz gmen
Kalbine de dürüst yazılmıştır dininen iman
Yerinen ve ggn de musahip olduğu zaman
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

İnip denizin dibinde sac kızdıran nar idi
stne köşk kondurup oturan o sultan idi
Ta iki cihanda bile bu dua da var idi
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Muhammet imam Ali Hasan Hüseyin Hüseyin
İmam Zeynel İmam Bakır Cafer Musa-yı Kazım
İriza Taki Naki Askeri sahib-i liva
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

Muhammet Mustafa da miraca çıktığı zaman
Hatemini ağzına verdi de ol Şah-ı cihan
Hatayi sultanın bu duayı okurdu hemen
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

22. Melaik Hem Adem Dev ile Peri

Yaradan bu kudreti göğü yeri
Melaik hem Adem dev ile peri
Erenlerin güzini cihan serveri
Nebiler içinde odur mehteri

Hemişe hüda ile hem dem alan
Serinde Muhammet'te mahrem alan
Zuhuru sıfat ile mahrem olan
Hem evvel hem ahirde hatem alan

Vilayet seveni zuhur eyleyen
Bu alem zünübün kafur eyleyen
Peygamberler içre umur eyleyen
Cihanın zuhur ile nur eyleyen

Peri Cebrail'e bulan ser-be-ser
Yakuben nişanı makamı meğer
Sıfat-ı kelam içre hayrü'l-beşer
Onun hem demi hem hakülimeker

Taha ve Yasin gelen şanına
Yeri gök yakışmaz hem ey canına
Delil el keşfi oldu furkanına
Hecez heçkis ermez hem ihsanına

Bu islam kaapısını açan aleme
Senanı hüda bil adem deme
Veren mucizata ibn-i meryeme
Getiren bişaret beni alem

Var idi hüda ile sırrı behem
Getirdi vücuda bizi ezadem
Onunla şerif aldı beytü'l-harem
Makamı vilayet mekan-ı kerem

Hak idi kim alındı gökten yere
Ki halkı cihana yüzün gösteren

Şefaaf aleyler bu alemlere
Olan lahmike lahmi peygambere

Adının şefaati hezaran hezar
Döner hikmeti birle beyti nehar
Ki ismi Ali'dir özü gerdigar
Tutuftur sözünden yeri göğü karar

Sıfat-1 elif lam ü yasin dili
Kün oldu onun la mekan menzili
Bu vakve keramet onun mah dili
Uçup Ruşen eden kamu müşkili

Makamatı rahman özü la mekan
Ol ervaha menzil kararı cihan
Mücevher muallat özü cavidan
Kahi aşık ona kahidir nihan

Kelamını delilinde bürhan alan
Bu dünya vü ahbada sultan olan
Felekler onun içindir eyvan olan
Kimine makamatı gıynan olan

Odur tevke ber kalbi adem veren
Zi kark abı nuhu çekip kurtaran
Hem Eyüp derdim şifa gösteren
Demi kamda Yakub'a feryat eren

Hemişe özü hayyü takı olan
Benten gündüz alta burağı alan
Hak ile müdam etti takı alan
O kevser suyu üzüme saki olan

Kendine **Hatayi**'yi kul eyleyen
Cemi muradın husul eyleyen
Diline şefaatin nüzül eyleyen
Hasidim zalumen cahil eyleyen
Ali'dir Ali'dir Ali'dir Ali'dir
Aliyyü'l azümü şifüül veli

25. On İki İmamlar Kurbanıym Ben

Gönül yine bir hayale uğradı
On iki imamlar kurbanıym ben
İndi aşkın deryasını boyladı
On iki imamlar kurbanıym ben

Muhamet Mustafa haydar Ali'sin
Seyit Battal Gazi sultan velisin
Elinden içmişim kudret dolusun
On iki imamlar kurbanıym ben

İmam-ı Hasan şefa'at kanidir
Müminlerin can evinde canıdır
Şah imam Hüseyin Mürvet kanidir
On iki imamlar kurbanıym ben

İmam Zeynel Bakır zuhur eyledi
Cafer Sadık aşk deryasını boyladı
Kazım Musa Rıza niyaz eyledi
On iki imamlar kurbanıym ben

Taki Naki Asker dertler dermanı
Asker sevmeyenin yoktur imanı
Şah Hatayi'm Mehdi sahip zamanı
On iki imamlar kurbanıym ben

26. Onun (İ)çin Okurum Lanet Yezide

Söyleyim dinleyin mevali canlar
Onun (i)çin okurum lanet yezide
Muhammet Ali'yi sevmedi onlar
Onun (i)çin okurum lanet yezide

İmam yezitlerin babın yaşardı
Yezit imamların üstün basardı
Hasan Hüseyin'in başın keserdi
Onun (i)çin okurum lanet yezide

Görenler neyledi şu ben fakiri
İmam Zeynel aba kıldı şükürü
Kirişle baydılar imam Bakırı
Onun (i)çin okurum lanet yezide

Bu erkanı imam Cafer yürüttü
Ona veliden başka o kin tuttu
Musa-yı Kazım da kurşun akıttı
Onun (i)çin okurum lanet yezide

Yezitler ağayı önüne kodu
Getirin imam İrıza'yı dedi
Taki Naki özün hakka bağladı
Onun (i)çin okurum lanet yezide

Şah Hatayi'm der ki böyle olupdur
Yezid-i mervanın nuru donupdur
Hey erenler hizmet baştan oluptur
Onun (i)çin okurum lanet yezide

27. Ruz-i Mahşer Saki-yi Epsarsın Sen Ya Ali

Yerde gökte haydar-ı kerrarsın sen ya Ali
Ruz-i mahşer saki-yi epsarsın sen ya Ali

Hamsetül esma akınlar ismini ey bul Hasan
İbn-i anemi Ahmed-i muhtarsın sen ya Ali

Anterim başını kesen hayberin kapısını koparan
Çark içinde katil-i küffarsın sen ya Ali

İyridin bendini aldım üç bin yıldan sonra
Desti erzende geçen kenarsın sen ya Ali

La feta illa Ali şanında aşmıştır nüzül
Haldi içinde zık ge vü devarsın sen ya Ali

Evvel-i ahirde sensin zahir-i batında sen
Akl-ı evvelden hüveyda yarsın sen ya Ali

Evvel ü ahirde sensin dinimi şarkı eyleyen
Dillere gönüllere ikrarsın sen ya Ali

Çıktı miraca Muhammet dedi doksan bin kelam
Sırr-ı hakka mahrani esrarsın sen ya Ali

Enbiyalar mihrisin sen evliyalar serveri
Gazilere serveri serdarsın sen ya Ali

Henüz adem tayından halk akın manuşıkar
Dü cihan halkı yok iken varsın sen ya Ali

Bu **Hatayi** bendenin sensin muradu mahsudu
Kanda baksam görünen didarsın sen ya Ali

28. Serilip Geriye Kalmak Görünür

Bir sofu yoluna küstahlık etse
Serilip geriye kalmak görünür
Bek marurlansa da çok kibirli olsa
Ahirinde murdar ölmek görünür

Ahreti koyup da dünya için deşerse
Nefsine uyar da yoldan şaşarsa
İki kardaş bir yoldan düşerse
Onun nasibini bölmek görünür

Birinciden düşen ya bir hal olur
İkinciden düşenin gönlü kal olur
Üçüncüden düşene sitem yol olur
Onu yoluyunan görmek görünür

Dördüncüden düşenin özü dar olur
Beşinciden düşenin işi zor olur
Altıncıdan düşenin nuru nar olur
Bir vakit derdine yelmek görünür

Yedinciden düşenin yazı kış olur
Sekizinciden düşenin bağı taş olur
Dokuzuncudan düşenin gözü yaş olur
Malın mülkün guram etmek görünür

Onuncudan düşen yola gelemes
On birinciden düşen ağlar gülemes
On ikinciden düşen derman bulamaz
Bir mürşit bir buyruk bulmak görünür

Arayı arayı mürşidin bulur
Mürittir yakasını eline alır
Erenler yerden gökten kuvvetli olur
Yüzün süre süre ceme gelmek görünür

Yüzün süre süre ceme gelirse
Cem kuvvetli olur ceme gelirse
Erenler devşirip ceme gelirse
Ona imam Cafer tarığını çalmak görünür

Ona her dede de tarık çalamaz
Kaçınıcı babdan düştüğünü bilemez
Sitamcı da sitam hakkın alamaz
Onu dört kapıya bölmek görünür

Hatayi'mdir bundan böyle geçilir
Mucizattan hak evine göçülür
Mümin olana rahmet saçılır
Yeniden yoluna gelmek görünür

29. Tutabilirsen Gel Beri

Aştı gitti bir örümcek
Tutabilirsen gel beri
Yediğimiz hak lokması
Yutabilirsen gel beri

Delil eylediler canı
Söylediler Süleyman'ı
İçtiğimiz aslan kanı
İçebilirsen gel beri

Has bahçenin gülüyüm
Şemsi kamer bülbülüym
Kırk kapının kilidiyim
Açabilirsen gel beri

Şah Hatayi'm aman aman
Dağları bürüdü duman
İşte İncil işte Kuran
Seçebilirsen gel beri

30. Yavru Yitirmek Zor İmiş

Yüce dağlar kar ımiş
Yavru yitirmek zormuş
Dört yanım gözetirdim
Meğer avcı var ımiş

Yavrum üç günlük idi
Gayetin bönlü idi
Ben yavrumu yitirdim
Yanıma şenlik idi

Avcı kolun kırılısın
Temelinden sürülsün
Sen de kaybet yavrunu
Ciğerciğin bölünsün

Hayal geldi düş geldi
Sefa geldi hoş geldi
Birgün kuşluk mahali
Çıka bir Derviş geldi

Yedi sene tastamam
O geldi sahip zaman
Ol geyik imdadına
Alim erişti hemen

Nice himmet eyledi
Nice derya boyladı
Ali değil adına
Ulaş oğlu söyledi

Geyik sen ne melersin
Dağı taşı delersin
Geyik sen ne kaybettin
Niçin dertli melersin

Derviş ben de melerim
Dağı taşı delerim
Aldırdım da kuzuyu
Bunun için melerim

Kaç atlı çapardılar
Toz toza kopardılar
Geyik senin yavrunu
Ne yandan apardılar

Dört atlı çapardılar
Toz toza kopardılar
Derviş benim yavrumu
Kıbleden apardılar

Visalına ereyim
Gonca gülün dereyim
Geyik sen himmet eyle
Ben yavrunu bulayım

Okuyup yazandadır
Kelamı düzendedir
Nasıl bulun ya derviş
Yavrum şimdi kazandadır

Okuyup yazandaysa
Kalemi düzendeysel
Bende bulurum yavrunu
Yavrun şimdi kazandaysa

Geyik derviş söyleştiler
Toz toza bölüştiler
Yedi sene dolaştılar
Avcılara kavuştular

Oynayp ütmen mi avcı
Kaldırp atman mı avcı
Nasıl tuttun yavrusun
Hak'tan korkman mı avcı

Oynayıp atmaz idim
Can cana katmaz idim
Avcılık etmez idim
Allahtan korksa idim

Tat mısın tatar mısın
Her dilden öter misin
Avcılık ayıp değil
Sen avını satar mısın

Hem tatım hem tatarım
Hem her dilden öterim
Dört yüz altın verirseniz
Ben avımı satarım

Visalına erdiler
Gonca gülü derdiler
Bir yavrunun yüzünden
Dört yüz altın verdiler

Git yoldan kalma avcı
Ye ye de doyma avcı
Ne kazancın var ise
Bereket bulma avcı

Visaline ereyim

Gonca gülü dereyim
Geyik hele gel yanıma
Şimdi yavrun vereyim

Hey andına andına
İnanmam andına
İnsanlar çiğ süt emmiş
Ben inanmam andına

Oynayıp tutmaz mısın
Can cana katmaz mısın
Yavrum bahanesine
Beni de tutmaz mısın

Mele hey anam mele
Sesin dağ taşı dele
İnsanlar çiğ süt emmiş
Seni de geçirir ele

Oynayıp üten yoktur
Kaldırıp atan yoktur
Şah-ı merdan başı'çün
Seni hiç tutan yoktur

Kan kanınan kaynaştı
Can canınan söyleşti
Erler himmet eyledi
Geyik yavru kavuştu

Hatayi'm ulaştılar
Böylece uğraştılar
Pirler himmet eyledi
Hasretler kavuştular

31. Ye Yalanı Silmişem Ben La Feta İlla Ali

Elif onu bulmuşam be la Feta illa Ali
Ye yalanı silmişem ben la feta illa Ali

Be bağa mülkünde hakim Mustafa ve Murtaza
Lam elif la demezem men la feta illa Ali

Te temenna eyledim sırrında izhar eyleyip
He hilal levhinde gördüm la feta illa Ali

Se sebatım adım su toprak u yeldendir benim
Vav vücudun şehriyem ben la feta illa Ali

Cim cemalinle celalin isteyip kıldım talep
Nun nihayet buldu canım la feta illa Ali

Ha hayal eyler zebanim Ali'mi yad etmeğe
Mim Muhammet Mustafa'dır la feta illa Ali

Hı haber verdi Hasan hulku Rıza el bana
Lam letafet mülki içre la feta illa Ali

Dal dilimde şah Hüseyin-i Kerbela'nın methi var
Kel kerem kani Ali'dir la feta illa Ali

Zel zelil et nefsinin Zeynel abanın aşkına
Kaf kadirdir hak yolunda la feta illa Ali

Re riya etti havariçler Muhammet bağına
Fe firat akıp dedi kim la feta illa Ali

Ze ziyade kıldı gönlüm Cafer'in muhabbetin
Gayın gayri demezem ben la feta illa Ali

Sin sarhoş eyledi Musa Kazım bilmeni
Ayn aynında ayandır la feta illa Ali

Şin şah-ı horasan ibn-i Ali Musa Rıza
Zı zuhur oldu cihanda la feta illa Ali

Sat safa ehli Taki'dir alem içre gerçi kim
Tı tariki gösterir hem la feta illa Ali

Dat zamirim mülküne server Naki'dir bilmişem
Askeri'nin zikridir hem la feta illa Ali

Ya Muhammet Mehdi sahip zaman sırr-ı resul
Teşbihim zikrim dilimde la feta illa Ali

Ey **Hatayi** gör hayatı cavidan bulasın nola
Gönlüne mihman oluptur la feta illa Ali

32. Yorulup Yollarda Kalmaz İnşallah

Muhammet Ali'yi candan sevenler
Yorulup yollarda kalmaz inşallah
İmam-ı Hasan'ın yüzün görenler
Hüseyin'den mahrum olmaz inşallah

İmam-ı Zeynel'den bir dolu içen
İmam-ı Bakır'dan kaynayıp çoşan
Sıtkıyla İmam Cafer'e ulaşan
Bundan azgı yola sapmaz inşallah

İmam-ı Musa'dan gelen erenler
Can baş feda edip cemler görenler
İmam-ı Rıza'ya zehir verenler
Divanda şefaata bulmaz inşallah

Birgün olur okuturlar defteri
Şah oğlunun elindedir teberi
Uyanırsa Taki Naki Askeri
Açılan gülümüz solmaz inşallah

Hatayi der birgün bu iş bitere
Özünü kata gör ulu katara
Mehdi şevki bu cihanı tutara
Şah oğluna sitem olmaz inşallah

33. ŞAH HATAYİ MAHLAS BEYİTLER

Hatayi'm der sana bak
Senden açılır sabah
El üstünde toz gözetme
Gözündeki hezana bak

Hatayi'm der yol ince
Yol içinde yol ince
Bir kılı kırk kere bölmüşler
Daha derler yol ince

Hatayi'm hana gider
Handan da hana gider
Gafil durman gaziler
Bizim yol şaha gider

Hatayi'm der dara dur
Mıdara durma dara dur
Eğer kalbin karaysa
Yüz bin kere dar olur

Hatayi'm der hü deme
Hizmet eyle ademe
Hizmet edersen ademe
Sende erersin bu deme

Hatayi'm der demiş ol
Her meyveden yemiş ol
Tutarsa da tutmasa da
Hata bize demiş ol

Hatayi'm ol çağında
Bil gönül ol çağında
Vakit-i gaip etme
Bir himmet ol çağında

Hatayi'm der orucum
Oruçlardan orucum
Daima yer içerim
Hepisinden orucum

Hatayi'm der yarmalama
Yeri göğü durmalama
Muhabbetin kapısı dururken
Bacasından tırmanma

3.1.6. Virani

Virani,'nin hangi tarihte doğduğu ve hangi tarihte öldüğü bilinmemektedir. Şairin hayatı ve eserleri üzerinde durmak cesaretini hiç kimse göstermemiş, ondan bahsetmek zorunda kalanlar da gelişigüzel çizilmiş birkaç satırla, okuyucuları oyalama yolunu tutmayı tercih etmişlerdir (Bayrı, 1957: 5). Her ne kadar yaşamı hakkında kaynaklardan bilgi edinemiyorsak da şiiirlerinden Bektaşiliğın ikinci piri Balım Sultana bağılı olduğı ve Seyyid Ali Sultan'a (Kızıl Deli) bir övgüsü "Biz Urum Adalıyız serdarımız Kızıl Deli" yer aldığına göre 16. yüzyılda yaşamış olduğı çıkarılabilir (Melikoff, 1998: 297).

Abdülbaki Gölpınarlı, Virani'nin bir süre Necef-i Eşref de Hz. Ali Türbesi'nde türbedarlık yapmış olduğunu ve 1587–1618 yıllarında İran Şah'ı Şah Abbas'la görüştüğünü söyler (Gölpınarlı, 1992: 20; Özkırımlı, 1985: 99; Atalay, 1998: 7; Zaman, 2009: 266).

Virani, Fakr-nâme isimli eserinde din ve tasavvuf konularını işlemiştir. Fakr-nâme'de geçen kelimeler ve kelime grupları incelendiğinde çoğunlukla din ve tasavvuf ile ilgili olduğu dikkati çekecektir. Tevhid, tecelli, vahdet, kesret, gönül gibi tasavvufî kavramlara yer verilmiştir. Allah'ın, Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'nin ve On iki imamın isimlerini sıkça kullanmış; tâlip, pir gibi sözcüklere yer vermiştir. Ayrıca peygamberlerden, tarihî ve efsanevî şahsiyetlerden, Ehl-i Beyt'ten, mutasavvıflardan ve bazı Bektaşî büyüklerinden bahsetmişti (Ünal, 2006: 18-19).

Virani Baba Hurufilik akımına dâhil olan şairlerimizdendir. Adını Arapça harfler anlamına gelen "huruf" kelimesinden alan; İran, Azerbaycan ve Türkiye'de 14. ve 15. yüzyıllarda etkin olan bir tarikat olarak nitelendirilen Hurufilik; kural dışı Kuran yorumu, kelimelere dayanan bir gizemciliği ifade etmektedir. Tanrı'nın ve evrenin harfler (28 ve 32) aracılığıyla insanoğlunda tüm belirtileriyle ortaya çıkmasıdır. Bu inancın felsefesini yaparken, en önemli araçları Kuran'daki bazı surelere serpiştirilmiş durumda bulunan Kaf, Nun, Ta, Elif, Lam, Mim, Ra, Ya Sin gibi anlamları çözülememiş harfler ve bazı kısa ayetlerdir. Bunlardan çok sık yararlanılmıştır. Hurufilik geleneğinde bunlar Muhakemat (hüküm verilmiş ya da verilmesi gerekli olanlar) ve Mukattat (kısaltmalar) ayetler kabul edilip, tevil adı verilen serbest yorumlarla bolca kullanılmıştır (Kaya, 2009, 2).

Virani Baba tarafından kaleme alınan eser Fakr-Name adlı eser İslam akaidi üzerine yazılmıştır. Harekeli bir nesih ile yazılmış olan eserde nazım ve nesir karışıktır. Eserde sık sık Hz. Ali'ye olan bağlılık vurgulanarak on iki imam dile getirilir. Diyebiliriz ki eser tamamen Hz. Ali'ye olan bağlılığı ifade etmek için yazılmıştır (Kaya, 2009: 7).

Virani'nin Arapça ve Farsça bildiği, şiirlerinde hemen fark edilmektedir. Şiirleri incelendiğinde Hz. Ali ve on iki imamın sevgisi dikkat çeker (Zaman, 2009: 269). Şiirlerinde aruz ölçüsünü başarıyla kullanmıştır. Az sayıda olsa da hece ölçüsüyle yazılmış şiirleri de bulunmaktadır. Virani'nin amacı sanat yapmak ya da sanat adamı olmak değildir. İnanıklarını duyurmayı ve çoğaltmayı hedefleyen Virani, şiiri araç olarak kullanır. Fuzuli kadar sağlam bir şiirliği olmasa da orta düzey şairlerden ileridedir (Atalay, 1998: 9).

Virani, Otman Baba Sultan'ı ziyaret etmek için yola çıkar. Sabahleyin Karlıova'da Hafız Zade Türbesi'ne gelir. Ancak Virani rahatsızlanır ve öğleden sonra orada hakka yürür. Avlu kapısı önüne gömülür (Noyan, 1976: 137).

Virani hakkında Kara Musa iki adet menkıbe anlatmıştır. Aslına sadık kalınarak aşağıda verilmiştir. İlk menkıbemiz şöyledir:

Virani, birgün caminin kenarında oturuyor. Orada bulunanlar; “İbrik de su da var niçin almıyorsun?” dediklerinde Virani; “Getirin şu kırılısıcayı. Abdest alayım, kabul olmayasıcayı. Ondurmam namaz seni ondurmam/Alnımı değdirsem burnumu değdirmem” diyor ve ardından 17. sırada olan “Gönlünde Gümanı Salmaz Diyen Var” adlı deyişi okuyor. Diğer menkıbe ise Virani isminin nereden geldiğiyle ilgilidir. Yine ağzından duyduğumuz gibi aktardık.

Virani, şehrin birinde çok aç bir halde; “Ya Rabb, ben ne yapayım, bir nasip ver” deyince Hz. Ali, Hızır donunda karşısında görünmüştür. Hz. Ali:

- Camiden herkes yoğun bir şekilde çıkmaya başlayınca “Ali aşkına bana helva ile ekmek verin” deyip iste demiş.

Virani tamam demiş ve çıkan herkesten istemiş. Gönül gözü kör bir adam gelip;

- Kimin aşkına istiyorsun? demiş.
- Ali aşkına.

Adam alıp evine getirmiş ve gelir gelmez kölesine Virani'yi paramparça etmesini istemiş. Köle, Virani'nin kellesini vurup parçalamış ve bir çuvalın içine koymuş. Gece olunca bu gönlü kör adamın rüyasına Hz. Ali girmiş ve o adamı korkutmuş. Virani, bırakıldığı yerde bir yıl boyunca çuval içinde kalmış. Bir yıl sonra Hz. Ali yine Hızır donunda oradan geçerken çuvalın karartısını görmüş ve “Ya Rab, kerametini göster” demiş. Virani, cana gelince Hz. Ali'ye:

- Ben bir yıl önce kesilip buraya atıldım, demiş. Hz. Ali sebebini sormuş.
- Hz. Ali'yi çok sevdiğim için. Ben Ali'yim. Beni seversen yine gideceksin o camiye ve yine helva ve ekmek isteyeceksin, demiş Hz. Ali.

Virani gidip istemeye başlamış. Genç bir çocuk gelmiş ve demiş:

- Kimin aşkına istiyorsun?
- Hz. Ali aşkına.
- Gel benimle, sana vereyim.

Demiş ve Virani'yi eve götürmüş. Virani, evi tanımış. Önceki kesildiği ev. Virani korkmuş. Köşede kestiren adamı görmüş. Adam, kıllı bir ayı olmuş. Virani'yi görünce yine homurdanmaya başlamış. Genç çocuk:

- Şu babamın halini görüyor musun? Senden sonra bu hale geldi, demiş.

Virani, daha sonrasında Anadolu'ya gelmiş ve Balım Sultan'a dervişlik yaptı. Sonrasında Necef'e gidip Hz. Ali'nin türbesinde bekçilik yapıp daha sonrasında Rum ellerine gitmiştir. Hz. Ali, onu bir Virane'de bulduğu için de adı Virane olarak kaldı.

Virani'nin Şiirleri:

1. Ademe Bak Yedi Esmâ Sendedir
2. Ali Kalbim Üzere Sıtkınan Yar Eyledim
3. Ali Şanına Sıtkınan Ali Şanına Eyvallah
4. Ali'dir İptida-i İmtihanın
5. Ali'dir Saki-yi Kevser Ali Benim Mihmanımdır
6. Allah'ım Cemaline Müptela Etmışti
7. Benim Kıl Geç Günahımdan
8. Beyan Hat Esrarın Budur Emi Kelamullah
9. Böyle Talim Eyledi Pervendigar
10. Canı Baş Ali'ye Kurban Yazdım

- 11.Dergahına Nazar Eyles Bu Aşkın Pir Gedasına
- 12.Dört Kitap Ondan Çıkar
- 13.Dünya Yüzü Efkanyım
- 14.Ehl-i Hikmet Kitabını Gümrah Olan Anlamaz
- 15.Ekzerannasi Fehümle Yutmunun
- 16.Gider Küfrü Dili Nuh u Necat
- 17.Gönlünde Gümanı Salmaz Diyen Var
- 18.Hakikat Teşbihi Zikrim Durağı
- 19.Hem Mahımsın Hem Şahımsın Dergahımsın Ya Ali
- 20.Her Kim Gördüyse Zindanı Ala Durur
- 21.Hünkar Hacı Bektaş Veli Gel Yetiş
- 22.Kündü Kenzin Manası Senden Açıldı Pür Sefa
- 23.La Feta İlla Ali
- 24.La İlahe İllallah
- 25.Mim Zalike'l-Kitabı Ali'dir Be Değil mi?
- 26.Mustafa Murtaza Etti Ervah-i Aşıkâr
- 27.Mürşit Halin Bilenlere
- 28.Nokta Nokta Harfi Harf Tevhiyle Kuranileriz
- 29.Odur Lahm i Muhammet Mustafa'nın
- 30.Özünde Hakk'ı buldunsa nacisin sen

31.Sırrı Nokta Nübüvvetinden Sefazlı Yezdan Bulmuşam

32.Sure-i Surede Lafs u Dili Bismillah

33.Suretin Hatmi Beytullahımız

34.Tadına Doyulmaz Balımdır Ali

35.Terk-i Tecridi Kim Bu Gün Sübhanımızdır Murtaza

36.Ümmü'l-Kitap Ol Noktada Gizlidir

37.Vü Kemal-i Ademin Nutkunda Bürhan Olan Elif

1. Ademe Bak Yedi Esmâ Sendedir

Ademe okunur yedi yedullah
Ademe bak yedi esma sendedir
Ademde değil mi sırrı sırrullah
Ademe bak yedi esma sendedir

Sen seni bilirsen hepisi sende
Allemel esmanın tapusu sende
Yedi ayet yedi Mushaf kapusu sende
Ademe bak yedi esma sendedir

Hak seni yaratdı saldı cihana
Bunca evliyalar geldi bu hana
Hakkı bir bil gark olursun tufana
Ademe bak yedi esma sendedir

Ey **Virani** bunu hak verdi vallah
Otuz iki hatmi amentü billah
Ademe şerifim demedi mi Allah
Ademe bak yedi esma sendedir

2. Ali Batın Ali Zahir

Ali ezel Ali ahir
Ali batın Ali zahir
Ali'dir saki-yi kevser
Ali benim mihmanımdır

Ali yağmuru yağdıran
Ali şimşek yalabadan

Ali gökleri gürleten
Ali yıldırımları atan
Ali yeri göğü tutan
Ali benim beytullahımdır

Aşıkların ataş(1) Ali
Zikredenin putas(1) Ali
Bu dünyanın ötes(i) Ali
Ali'dir benim Kabemdir

Evvel Ali ahir Ali
Dört kitabı okur Ali
Kandilde nurdan balkır
Ali Ali benim şahımdır

Yer altında oturan Ali
On sekiz bin aleme nasip kısmet getiren Ali
Cebraile yeşil kubbede sen sensin ben benim diye soran Ali
Ali benim şah-ı merdanımdır

Kün deyip deryayı düzen Ali
Dünyayı yedi kere bozan Ali
Hindi Hindistan'a dakkada gezen Ali
Ali benim şakkul kamerimdir

Tur-i sinada oturan Ali
Musa'ya binbir kelam yetiren Ali
Lenterani kudretten getiren Ali
Ali benim sıtretül müntahımdır

Ezel Ali ahir nebi Ali'den güzeli
Hangi dünya Ali'nin üstüne konu
Ali benim sebbel mesanimdir

Vallahi billahi Ali ismin göğe Ali
On sekiz bin alemin sırrı fazlullahı Ali
Bu **Verani**'nin Allah'ı Ali
Ali benim bai bismilahımdır

3. Ali Kalbim Üzere Sıtkınan Yar Eyledim

Muhammed'in ümmetiyiz hakka ikrar eyledim
Ali kalbim üzere sıtkınan yar eyledim

İmam Hasan bahçesinde oldum diyadin
Şah Hüsey'nin bülbülüym söyle gülzar eyledim

İmam Zeynel Abidin'in eşiğinde oldum pirgeda.
Bakır'ı sıtkınan sevdim aklımı yar eyledim

Canımı dellala verdim Cafer-i Sadık'ın şehrinde
Kazım'ın müşterisiyim ona pazar eyledim

Şah Musa Rıza yolunda doğruyum elif gibi
Şah Taki bağ Naki Askeri'ynen pazar eyledim

Der **Virani** Mehdi-i can-ı dilden severim
Canı sevdiğim için ismimi **Virani** eyledim

4. Ali Şanına Sıtkınan Ali Şanına Eyvallah²

Nazar kıl ey talip Ali'dir cümle zatullah
Ali Şanına Sıtkınan Ali Şanına Eyvallah

Ali Alim hakikattir Ali nuru nübüvvettir
Ali tacı saadettir Ali'dir bai bismillah

Ali şai şeriattir Ali rahi tarikattir
Ali dilde hakikattir Ali nutkumda ruhullah

Ali'dir rahmet rahman Ali'dir ahad insan
Ali'dir din ile iman Ali ayn-ı kelamullah

Ali'dir canımın canı Ali'dir nutkumun kanı
Ali'dir canımın canı Ali'dir ilm-i babullah

Ali nuru hidayettir Ali şahi vilayettir
Ali sahip keramettir Ali'dir emri emrullah

Ali'dir lahmike lahmi Ali'dir dembeke demi
Ali'dir cismike cismi Ali'dir bil resulullah

Ali'dir evvel ahir Ali'dir batın ve zahir
Ali'dir tıpkı tahir Ali'dir rah-ı ehlullah

Ali cennet Ali Rıdvan Ali huri Ali gılman
Ali candır Ali canan Ali levh üzre Ali arşullah

Ali'dir evim laden bahre Ali'dir yâri peygambere
Ali'dir saki-yi kevser Ali'dir as seyfilullah

---

² Adil Ali Atalay'ın "Virani Divanı ve Risalesi" isimli kitabında 65-66-67 numaralı sayfalarda bulunmaktadır.

Ali ateş Ali bent Ali ab Ali hak
Ali zikir Ali akıl Ali aşk ve hayatullah

Ali'dir cümlenin varı Ali'dir mansurun darı
Ali'dir aşkın kari Ali'dir cim cemelullah

Ali eldir Ali ayak Ali gözdür Ali kulak
Ali'nin seri pek mutlak Ali'dir zat-ı seyfullah

Ali'dir mazhar u zat Ali'dir hatt-i ayet
Ali'dir cümle kemalet Ali'dir fevz-i veliyullah

Ali İncil Ali Tevrat Ali Zebur Ali firgan
Ali fazıl Ali ferman Ali'dir sema vechullah

Ali'dir secdeye mevcut Ali'dir herkese mabut
Ali'dir kibleyi mabut Ali'dir şan-ı beytullah

Ali'dir sahib-i düldül Ali bülbül Ali güldür
Ali esrarı Ali baldır Ali lezzette nebatullah

Ali'dir gün gibi envar Ali mihrap Ali mimber
Ali'dir katl-i anter Ali destanda sebilullah

Ali'dir bu **Verani**'nin nazargahı umutgahı
Ali'den gayrı kimim vardır Ali'dir ol velayullah

5. Ali'dir İptida-i İmtihanın

Ali'dir padişah-ı dü cihan
Ali'dir iptida-i imtihanın

Ali'dir mazhar u ilm-i hakayık
Ali'dir aslı fer ü cavidanın

Ali'dir kıbleyi mabud u maksut
Ali'dir secdegahı müminanın

Ali'dir ehl-i ikrarın imanı
Ali'dir şefi-i ruzi cefanın

Ali'dir Mustafa yâri Hatice
Ali'dir hem deva fahri nisanın

Ali'dir şah Hasan mirim Hüseyin
Ali'dir atası Zeynal Abidin

Ali'dir Bakır-ı Cafer-i Kazım
Ali'dir ismihni müy-ı Rıza'nın

Ali'dir hem Taki ve be Naki hem
Ali'dir Askeri Mehdi zamanın

Ali'dir bu **Virani'nin** dilinde
Ali'dir methin eyler evliyanın

6. Allah'ım Cemaline Müptela Etmişti

Sübhanekе kaşların arası
Allah cemaline müptel'(a)etmişti
Veddua vel leyli cernal(in) suresi
Canım cemaline müptel(a) düştü

Cihanda olduysa bu da seraser
Ruz u şeb nurundan olduk münevver
Yetiş Balım Sultan Haydar-ı Kerrar
Canım cemaline müptela düştü

Viraniyem hakka ikrarım verdim
Allemel esmayı hüsnünde gördüm
Allah bir Muhammet Ali'dir virdim
Canım cemaline müptela olmuştu

7. Benim Kıl Geç Günahımdan³

Hüda ya Mustafa hakkı
Benim kıl geç günahımdan
Aliyyü'l-Murtaza hakkı
Benim kıl geç günahımdan

Hatice Fatıma hakkı
Hasanü'l-hulku Rıza hakkı
Hüseyn-i Kerbela hakkı
Benim kıl geç günahımdan

Ali Zeynel aba hakkı
Muhammet Bakır'ın hakkı
İmam-ı Cafer'in hakkı
Benim kıl geç günahımdan

---

³ Adil Ali Atalay'ın "Virani Divanı ve Risalesi" isimli kitabında 72 numaralı sayfada bulunmaktadır.

Musa-yı Kazım'ın hakkı
Ali Musa Rıza hakkı
Taki be Naki hakkı
Benim kıl geç günahımdan

İmam Askeri hakkı
Muhammet Mehdi'nin hakkı
Çarda-i masumun hakkı
Benim kıl geç günahımdan

İlahi evliya hakkı
İlahi enbiya hakkı
Bu bir nur-i bağa hakkı
Benim kıl geç günahımdan

İlahi evliya hakkı
İlahi enbiya hakkı
Virani'nin geda hakkı
Benim kıl geç günahımdan

8. Beyan Hat Esrarın Budur Emi Kelamullah

Nazar kıl veçhine dilber yazılmış satrı bismillah
Beyan hat esrarın budur emi kelimullah

Budur remzi resullallah bugün beş vakit namazda
Bu remzi anlamak güçtür dedi hakkı kündü kenzullah

Niçin on yedi farz oldu bu beş vakit arasında
Ona nasıl durur esma sıfatında beyanullah

Kılar arif temaşasın bu savmun sırrını anlar
Kaşın mihrap edinmiştir iki aynın kelimullah

Okur sebbe'l mesaniden temaşa olur nutkun
Diriltir cansız eşyayı budur ab-ı hayatullah

Der deryayı hikmettir elif lam ile ha mim dal
Budur benyadı beş vaktin kelamı ilm-i fazlullah

Amelin gatı kadir kim bilipdir anı ehli-dil
Hibadir taati bişekildir ehl-i kakkullah

Virani hakka bende vasıl vaslı ilahi yar ol
Dilinde daima zikri Ali'dir elve kiyallah

9. Böyle Talim Eyledi Pervendigar

Ay yüzün şakkal kamerden aşikar
Böyle talim eyledi pervendigar

Allemel esma olupdur haddi üsdü va yüzün
Görmez bu cihanda onu gerdigar

Kainatin aslıdır yüzün senin
Secdagahımsın benim ey hubdigar

Bu **Virani** bendenin ey aşkı şaha
Eyleme senden edna ey hoşdigar

10. Canı Baş Ali'ye Kurbane Yazdım⁴

Ezelden men meni merdane yazdım
Canı baş Ali'ye kurbane yazdım

Yolunda dünü gün bu kadar Ali'nin
Kul iden deftere haktan yazarım

---

⁴ Adil Ali Atalay'ın "Virani Divanı ve Risalesi" isimli kitabında 112-113 numaralı sayfalarda bulunmaktadır. Bizde, kitaptaki halinden bir beyit eksiktir.

Tevella kılmışım ol Ali'ye
Teberra-i zümreyi mevrane yazdım

Evvel kün kılmaz teberra yezidi
Yezidin lanetün ol canına yazdım

Ezeli ebet eşiğinde Ali'nin
Başımı top ellerim çakanı yazdım

Ali rahinde başım her ne çıksa gam değil
Ben anı lütfet ihsana yazdım

Hemen mabudum maksudum Ali'dir
Bu gayrı işleri efsane yazdım

Ali emriyle bu cismim ey can
Hakikat vasfını **Verani** yazdım

11. Dergahına Nazar Eyler Bu Aşkın Pir Gedasına

Sefer canım feda eyler aşıklar dilbadesine
Dergahına nazar eyler bu aşkın pir gedasına
Okurum sebbe'l-mesani cemalın fatihasına
Yedi nokta yedi ayet yedi üstüvasına
Yedi yedi yerde niyazım var iki kaşın arasında
Yazıldı satrı bismillah cemalın Fatihasına

Yedi kat yer yedi kat gök yedi derya seni söyler
Yedi kudret yedi beyza seni söyler
Yedi iklim yedi yıldız yedi ukba seni söyler
Kamu eşya yedi nusha yedi esma seni söyler
Yedi yedi yerde niyazım var iki kaşın arasında
Yazıldı satrı bismillah cemalın Fatihasına

Çar anasır çar mürekkep çar-ı evrah nişan ettik
Çar mürekkep çar-ı alem çar ferîştah nişan ettik
Çar kuvvet çar kitap çarda bir mah nişan ettik
Kaf-i nun içinde veliyullah nişan ettik
Yedi yedi yerde niyazım var iki kaşın arasında
Yazıldı satrı bismillah cemalın Fatıhasına

Muhammet Mustafa imam Aliyye'l-Murtaza sensin
Hasan Hüseyin hakka yakın Ali Zeynel Aba sensin
İmam Bakır imam Cafer Musa-yı Kazım ibn-i İriza sensin
Taki Naki Şah Askeri Mehdi-yi hatm-i Hüda sensin
Yedi yedi yerde niyazım var iki kaşın arasında
Yazıldı satrı bismillah cemalın Fatıhasına

Der **Virani Abdal** sana kurban sahavet sahibi irfan
Hakikat ilminin sırrı senin çeşmindedir ayan
Gez söyleyip söyleden sensin dedi men mesdi sergan
Fakıram kapına geldim bir avuç hakkıyla yeksan
Yedi yedi yerde niyazım var iki kaşın arasında
Yazıldı satrı bismillah cemalın Fatıhasına

12. Dünya Yüzü Efkanyım⁵

Dar üzere meydan oldum
Dünya yüzü efkanyım
Birbir enta tebdil oldum
Tuba-yı can kurbanıyım

Bu bir sırr-ı esrar oldu
Hizmetimiz necat oldu
İşte hanem elif oldu
Hey haydarın mekanyım

---

⁵ Adil Ali Atalay'ın "Virani Divanı ve Risalesi" isimli kitabında 71 numaralı sayfada bulunmaktadır.

Mekanım bağdat-ı diyar
Canım ve cananım isgar
Cüda katma yârimdir yar
Men bu yârin gülzarıyım

Sabredip yararın atma
Nunun vasfını unutma
Dostum beni kuşmat etme
Elif dalın kaf nunuyum

Virani kırklara geldim
Serimi tercüman kıldım
Bu pazarda haydar gördüm
Hey hey evin Kuran'ıyım

13. Ehl-i Hikmet Kitabını Gümrah Olan Anlamaz⁶

Yedi derya mihnetini binde bir can anlamaz
Ehl-i hikmet kitabını gümrah olan anlamaz
Kündü kenzen okusan cahil ondan ne anlar
Gözü kör kulağı sağır bi-basırlar anlamaz

Arifi billah olanlar her sözde yekta olur
Meydanda merdan çar nefsin katledenler
Haris şehvete uyanlar nefsine kurban olur
Yedi tamu şiddetini binde bir can anlamaz

Dü cihanın rah-numası haydar-ı kerrar ola
Çıkıp miraç kapısında haykırıp aslan ola
Sitretü'l-müntahada Mustafa'ya yar ola
Secde edip naz-mihanım binde bir can anlamaz

---

⁶ Adil Ali Atalay'ın "Virani Divanı ve Risalesi" isimli kitabında 36-37 numaralı sayfalarda bulunmaktadır.

İlm-i ladünden ders alan aşıklar pek yoldan olur
Ahd-i Ali mahdu Ali fatihaya ban olur
Beş esmaya Fatımatü'l-Zehra'ya sırdan olur
Kündü kenzin esrarını ahi inkar anlamaz

Menaraf sırrını bilirim der şu ahmak fakı
Secde et mevlaya yakında bulursun hakkı
Ey **Verani** dört kitapta Ali'nin methini oku
Hanedanı ehl-i beyti şimr-i melun anlamaz

14. Ekzerannasi Fehümle Yutmunun

Gel beri bu demde olma gabulun
Ekzerannasi fehümle yutmunun

Ol sebepten söylerim sende kitap
Ve vaslaküm hallakümdür yağıbin

Her kim taslık eylemez nulk u hakkı
Ver esü lehum fehüm lehüm münkürün

Kim ki evlada hıyanet eyledi
İnna ve ülaike hümül zal(i)mün

Ey **Virani** zat-ı hakkı kim görür
İnnallahu ve minciley ki racuun

15. Elifi Mimden Ayıran Ol Kezzap Dinden Çıkar

İki nokta üç huruftur dört kitap ondan çıkar
Elifi mimden ayıran ol kezzap dinden çıkar
Hatt(i) üsdüvanın hesabın binde bir can anlamaz
Ziya verir şemsi kamer mah-i tab ondan çıkar

Ümmete vasıl oldun ise doğru raha gel beri
Nasip veren yeşil eli gözet gezme arada serseri
Otuz iki haruf tamam oldu harf be harf cümle vari
Birisi kaymakam oldu varisi ondan çıkar

Menaaraf ilimini Arifler okur bilir
Ehl-i beyte yetmeyenin imanını şeytan alır
Çar-ı anasır babında gönül dostunu bilir
Bunca mahluğun atası kef ile nundan çıkar

Arifi billah olanlar seçer aktan karayı
Elif fe sat dal bilenler sarsınlar o yarayı
Dost cemalım görenler de gezer gönül sarayı
Cümle ilmin anasıdır nun ile vav dan çıkar

Ey **Virani** tefekkül ol gözle hakkın yolunu
Kündü kenzen haber alan bilir edna halini
Pa ça za ka gösteriyor hakkın doğru yolunu
İlm-i hakikat madeni cavidan ondan çıkar

16. Gider Küfrü Dili Nuh u Necat

Gel ey aşkı bulayım dersen hayat
Gider küfrü dili Nuh u necât

Oku haddin hududun defterin
Bula gör allemel esma-yi zat

Arit kalb kebasını pek yap ol
Süre gör oradan lat-ı menat

Tavaf et oku elhamdülillah
Yedi ayet yedi sıfat imhat

Verani Abdal Ali sayesinde
Main eyledi her müşikilat

17. Gönlünde Gümanı Salmaz Diyen Var

Gel gönül gidelim hikmet-i hakka
Gönlünde gümanı salmaz diyen var
Sualimde gıyabimizi edenler var
İlm-i hakikatten bilmez diyen var

İlm-i hakikatım gafletten cayan
Her ne ki iş işlersen Allah'a ayan
Şah Hüseyin gibi al kana boyan
Oruç tutup namaz kılmaz diyen var

Kaptan olsam her aletim düzdürsem
Faytonumu girdaplarda gezdirsem
Aşkın deryasında gemi yüzdürsem
Kaygıyı deryaya salmaz diyen var

Ölüversen camilerin yolunda
Gine derler ırakı var belinde
Yedi kez yıkansan rahmetin gölünde
Gusül edip abdest almaz diyen var

Şuayb özümüze gelir gider nideler
Durmaz zemimi eder nadenler
Şu zefil **Verani**'ye bühtan ederler
Özü çürük kalbi fasık diyen var

18. Hakikat Teşbihi Zikrim Durağı

Virane gönlümün şem-i cerazı
Hakikat teşbihi zikrim durağı
Havariç boynuna aşkım burağı
Şah Hasan'dır şah Hasan'dır şah Hasan

Nübüvvet tahlenin tacı şeriri
Velayet tahtının zetci müniri
Hüseyn-i kulların hem destin sürü
Şah Hasan'dır şah Hasan'dır şah Hasan

Sevenler şah Ali Zeynel abayı
Muhammet Bakır'ı Cafer hüdayı
Ederler her demi lütfü atayı
Şah Hasan'dır şah Hasan'dır şah Hasan

Şah-ı Kazım Rıza'dan bil kıblengahım
Taki ve Naki'dir secde gahım
Gönlümde maksudum mensabü cahım
Şah Hasan'dır şah Hasan'dır şah Hasan

İmam-ı Askeri Mehdi-livamız
Ali evladına candır bahamız
Virani Abdal fakirin rahmanımız
Şah Hasan'dır şah Hasan'dır şah Hasan

19. Hem Mahımsın Hem Şahımsın Dergahımsın Ya Ali

Ya Ali dedim başladım ihlas ile işime
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali
Her ne kadar kaza gelse senden gelir başıma
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Senden izin olmayınca tığ koparmaz bir tüyüm
Balçığımı sen yoğurdun Cebrail koydu suyum
Korkarım günahım çoktur Hakka hoş varmaz huyum
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Dilime bir nokta geldi kalbime oldu güher
Cümle murat veren sensin derim leyl-i vennahar
Ağzıma bir lezzet verdin dilime tatlı cüher
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Bir adın Bektaş çağirttın giydin elifi tacı
Bir elin kabey(e) uzattın bir ismin oldu hacı
Yetmiş ik(i) millet yarattın bir de güruh u naci
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Ol Muhammet Mustafa'yı sen gönderdin miraca
Sırrını beyan ettin perden kalmadı zerrece
Seni sıtkınan sevenler sayılır yüz bin hacı
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Bir adın Hızır çağirttın ettin ırağı yakın
Seni sıtkınan sevene ahrette gelin yakın
Seni candan sevenlere cennet de olur yakın
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Bir adın Ali çağirttın derim sana hü Allah
İki elim yere koydum dedim pirim eyvallah
Hem Ali'msin hem tanrımsın hemi vallah hem billah
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali
Kara taşa nazar kılsan lütfe dile getirin
Sar(ı) öküzü bahan(e) ettin dünyayı kendin götürün
Hem Ali'msin hem tanrımsın hiç kalmasın hatırın
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

İmam Hasan hulku Rıza bendesinin bendesi
Kerbelada şah Hüseyin şehitlerin rendesi
Şefâtinden mahrum etme ey erenler ey hası
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

İmam Zeynel Abidin'e beli dedim dönmezem
Kanat yayıp gergest gibi her üleşe konmazam
Hüsnün bana ebü zülal bakmayınan doymazam
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Dünü günü zikrettiğim ol Muhammet Bakır'ı
Eyübün tenin kurt düştü kesmedi senden şükrü
Şefâtinden mahrum etme şu günahkar fakiri
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

İmam Cafer güle baktı sabahın aldı tamam
Evliyalar serçeşmesi cümleye oldun imam
Dünü günü zikrimdesin zikrimden çıkman hemen
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Nuha gemiyi yaptırdın ol deryayı azime
Dua kıldı Ali'ye ve su kaldırdı yüzüne
Ey erenler niyaz kılın şah Musa-yı Kazım'a
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Deryalar mürekkep olsa vasfın gelmez bu dile
İmam Rıza avu tasın el(i)ne aldı güle güle
Şefâtinden mahrum etme şu günahkarı hele
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Vücutuma gülşen oldu mihman oldu bağının
Ali dine imanımsın aklı yetmez çoğunun
Dergahından mahrum etme şah Taki'nin Naki'nin
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Güfer taşa nazar kılsan mesken oldu bir zaman
Yetmiş bin şehir od'a yaktın o da oldu bir gümen
Askeri'ye ata dede Mehdi-yi sahip-zaman
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

Verani'yem erilir mi bu sırrın ötesine
Bir kuluna nazar kılsan ata olur atasına
Medet Mürvet şahım kalma kulunun hatasına
Hem mahımsın hem şahımsın dergahımsın ya Ali

20. Her Kim Gördüyse Zidanı Ala Durur

Hakkı bunda görmeyen âmâ durur
Kim gördüyse zidanı ala durur

Gafil olma gözünü aç din aydını
Hub u zatın allemel esma durur

Menarifle nefsin fehüm eyle var
Ol kim ki bildi vahu Mevla durur

İşte kim bilmedi hükmüyle hakkı
Cahil ve işitdürür rüsvadurur

Ey **Virani** zülfünle kaşın kirpiğın
Arş u rahman leyletül esra durur

21. Hünkar Hacı Bektaş Veli Gel Yetiş

Horasan'dan kalktı yürüdü geldi
Hünkar Hacı Bektaş Veli gel yetiş
Urum erleri kıyam'a durdu
Hünkar Hacı Bektaş Veli gel yetiş

Ali evladı olan eyledi iman
Müşküller halloldu kalmadı güman
Güdelim birlikte diyelim aman
Hünkar Hacı Bektaş Veli gel yetiş

Güvercin donunda Rum'a geldi
Kadıncık anayı görünce bildi
Varıp evladına kendi söyledi
Hünkar Hacı Bektaş Veli gel yetiş

Emredip taşları yerde sürüten
Münkirleri su ediben eriten
Cansız duvarlara binip yürüten
Hünkar Hacı Bektaş Veli gel yetiş

Ol demde secde ettiler kıyam
Divanına duruben aldılar selam
Ali'nin evladı Hasan Hüseyin
Hünkar Hacı Bektaş Veli gel yetiş

Yezit bir görünen eyledi firar
Cümle evliyanın başı ol gani hünkar
Elest ü bezminde vermişiz ikrar
Hünkar Hacı Bektaş Veli gel yetiş

Men **Verani** Abdal malı neylerim
İşte dileyene mani söylerim
Horasan'dan gelen eri dileyin
Hünkar Hacı Bektaş Veli gel yetiş

22. Kündü Kenzin Manası Senden Açıldı Pür Sefa

Ya Muhammet Mustafa Aliyy'ül Murtaza
Kündü kenzin manası senden açıldı pür sefa
Hel'ata şanına geldi çün Aliyy'el Murtaza
Yerde gökte arşta kürşte kaffarımdır Murtaza

Bin bir ismin çağırırım menhası makbul celil
İsmi zikretti ol dem nara yanmadı Halil
Yüz dört kitabın içinde binbir ismin ya kebir
Yerde gökte arşta kürşte kaffarımdır Murtaza

Men **Verani** Fakir Abdal zikrederim her zaman
Okurum Kuran'da ismini ol ilahi müsta'an
Elham-i şerifte oldur ki ol kelamı firgan
Yerde gökte arşta kürşte kaffarımdır Murtaza

23. La Feta İlla Ali

Derdim dermanı sensin
La feta illa Ali
Ömrüm peymarı sensin
La feta illa Ali

Düşmüşüm elden ayağa
Tarumar ola vücut
Zahmim tımarı sensin
La feta illa Ali

Geceler tusuv olunca
Zarı giryan eylerim
Aşık didarı sensin
La feta illa Ali

Daima kıldım nazar
Ol nahşıye kim yazarmış
Ali'nin didarı sensin
La feta illa Ali

Şerikin vela nazrin
Zerrece mislin yoktur
Dünya eyyarı sensin
La feta illa Ali

Çar anasır şeş cihan
Çar anasır bir kalem
Cümle eyyarı sensin
La feta illa Ali

Çün beşerden gelüben
Doğdu **Verani** ondan
Devran dönderen sensin
La feta illa Ali

24. La İlahe İllallah⁷

Söyleyelim zikr-i şaha
La ilahe illallah
Kudret hak-i padişaha
La ilahe illallah

Cümlesini var eden
Dört muallif yar eden
Heç çekmeye ar eden
La ilahe illallah

Kıl bu söze itibar
Olmayasın ehl-i nar
Oldurur ol neki var
La ilahe illallah

Mürşit edin bir piri
Gezme sakın serseri
İsterisen dilberi
La ilahe illallah

Gel beri gel doğruya
Meyil verme eğriye
Verme gönül gayriye
La ilahe illallah

İş bu fena bir hayal
Eylemesin sana al
Heç gayri yok bir zaval
La ilahe illallah

---

⁷ Adil Ali Atalay'ın "Virani Divanı ve Risalesi" isimli kitabında 63-64 numaralı sayfalarda bulunmaktadır.

Cümle nedir fani hey
Fena durur cümle şey
Cümle fena baki hey
La ilahe illallah

Dertli isen iste em
Dünya için yeme gam
Zikrin olsun dem-be-dem
La ilahe illallah

Yaratılan her sıfat
Kendi durur Arafat
Anlaması müşkilat
La ilahe illallah

Aç gözünü sanavan
Ta bulasın bir mekan
Baki odur cavidan
La ilahe illallah

Var olana yek deme
Az olana çok deme
Herkesi sen hak deme
La ilahe illallah

Aşık isen vahit ol
Hakkı görüp sücut ol
Birliğine şahit ol
La ilahe illallah

Evvelde ahirde hü
Zahir-i batında hü
Tayyib ü tahirde hü
La ilahe illallah

Allah Allah'tır müdam
Bir efendi hep gulam
Kasdı budur vesselam
La ilahe illallah

Derviş **Verani** benem
Emrine ferman benem
Zikreden her an benem
La ilahe illallah

25. Mim Zalike'l-Kitabı Ali'dir Be Değil mi

Her sabahın zahirinde oku elif la mim'i
Mim ve zalike'l-kitabı Ali'dir be değil mi

La ve re ve be fihi hüden lil-i müddagıyın
Ellezine Ali'dir be değil mi

Levh-i mahfuz halk olunca ye'munune bil gaip
Veye giymunassalat Ali'dir be değil mi

Ve mimne Razak nehüm hakkı ile hak oldu
Yunfuğuna Ali'dir be değil mi

Ey **Virani** fakir abdal bu demde geldim cihana
İnneke alel mürselin Ali'dir be değil mi

26. Mustafa Murtaza Etti Ervah-i Aşıkâr

Alemin gaybi sensin kadir-i perverdigar
Mustafa Murtaza etti ervah-i aşıkâr
Ta ezeli Ahmet'le kandile girdi ağyar
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikâr

Birgün Cebrail geldi peyik hazrete gerdigar
Peşisıra bile geldi veliyullah şeyhsuvar
Ayağa kalktı zatedi Murtazaya tac-ı yar
Ol demde Cebrail'in gönlüne geldi gubar
Benden artık hürmet eder güyasine bu server
Der Muhammet ya Cebrail senden ersen bu sıra sende eden itibar
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikâr

Arş u aladan bir yıldız doğar bin yılda bir kez nail
40 bin defa doğduğunu bilir onun Cebrail
80 bin defa doğduğunu bilir onun Mikail
120 bin defa doğduğunu bilir onun İsrâfil
160 bin defa doğduğunu bilir onun Azrail
Cümlesi geldi gördüler ki Ali'nin alında gail
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikâr

Adem nebinin bir dev nice bin oğlunu yedi
Adem nebi ol devin elinden aciz idi
Bir server geldi yoluna can feda eyledi
Çekti devin ellerini hurmayınan bağladı
Kestirdi bent ellerini zari zari ağladı
Adem nebi bu ismi okudu şükür eyledi
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikâr

Ol devin ömrü mihnette baki kaldı seri
Bunu bağlayan çözer dedi her nebinin her biri
Geldikçe yüz sürerdi görürdü her peygamberi
Selman kucağına aluben getirdi haydarı
Çözdü devin ellerini bendin okudu insüperü
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikâr

Ol şahın Askeri geldi konu bir derya kenarına
Dedi yahut kanber nice geçer dillere
Bu suyun geçidini gel haber ver haydara
Bilir misin cimcimeyi mermereyi kerkere
Okuyundu bu duayı derya size yol vere
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikar

Dört kavum geldiler Ali'den vafederler peygamberi
İsa kavmi Musa kavmi Davut İbrahim biri
Parmağını kullabedüben dövdü aleyhim hari
Dua kıldı Ali'ye topraktan kaldırdı seri
Çekti esasını elinden vilayetler ejderi
Üstüne köşk olup oturdu Gülizar eyledi narı
Gördüler Ali'dedir her nebinin hüneri
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikar

Uhud kazasında bunaldı asker-i mürselin
Fetvana selam götür ya emirü'l-mümin
Haktan selam getirüben buyurdu Cebrail emn
Şah-i merdan narasından titredi arş u zemin
Fakr u alem baş kaldırdı dedi Ali aferin
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikar

Parmağını kullap edüb kopardı bab-ı hayberi
Yedi kat gökte gördüler ki elinde hayderi
Öyle görüp ödü sındı yüreği yandı anterin
Yetmiş adım iler(i) düştü hendeğinde ol yerin
Bin batmanlı kilidi kopardı hendeğinde ol yerin
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikar

Ol Muhammet onu gördü güldü sonra ağladı
Yetiş imdi veliyullah nice iklim eyledi
Yedi gün ne bir yudum su içti ne yemek yedi
Cebrail getirdi yedi hurmayınan doyundu
Köprü etti kapısını cümle asker sıyındı
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikar

Murtazayı mancılığa attılar vardılar ki şah var
Haykırıben zarbindan kalkanına değdi Zülfikar
Arş mahluğu olan bu duayı okudu bir ihtiyar
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikar

Bildiler ki yerde gökte arta kürşte sırrı hüdadır Murtaza
İmam Hasan Şah Hüseyin İmam Zeynel abadır Mustafa
İmam Bakır İmam Cafer Musa-yı Kazım İriza'dır Murtaza
Taki Naki Şah Askeri Mehdi-yi sahiplivadır Murtaza
La feta illa Ali'm la seyfe illa Zülfikar

Ali'nin methini ederim yezidin düşmanıyım
Evliyanın enbiyanın defteri divaniyem
Gerçek aşıkların da cism-i içinde canıyım
Ben **Virani** Ali methin ederim hayraniyem
La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar

27. Mürşit Halin Bilenlere

Bir derdim var söyleyeyim
Mürşit halin bilenlere
Yedi yerde nişan gerek
Ham cemine girenlere

Birinci malın tek gerek
İkinci kuşağın pek gerek
Üçüncü yürek yek gerek
Bu meydana girenlere

Dördüncü farz budur ki
Uyma hırsla nefse
Sen onlara uyucu olma
Hırs ile kalanlara

Beşinci farz budur ki
Yetmiş ikiden seçile
Yetmiş ikiden seçilmeyen
Karışamaz erenlere

Virani altısını dedi
Berisin geriye kodu
Onu sonra derim dedi
Tenha تنها soranlara

28. Nokta Nokta Harfi Harf Tevhîyle Kuranileriz

Biz rum abdallarıyız alemde bürhanileriz
Nokta nokta harfi harf tevhitle kuranileriz
Aslımız mücerref vahid-(i) fazl yezdanileriz
Başı açık serapacı şah-ı merdanileriz

Aslımız çar anasır narkımızdur kainat
Kesret-i tufanımızdır kesret-i pürnecat
Bu rumuzu saft-ı sefa nutkumuz ab-ı hayat
Başı açık serapeci şah-ı merdanileriz

Zikrimiz la ilahe illa huvel hayyül(ü) kadim
Kiblemiz nokta bai bismillahirrahmanirrahim
Secdemiz her dem ona gayrı değil vallah(i) alim
Başı açık serapeci şah-ı merdanileriz

Yolumuz rah-i hüdadır yoldaşımız ehl-i kemal
İlimiz tevhid-i vahdet sıtkımızdır bi-zaval
Gönlümüz pak-i mücella yok zerrece kıyl u kal
Başı açık serapeci şah-ı merdanileriz

Hü'müz hü Muhammet hulkumuz şah-i veli
Dinimiz hatm-i nebi imanımızdır yani Ali
Fahri evinde pirimiz matlubumuz sultan balı
Başı açık serapeci şah-ı merdanileriz

İptidamız la-şeriki intidamız la-yamut
Sağ iken öldüm ahir itdim muti kable entemut
Canımız canan olaldan beri cümle zulm olupdur
Başı açık serapeci şah-ı merdanileriz

Ol sebepten oldu bizim **Verani** ismimiz
Levh-i mahfuzda zerrece kılmalı resmimiz
Ziyet etti altın penahla rengi rengi cismimiz
Başı açık serapeci şah-ı merdanileriz

29. Odur Lahm i Muhammet Mustafa'nın⁸

Aliyyü'l-Murtaza şah-ı cihanın
Odur lahm i Muhammet Mustafa'nın

Ali'dir atsı çün ehl-i beytin
Hasan şah-i Hüseyin-i Kerbela'nın

Ali Zeynal aba Bakır-ı Cafer
Sinem kalkan oldu her belanın

İmam-ı Cafer Sadık sadadır
Muhakkak rehberi her arifanın

Şah-ı Kazım tutuptur dilme mesken
Onun için kuluyum Musa Rıza'nın

---

⁸ Adil Ali Atalay'ın "Virani Divanı ve Risalesi" isimli kitabında 131 numaralı sayfada bulunmaktadır.

Muhammet'tir Taki onun yolunda
Gönül merdanesi cümle cihanın

Ali'den çü nağemiri vilayet
Bunlardır nur u pak-ı evliyanın

Hasan Askeri çekip geldi murada
Doladı askerin küfrün gümanım

Hakikat bendesiyim can-ı dilden
Muhammet Mehdi-yi sahip zaman

Virani abdal gayrim bir kimesene
Ezelden kemteriyim abdalının

Edin gülbeng anladıkça ismini
Niyazı budur size **Virani'nin**

30. Özünde Hakk'ı Buldunsa Nacisin Sen

Seni tavaf ettin ise hacısın sen
Özünde Hakk'ı buldunsa nacisin sen

Siyah her ruhi boyarsan agah
Katî üstaza boyacısın sen

Bir okla iki kuş vurdun ise
Ne mukhem okçu ve yaycısın sen

Ki verdimse sıfat-ı zâta
Acaba dürüst bahacısın sen

Okuyup ilm-i esma bildinse
Cahil marazına davacısın sen

Dört duvara on iki sıva çaldınsa
Yazı yazı üstüne imlacısın sen

Anlarsan bu kelamın rumuzunu
Pa ve ça ve za ve ka'cısın sen

Hane hakkın on sekiz kat edersen
Yaptın temavat hanefacısın sen

Altı beden edersen her köşede
On iki burca temannacısın sen

Dört zincire yedi kandil asarsan
Her birisi bir burçtur temaşacısın sen

On iki kapı edersen ol evi
Kimini açıp kimini yapıcısın sen

Yirmi sekiz kişi koyarsan içine
Dört dahi var hampacısın sen

Ellerine elli çomak verdinse
Hükmedersin serâpâcısın sen

Etrafında yetmiş iki pasuman
Bend edip davayı belacısın sen

Yüz tınap edersen çevresini
Haymayı kurdun da sıracısın sen

Şeş cihattan temaşa eyleyip
Bin adet olup edacısın sen

Sekizi ilmi aslı olur hemin
Bini otuz iki zübâcısın sen

Otuz iki kelime-yi kelimisin
Aslı birdir sure-i beraticısın sen

Okursan ihlas-ı sure-i ihlas
Bize bir dua kıl duacısın sen

Dalarsan vahdet deryasına
Coşa geldin envacısın sen

Virani Abdal bu sözün gerçekse
Mutlaka başların tacısın sen

31. Sırrı Nokta Nübüvvetinden Sefazlı Yazdan Bulmuşam

Dilberin mah-ı yüzünden genc-i Kuran bulmuşam
Sırrı nokta nübüvvetten fazlı yazdan bulmuşam

Dört kitaptır hatt-i zatin defteri
Hakkında muayerdir şah-ı merdan bulmuşam

Sen bizim muradımız verdin Aliyy'el-Murtaza
Biz sana ikrar vereli nur u iman bulmuşam

Pa ça za ka bu vücudum lam elif
Çün Zebur İncil Tevrat men de Kuran bulmuşam

Sırrı yetmiş yedi bin ruhun mayası sendedir
Sendedir sende vech-i rahman bulmuşam

Lani ferî gübeyna min ahd-i resul
Arifin cismi ölüdür onu bir can bulmuşam

Ey **Virani** künç içinde bir fenadır bikillat
Her gelen verem bulmuş ben de verem bulmuşam

32. Sure-i Surede Lafs u Dili Bismillah

Tefsir-i ezel nutkumda aynımda kelimullah
Sure-i surede lafs u dili bismillâh

Ondan elif-i lam mim ve hamd eyledi aşıklar
Havti ayet okur anun ehl-i dili fazlullah

Söyler elif lam mim raha gaha yani sadı
Tasimimle hamim kaf nun ile elmullah

Muhkem münteşaya harf oldu bize nazil
Bildik biz anı ilmi fihi fatiha-yi vechullah

Bu müfretle mürekkepten kün oldu dile peyda
Yetmiş iki harf oldu bize esrar-ı cemalullah

Bu nüsha-yı küfrait tasvir eden ariftir
Arifen olan aşıklar gelip açtılar aynullah

Enemedünetin ilmin ta kâl u bali de gördüm
Ayan oldu ki bize yani veliyullah

Alem bize hilkatidir alemde eşyayı sıfat-ı ledun
Hilkatı ve sıfatı fani bakidir zatullah

Savım salatın sırrın hem haccı zekatın elmin
Sofu ne bilir bunu bu kenzi kenzullah

Aşıkları tan etme vaiz yürü epsem dur
Billahi aşıkları tavaf eyler beytullah

Virani Abdal visalin vaf-ı şah oldu
Visalından dur etme bil hakkı ricalullah

33. Suretin Hatmi Beytullahımız

Ay yüzün harfi bai bismillahımız
Suretin hatmi beytullahımız

Kafi nundan perdeyi raf eyledim
Zahir oldu künd ü kenzullahımız

Aynı zatin laminde muindir
Aşikar gün gibi Allah'ımız

Hali hafız suresi yasindir
Ol sıra'el-müstakimdir rahimiz

Ey **Virani** perdeyi raf eyledim
Gösteriliden beri gül yüzlü şahımız

34. Tadına Doyulmaz Balımdır Ali⁹

İstemem alemde gayri meyveyi
Tadına doyulmaz balımdır Ali
İstemem eşyayı verseler dahi
Köle mazam sümbülü gülümdür Ali

Ali'mdir kadehim Ali'mdir şişe
Alim sahralarda morlu menekşe
Alim dolu yedi iklim dört köşe
Alim saki-yi kevser dolumdur Ali

Ali vahit şah-ı resul Kibriya
İmam Hüseyin şah-ı kerbela
İmam Zeynal aba ol sahipliva
Büküldü kametim dalımdır Ali

---

⁹ Adil Ali Atalay'ın "Virani Divanı ve Risalesi" isimli kitabında 48 numaralı sayfada bulunmaktadır.

Muhammet Bakır'dır tendeki canım
Cafer-i Sadık'tır derde dermanım
Musa-yı Kazım'dır derde dermanım
Varlığım kalmadı malımdır Ali

Aliyyü'l-Rıza'dır şah-ı horasan
Taki ile Naki gösterdi bürhan
Hasan Ali Askeri mah-i teraşan
Taklattım talihim falımdır Ali

Muhammet Mehdi'dir sahib-i zaman
On iki imama kul oldum hemen
Masum u paklardır envar-i cihan
Esrar-ı hüdaya Alimdir Ali

Virani'yim düştüm şimdi derdine
Vücudum gark oldu çile bendine
Gönül sarmaz oldu kendi kendine
Söyler dehanımdan dilimdir Ali

35. Terk-i Tecridi Kim Bu Gün Sübhanımızdır Murtaza

Biz Rum apdallarıyız sultanımızdır Murtaza
Terk-i tecridi kim bu gün sübhanımızdır Murtaza

Biz anın vechinden gördük mana-yı amel kitap
Suret-i hak mazharı rahmanımızdır Murtaza

Biz bu gün Ali Ali'den gayrıya mail olmayız
Cismimizde canımızda cananımızdır Murtaza

Tekke gâhi aşk içinde biz mücavir olmuşuz
Hamdullah kim bu gün mihmanımızdır Murtaza

Katreyiz gerçi makbulumuz zerre-i lakin güneş
Eftab-i alamız ummanımızdır Murtaza

Hazırız haşre-i hayat cavidan bizdedir
İçmişiz biz çeşme-yi hayvanımızdır Murtaza

Biz Ali'nin eline candan şahadet eyledik
Şüphemiz yok dinimiz imanımızdır Murtaza

Fazl-ı hakkın sırrını yezdanımız fehmedip
Kal u balide fazl-ı hak yezdanımızdır Murtaza

Sinemizi çak eyleyip tuttuk yezidin taşına
Her belanın şerine kalkanımızdır Murtaza

Dört kitabın manesi İncil Tevrat Zebur
Bai bismillah-ı firganımızdır Murtaza

Ey **Verani** cümle mana nutkudur zat-i kadim
Oldur şah-ı şehre seyranımızdır Murtaza

36. Ümmü'l-Kitap Ol Noktada Gizlidir¹⁰

Hakikat ilminde bir nokta buldum
Ümmü'l-kitap ol noktada gizlidir
Hecenin okudum zatına erdim
Sırr-ı sübhan ol noktada gizlidir

Yedi haruf yedi musaf yedi ayet
Manasın küncünden gösterir suret
Yedi kat yer yedi kat gök harfi sahavet
Mah-i taban ol noktada gizlidir

---

¹⁰ Adil Ali Atalay'ın "Virani Divanı ve Risalesi" isimli kitabında 61 numaralı sayfada bulunmaktadır.

Ol noktada zuhur oldu selavat
Selavat verenler bulur selamet
Esrar-ı Ali'dir mazhar-ı Muhammet
Ars u rahman ol noktada gizlidir

Virani der ol nokta bizzat Ali'dir
Melekler şah-ı nücumlar mahidir
Ol nokta on iki imamlar rahidir
Pirim Ali ol noktada gizlidir

37. Vü Kemal-i Ademin Nutkunda Bürhan Olan Elif

Ey maniyi burcunun tahtında sultan olan elif
Vü kemali ademin nutkunda bürhan olan elif
Dü cihan vahdette vahid-i sırr-ı yezdan olan elif
Ey cihanın padişahı şah-ı merdanım elif

Bir eliftir seyir eder hala ve hala
Bir eliftir hilatibi hilatibi Ademe
Bir eliftir nokta-i ba nokda-i bu deme
Bu dem be dem rahi kevser şah-ı merdanım elif

Bir eliftir müfreti muratta bu dört kitap
Bir eliftir hafızı hıfzı kelamı hak cevap
Bir eliftir mazharu'l-ilmî bu bab
Üçte beyanımız olan şah-ı merdanım elif

Bir eliftir haddi evveli kadim
Bir eliftir bai bismillahirrahmanirrahim
Bir eliftir üç sıratel müstakim
Üç sirate'l-müstakim şah-ı merdanım elif

Bir eliftir evel bünyat olan bize
Bir eliftir huvel evel huvel ahir rehber bize
Bir eliftir yârin ruzi mahşerde saki-yi kevserdir bize
Ol zindakena şah-ı merdanım elif

Bir eliftir aslı cismi kainat
Birdir anla kıl mümkünât
Bir eliftir hızır elinden ab u hayat
Ol şarabı ab-ı hayat şah-ı merdanım elif

Bir eliftir ey **Virani** ta ezel üstazımız
Bir eliftir var oluptur ta ezel efradımız
Bir eliftir nutkumuz sıtkımız bünyadımız
Ol binayı sıtkı muhkem olan şah-ı merdanım elif

3.1.7. Yemini

Yemini, Alevi-Bektâşi toplumu içerisinde Yedi Ulu Ozan olarak adlandırılan şairlerdendir. Celalettin Ulusoy; Yemînî'nin adının, Alevi Bektaşî toplumunda yedi büyük şair arasında sayılan kutsal bir isim olduğunu belirtmektedir (Ulusoy, 1989: 79). Hayatı, doğum yeri ve tarihi hakkında fazla kaynak bulunmamakla beraber 16. Yüzyılda yaşamış olduğu sanılmaktadır. Eğribozlu Hafız yada Tosun Baba adlı birinin oğludur (Şimşek, 1995: 156) Faziletname adlı eserini 1519 yılında yazdığına göre 15. Yüzyılın son çeyreği yada 16. Yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğu söylenebilir (Zaman, 2009: 239)

Yemini'nin Akyazılı Bektaşî İbrahim Baba'nın dervişi olduğu belirtilmektedir. Akyazılı İbrahim Baba'nın türbesi Dobruca'da bulunmaktadır (Akyazılı Sultan). Dobruca, bu gün Bulgaristan ve Romanya'nın topraklarında yer alan ve Karadeniz kıyısında bulunan tarihsel bir kenttir. Yemini'nin de bu bölgelerde yaşadığı sanılmaktadır. Yemini, Akyazılı İbrahim Baba zaviyesinde uzun süre hizmet etmiştir. Hatta Yemini mahlasını da burada aldığı sanılmaktadır (Zaman, 2009: 240).

Faziletname’de, 1478 yılında vefat eden Otman Baba’nın yolunda olanların kutup saydıkları Akyazılı İbrahim Baba’nın 1469 yılında doğduğunu anlıyoruz. Bu durum da Akyazılı İbrahim Baba’nın Otman Baba’nın etkisi altında kaldığını söylememize imkan vermektedir. (Zaman, 2009: 239).

Faziletname adlı eserinde Hz. Ali’nin yaşayışı, hayatı ve menkıbeleri anlatılır. Bu eser, Alevi-Bektaşî edebiyatında önemli bir yer edinen şairin hayatı hakkında kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır. Eser, Yemîni’nin bilinen tek eseridir. Faziletname, Şeyh Rükneddîn’e ait Farsça yazılmış mensur bir eserin manzum olarak Türkçeye adapte edilmiş şeklidir. Fakat eserde yer alan deyim, atasözü, vecize ve hikmet seviyesine ulaşmış beyitlerin varlığı (Tepeli, 2002: 4), Faziletname’nin dil özellikleri bakımından büyük ölçüde orijinal bir eser olduğunu da göstermektedir (Yekbaş, 2013: 20).

Yemini’nin Kur’an’ı okuyup ezbere bildiği, yani Hafız olduğu Demir Baba Velayetnamesi’nde geçen “Hafız Kelam Yemini” isminden anlaşılmaktadır (Zaman, 2009: 240). Şiirleri de dini ağırlıklı şiirlerdir. Kur’an’da geçen kelimelerden, yaratılıştan sıkça bahseder. Hz. Ali’ye olan derin sevgisini şiirlerinde dile getirmiştir. Faziletname Hz. Ali’nin biyografisi gibidir. Doğumundan itibaren yaşamını, kahramanlıkları, erdemlerini konu alır. Alevilikte yer alan batınlık gibi konuları da kapsar.

Şiirlerinde ağırlıklı olarak hece ölçüsünü kullanmakla beraber aruz ölçüsüne de yer vermiştir. Dini bilgisinin yüksek olduğu, şiirlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca şiirlerinin ustalığı da iyi bir eğitim aldığı göstermektedir. Bıraktığı eserlerden ise ne zaman öldüğüne dair bilgi bulunmamaktadır.

Yemini’nin Şiirleri:

1. Aliyye’l Murtaza’nın İzzeti İçin
2. Bilindi Cümle Alemde Sırr-ı Hüda Ali
3. Bir Anda Hezar Alemi Ol Kadir Semet
4. Dinimiz Derdimin Dermanı Haydar
5. Harfi Bai Bismillahtır Ali’dir İsmi Azamdır Bir Nokta
6. Ne Gezersin Dağ Başında Konuşalım Düzde Gel
7. Nuru Ahmet’tir Yakın Şemi Hidayettir Ali

8. Ona Kast Etti Pervüz Gendine Etti Cefa
9. Velakat Keremnaya Demanımız Var
10. Vilayet Rehberi Aliyye'l-Murtaza Geldi

1. Aliyye'l Murtaza'nın İzzeti İçin

İlahi Mustafa'nın hürmeti için
Aliyye'l Murtaza'nın izzeti için

Hasan hulku Rıza halkı ilahi
Hüseyn-i Kerbela hakkı ilahi

Ki Zeynel Abidin'in izzeti için
Esir evladının hirkatı için

Muhammet Bakır'ın ilmi hakkı için
İmam-ı Cafer'in ilm-i hakkı için

İmam Musa-yı Kazım Ali Musa Rıza'nın
Hakkı için iki sırrı Hüda'nın

Taki'nin izzetine hem Naki'nin
Ki annardır hem yakını yakının

İmam Askeri hem Mehdi hakkı için
Keremsin ya ilahi kerem senin
Yemini bendi pür cürm ü günahkarın

2. Bilindi Cümle Alemde Sırr-ı Hüda Ali

Al(i) ezelde hem dem nuru Ziy(a) Ali
Bilindi cümle alemde sırrı Hüda Ali
Oldu Ali amin Mustafa Ali
Salli Ala Muhammet Salli Ala Ali

Ahmet Murat hem dem Adem'dir yakın
Sultan enbiya hakkı hatemi mürselin
Haydar vasiyi sırrı nebi oldu hem encin
Salli Ala Muhammet Salli Ala Ali

Ahmet habib nur cemale kudreti ezeldir
Övdü yarattı on iki lemyazeldir
Haydardan özge ona yakın kim mahaldir
Salli Ala Muhammet Salli Ala Ali

Ahmet ki batıl eyledi gayri şeriati
Bünyat kıldı ilmi sırr-ı hakikati
Haydar beyan kıldı bu ilm-i tarikati
Salli Ala Muhammet Salli Ala Ali

Ahmet'tir şevk ü ruzu eczadır bu ümmete
İnanmayanlar ola seza lanete
Haya ordan özge kim erdi ilm-i hakikate
Salli Ala Muhammet Salli Ala Ali

Ahmet'tir enbiya hakkın özü serveri
Nutku diriltip söyletti mernuri
Haydar koparttı kavmet edip bab-ı hayberi
Salli Ala Muhammet Salli Ala Ali

Ahmet için hak verdi bünyat ademe
Nuru emanet ondan erişmiştir ademe
Haydar ki hem dem idi yakın nura hateme
Salli Ala Muhammet Salli Ala Ali

Ahmet'ten eğer istersen şefâti
Evrat et **Yemini** gel getir salavatı
Haydar'dan ayan işittim kerameti
Salli Ala Muhammet Salli Ala Ali

3. Bir Anda Hezar Alemi Ol Kadir Semet

Halk etti Ahmet (i)çin alemi ahet
Bir anda hezar alem ol kadir semet
İşit bu sözümü tut hayır velet
Mührü Ali hayat ebettir ebet

Kim ederse dilde evrat ismini
Mezar damar yeymiye nurla cismini
Memur fenada bağda telanunu,
Mührü Ali hayat ebettir ebet

Gönül ver Muhammet Ali imamı hak
Zincir ab-1 Haydar gerdana çandak
Uşşğa gönlünden can göz ile bak
Mührü Ali hayat ebettir ebet

Hakkın habibidir ulumun kezaini
İlm kapısı dedi düzen aynini
Ruşen ola bu nur gönül meda(i)ni
Mührü Ali hayat ebettir ebet

Muhammet atası şah-1 evliya
Saki-yi kevserdir imam-1 enbiya
Kuldur bu **Yemini** canla bir riya
Mührü Ali hayat ebettir ebet

4. Dinimiz Derdimin Dermanı Haydar

Dediler keramet kani haydar
Dinimiz derdimin dermanı haydar
Hakkın kudretleri senden ayandır
Vilayet mülkünün sultanı haydar

Hedide dil memle emri yezdan
Verip canı haydar olmaya nutkun
Hakikat ehlinin şahı ezelsin
Eren hakkın sende ihsanı haydar

Kanu necitlerin kalbine mükpün
Olupsan kendinin haydar imanın
Yemini kela nihayet benden
Koyma felalette kanı haydar

5. Harfi Bai Bismillahtır Ali'dir İsmi Azamdır Bir Nokta

Cihanın kündü kenzi varımız alemde bir nokta
Harfi bai bismillahtır Ali'dir ismi azamdır bir nokta

Yedi kat yer yedi kat gök arş u rahmandır bir nokta
Sade-yi bai bismillahtır kudret ilmi kündü kenzidir bir nokta

Allah ismi nur-i cismi bir nokta
Ey **Yemini** kündü türap arşa sade bir nokta

6. Ne Gezersin Dağ Başında Konuşalım Düzde Gel

Su bile engine akar gel fehm eyle bunu sen
Ne gezersin dağ başında konuşalım düzde gel
Aşık çoktur sadık az hezaren bin dertli var
Türlü ilim kitabını okuyan var bizde gel

Ademi balçıktan halk etti cenabil bahri
Feriştahlar tez nazar kıldı benzetti cemalını
Yirmi sekiz huruf vardır bilmez ise yolunu
Seyahati derviş misali dünyayı geniş gez de gel

Ehlullaha sadık olan fahretinde oturur
Karacoğlan işi için gezer aklını yitirir
Elinen dil değil midir başa neler getirir
Çok bilenler çok yanılır bir ariften düzde gel

Çay suyu bulanık akar deryaya karışır durulur
Biz varlığa yürümeyiz üstaz bize darılır
Çay suyu bulunık akmayınan derya bulanmaz durulur
Türlü sohbetlerini bir ariften süz de gel

Diyen bilmez bilen demez bu hakkın gizli sırrını
Yüz dört kitap kimde gizli bil de gezme serseri
Din isterler dil istemezler Kuran'da nizam barı
İsterisen yetmiş iki dilden bir kalender ol da şu cihanı yaz da gel

Çok şükür balımın bendesiyiz halk etti cenabil bari
Yüz dört kitap sende gizli var heceler sen seni
Ey **Yemini** eli niderim islah eylesem ben beni
Ölmeden evvel ölmek var, var kabirini kaz da gel

7. Nuru Ahmet'tir Yakın Şemi Hidayettir Ali

Hoş keramet madeni şah-ı vilayettir Ali
Nuru Ahmet'tir yakın şemi hidayettir Ali

Mucizat-ı Musa-i bir pare ağaçta gösterir
Şöyle bil sırrını bahr-i keramettir Ali

Bunca işlerdir ki kalıptur kudreti haktan ayan
Nesli İbrahim kanı salavattır Ali

Nice din düşmanlarının kanını döktü yere
Hakkı inkar edene sahibi siyasettir Ali

<Hulletü Aleyyü'l insan> menzildir şanına
Hem emini Ahmet Sahib-i emanet ahir Ali

Ey **Yemini** haydarın methini tekrar eyle gel
Hem dem hemser Sultan şefaattir Ali

8. Ona Kast Eyledi Pervüz Gendine Etti Cefa

Gör ne mucizeler eyledi Muhammet Mustafa
Ona kast eyledi Pervüz gendine etti cefa
Kıldı serkeşlik resulün ranuna ismini çak eyledi
Kendi oğlundan erişti kendi kendine ceza

Bilmez ki kendine kimden erişti saltanat
Oldu hem küfranı nimet akıbet erdi aza
Havadan Mustafa'ya kast eden melunlar
Kendine kimden umar mahşer gününde şifa

Kimki evlad-ı resulü hor görüp cevr ettiyse
Saf hazarın lanet olsun ol merduda daima
Bende-i evlat olanlardır aziz rezi haşir
Havzu kevser sahibidir çün Aliyye'l Murtaza

Abidin Bakır imam Cafer-i Sadık yakın
Musa-yı Kazım Ali Musa'ul Rıza nuru şeyya
Hem Taki'dir hem Naki'dir Asker-i Resul
Ey **Yemini** Mehdi'dir devr ü ahirdi liva

9. Velakat Keremna Demanımız Var

Sabahleyin kalktım Küfe'den yürüdüm
Velakat keremna demanımız var
Hüdayına ben bu dersi okudum
Amentü billahi imanımız var

Ve malayı katibi derler hakkın meleği
Vekütübü derler hakkın dileği
Ver sülühü derler hak peygamberi
Vel yemül ahirine imanımız var

Mebül kaderi kırkların elinden içtim bir olalu
Bize imdat eder hayrı Ali
Ver sülühü minavlahü Teala
Vel eymül ahirine imanımız var

İlla dedim la ilahe illallah
Şaha eletim Muhammet'tir ya Resullallah
Ey **Yemini** gün gün olmaz illallah
Allah birdir birline imanımız var

10. Vilayet Rehberi Aliye'l-Murtaza Geldi

Enbiya serveri Muhammet-i Mustafa geldi
Vilayet rehberi Aliye'l-Murtaza geldi

Şehid-i hepdemi Hasanü'l-hulk Rıza geldi
Hüseyn-i dejdi Kerbela geldi

İmam Zeynel Ali evladı atası Muhammet
Bakır'a Cafer'e kamuya rahnuma geldi
Şehid-i hefdemi imam-ı hüstemi geldi

Taki takva enbiyanın imanı padişahı
Askeri Mehdi fazlı erişti şükür sahipliva geldi

Ey **Yemini** ehl-i dil oldur ki Ali'ye ikrar eyleyin
İkrar vilayet ehline bir şifa geldi

3.2. Derlenen Şiirlerin Analizi

3.2.1. Şiirlerin Şekil ve Yapısına Göre Analizi

Kara Musa'dan derlediğimiz yedi ulu ozan şiirlerinin hepsi aynı yapıda değildir. Şiirlerin bir kısmı beyitler halinde yazılmışken bir kısmı da dördlükler halinde yazılmıştır. Beyit ve dördlükler dışında divan edebiyatında kullanılan türlerden Nesimi'ye ait bir muhammes ve Virani'ye ait bir müseddes bulunmaktadır. Şiirlerin analizinde ilk önce nazım birimine dikkat edilip beyit, dördlük, muhammes veya müseddes oldukları belirtilmiştir. Sonrasında kaç adet beyit, dördlük, muhammes veya müseddes oldukları yazılmıştır. Sonrasında ölçüsüne dikkat edilip şekil bakımından aruzun hangi kalıbının veya hecenin kaçlı ölçüsünün kullanıldığı belirtilmiştir. Beyit sayısına göre üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on bir, on dört, on altı, on yedi, on dokuz, yirmi, yirmi bir beyitten oluşan yapılar tespit edilmiştir. Dördlük sayısı olarak ise; üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, on bir, on beş, on yedi, on sekiz, yirmi yedi ve yirmi sekiz kıtadan oluştuğu belirlenmiştir. Sonrasında beyitlerde kullanılan aruz kalıpları ve hece ölçülerinin hangileri olduğu incelenmiştir. İnceleme neticesinde aruzun

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Feilâtün / Feilâtün / Feilün (Fa'lün)

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Mefâilü / Mefâilü / Feülün

Mefâilün / Mefâilün / Feilün

Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün

Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün

Mef'ûlü / Fâîlâtü / Mefâîlü / Fâîlün

Kalıpları; hecenin ise yedi, sekiz, on, on bir, on iki ve on beşli kalıpları tespit edilmiştir. Nazım birimine göre sıralama aşağıda verilmiştir. Her ozan için ayrı ayrı belirtilerek parantez içlerinde kaç numaralı deyişinin olduğu belirtilmiştir.

Muhammes Sayısına Göre Şiir Numaraları: Kara Musa'dan derlediğimiz şiirlerden muhammes nazım biriminde bir adet şiir vardır. Bu şiir Nesimi'nin 8 numaralı şiiridir ve beş muhammesten oluşmaktadır.

Müseddes Sayısına Göre Şiir Numaraları: Kara Musa'dan derlediğimiz şiirlerden müseddes türünde bir adet şiir vardır ve bu da Virani'nin 11 numaralı şiiridir. Müseddesin, mütekerrir müseddes türünde yazılmıştır.

Beyit Sayısına Göre Şiir Numaraları: Kara Musa'dan derlediğimiz beyitle yazılan şiirlerden; bir tanesi üç beyitli, iki tanesi dört beyitli, yedi tanesi beş beyitli, üç tanesi altı beyitli, üç tanesi yedi beyitli, iki tanesi sekiz beyitli, üç tanesi dokuz beyitli, altı tanesi on bir beyitli, bir tanesi on dört beyitli, bir tanesi on altı beyitli, bir tanesi on yedi beyitli, bir tanesi on dokuz beyitli, bir tanesi yirmi beyitli ve bir tanesi de yirmi bir beyitli şiirlerdir.

3 Beyit: Yemini (5) nolu şiir

4 Beyit: Virani (9) Fuzuli (5) nolu şiirler

5 Beyit: Virani (14, 16, 20, 25, 33) Yemini (10) Şah Hatayi (7) nolu şiirler

6 Beyit: Virani (3) Yemini (7) Şah Hatayi (14) nolu şiirler

7 Beyit: Virani (8) Nesimi (9) Şah Hatayi (12) nolu şiirler

8 Beyit: Virani (10, 31) nolu şiirler

9 Beyit: Virani (5) Nesimi (10) Şah Hatayi (13) nolu şiirler

11 Beyit: Virani (27, 29, 32, 35) Şah Hatayi (1, 23) nolu şiirler

14 Beyit: Şah Hatayi (10) nolu şiir

16 Beyit: Şah Hatayi (5) nolu şiir

17 Beyitlik: Şah Hatayi (27) nolu şiir

19 Beyit: Virani (4) nolu şiir

20 Beyit: Şah Hatayi (6) nolu şiir

21 Beyit: Virani (28) nolu şiir

Dörtlük Sayısına Göre Şiir Numaraları: Kara Musa'dan derlediğimiz dörtlükle yazılan şiirlerde; dokuz tanesi üç dörtlükten, on dört tanesi dört dörtlükten, yirmi üç tanesi beş dörtlükten, altı tanesi altı dörtlükten, on dört tanesi yedi dörtlükten, üç tanesi sekiz dörtlükten, bir tanesi dokuz dörtlükten, üç tanesi on dörtlükten, bir tanesi on bir dörtlükten, üç tanesi on beş dörtlükten, bir tanesi on yedi dörtlükten, bir tanesi on sekiz dörtlükten, bir tanesi yirmi yedi dörtlükten ve iki tanesi yirmi sekiz dörtlükten meydana gelmektedir.

Üç Dörtlük: Nesimi (11, 13) Fuzuli (6) Virani (6, 22) Nesimi (7) Yemini (4) Fuzuli (6, 9) nolu şiirler

Dört Dörtlük: Virani (1, 36,) Nesimi (2, 3, 4, 5, 14) Yemini (1, 8, 9) Pir Sultan (5, 7) Şah Hatayi (1, 25) nolu şiirler

Beş Dörtlük: Virani (12, 13, 15, 17, 18) Nesimi (1) Yemini (3) Fuzuli (1,7, 8) Kul Himmet (1, 3) Pir Sultan Abdal (1, 3, 4, 6, 9, 10, 11, 12) Şah Hatayi (9, 21, 28) nolu şiirler

Altı Dörtlük: Nesimi (6, 12) Yemini (6) Kul Himmet (2) Şah Hatayi (4, 22) nolu şiirler

Yedi Dörtlük: Virani (7, 21, 23, 27, 34, 37) Fuzuli (3, 4) Kul Himmet (5, 6) Pir Sultan Abdal (2, 8) Şah Hatayi (11, 15) nolu şiirler

Sekiz Dörtlük: Yemini (2) Şah Hatayi (8, 17) nolu şiirler

Dokuz Dörtlük: Virani (1) nolu şiir

On Dörtlük: Fuzuli (2) Şah Hatayi (18, 24) nolu şiirler

On Bir Dörtlük: Şah Hatayi (20) nolu şiir

On Beş Dörtlük: Virani (24, 26) Şah Hatayi (20) nolu şiirler

On Yedi Dörtlük: Virani (19) nolu şiir

On Sekiz Dörtlük: Şah Hatayi (3) nolu şiir

Yirmi Yedi Dörtlük: Şah Hatayi (26) nolu şiir

Yirmi Sekiz Dörtlük: Kul Himmet (4) Şah Hatayi (16) nolu şiirler

Kullanılan Aruz Kalıbına Göre Şiir Numaraları: Aruz ölçüsü özellikle divan edebiyatında sıkça kullanılmış bir ölçüdür. Hecelerin açıklık kapalılık özelliği dikkate alınan aruz ölçüsünde sessiz harfler veya uzun ünlüler ile biten heceler kapalı, sesli harfle ve ulama yoluyla sonu sesli harfle biten heceler ise açıktır.

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün Kalıbıyla Yazılmış Şiirler: Virani (3, 25, 30, 31, 35) Nesimi (9) Yemini (7, 10) Şah Hatayi (1, 5, 12, 13, 14, 23, 27)

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün Kalıbıyla Yazılmış Şiirler: Virani (9, 14, 20, 33)

Feilâtün / Feilâtün / Feilün (Fa'lün) Kalıbıyla Yazılmış Şiirler: Virani (5, 16)

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün Kalıbıyla Yazılmış Şiirler: Virani (4)

Mefâilü / Mefâilü / Feülün Kalıbıyla Yazılmış Şiirler: Şah Hatayi (6)

Mefâilün / Mefâilün / Feilün Kalıbıyla Yazılmış Şiirler: Virani (29)

Mefâilün / Mefâilün / Feülün Kalıbıyla Yazılmış Şiirler: Virani (10)

Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün Kalıbıyla Yazılmış Şiirler:
Virani (8) Nesimi (10) Yemini (5) Fuzuli (5) Şah Hatayi (7, 10)

Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün Kalıbıyla Yazılmış Şiirler: Virani (32)

Kullanılan Hece Ölçüsüne Göre Şiir Numaraları: Hece ölçüsü, halk edebiyatının ölçü birimidir diyebiliriz. Mısralardaki sesli harf sayısına göre oluşan hece ölçüsü, bağlama eşliğinde okunan şiirlerin de söylenmesi için kolaylık sağlamaktadır.

Yedili Hece Ölçüsü: Virani (23, 24) Şah Hatayi (16, 26)

Sekizli Hece Ölçüsü: Virani (1, 7, 12) Nesimi (12) Fuzuli (3) Pir Sultan Abdal (6) Şah Hatayi (8, 25)

Onlu Hece Ölçüsü: Şah Hatayi (3)

On Birli Hece Ölçüsü: Virani (1, 6, 17, 18, 21, 34, 36) Nesimi (2, 3, 5, 7, 13, 14) Yemini (1, 2, 3,4, 9) Fuzuli (1,2, 6, 7, 8, 9) Kul Himmet (1, 2, 3, 4, 5, 6) Pir Sultan Abdal (1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12) Şah Hatayi (2, 4, 8, 9, 11, 20, 21, 22, 24, 28)

On İkili Hece Ölçüsü: Virani (28)

On Beşli Hece Ölçüsü: Virani (13, 15,19, 22, 26, 27, 37) Nesimi (1, 4, 6, 8, 11) Yemini (6, 8) Fuzuli (4) Şah Hatayi (15, 17, 18, 20)

3.2.2. Şiir Sırasına Göre Yapı ve Şekil Özellikleri

3.2.2.1. Fuzuli

1. Gördüm Ol Şehirde Şahlar Şahı Var

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

2. Kandilde Şah Diye Yandım Bir Zaman

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :10, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3. Karıştı Irmaklar Çağlar

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 8"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

4. Kuran-ı Azimdir Muhammet İsm-i Azamdır Ali

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

5. Melekler Yandı Ahımdan Muradım Şemi Yanmaz mı?

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 4, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün**

6. Onlar Birbiriyle Seyran Ederler

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :3, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

7. Şerivayı Hüsnüye Erdiğim Zaman

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

8. Şükür Cemalının Nurunu Gördüm

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

9. Yahşi Dururken Yaman Satılır

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :3, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3.2.2.2. Kul Himmet

1. Ben Bilmem Bilenlere Söyleyin

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

2. Bir Gece Rüyama Gir Hacı Bektaş

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :6, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3. Destur Şahım Dedi Elini Aldı

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

4. Kudretten Bir Nur İndi Süzüldü

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :28, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

5. Lokman Gibi Dilin Olsa Ne Fayda

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

6. Yusuf Kuyusuna Zindana Düştüm

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3.2.2.3. Nesimi

1. Adem İçin Beytullahda Ab-1 Zenzem Damladı

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

2. Bin Derdim Var Bir Dermana Değişmem

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3. Böyle Hak Mihmanı Ele Girmez

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

4. Cahile Verme Sırrını Cahilin Suyu Selden Çıkar

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

5. Dedim Sarhoş musun Dedi ki Yok Yok

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

6. Fehmedene Manadır Hiç Gümana Benzemez

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :6, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

7. Gündüzü Karanlık Gece Sayılır

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :3, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

8. Hayvan ne bilir dane bilir esrar-ı Muhammet

Nazım Birimi: Muhammes, Muhammes Sayısı :5, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

9. Kalmadı Sabrı Kararım Sende Ferman Ermeni

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 7, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

10.Okur Onu Müderrisler Beyanı Kündü Kenzullah

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 9, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün**

11.Var Karış Bir Katsayı Orada Umman Gizlidir

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :2, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

12.Veli Aynı Ezabım Yok

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :6, Ölçüsü: 8"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

13.Velli Hare Zat-ı Tecellisidir

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :3, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

14.Yürü Kantara Halis Olan Ağyarı Bul

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3.2.2.4. Pir Sultan Abdal

1. Arşa Dilek Dilek Oldu Avazım

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

2. Erdebilde Şih Safide Buyruğum

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3. Gitmez Benem Meylim Sendedir Sende

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

4. Gönül Kalk Gidelim Hüseyin'e Doğru

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

5. Hasımını Ararsan Kundadır Aşık

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

6. İncinme Gönül İncinme

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 8"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

7. Koyduğu Yerlerde Durmaya Talip

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

8. Mürvet Günahıma Kalma ya Ali

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

9. Okur İdim Elif Deyi Be Deyi

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

10. Onları Tutana Sevap Yazılır

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

11. Rüzgar Vurmuş Eriyip Gider

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

12. Şah-ı Merdan Oğlu İmam Hüseyin

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3.2.2.5. Şah Hatayi (İsmail)

1. Aldırır Fettahı Bab-ı Cümle Alem Defteri

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 11, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

2. Ali'yinen Muhammed'in Aşkına

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3. Allah'ın Eli Onun Elidir

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :18, Ölçüsü: 10"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

4. Aşk Ateşi Beni Yandı Yandırdı

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :6, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

5. Be Bulundu Kametin Vaslı Visalın Müntaha

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 16, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

6. Beyanı Bu Hüdü Kuran Ali'dir

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 20, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mefâîlü / Mefâîlü / Feûlün**

7. Bu Deryadan Derin Sırrı Ne Bilsin Dengisen Sofu

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 5, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün**

8. Cebrail Önünde Kılavuz Oldu

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :8, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

9. Cümle İbadetin Başıdır Tevhit

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

10. Çağırdı Ruhü Müminler Sefa Geldi Sefa Geldi

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 14, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün / Mefâîlün**

11. Evvel Rehberinden Kaçana Lanet

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

12. Gevherin Yek Danesinden İleri Pergar İdim

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 7, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâîlâtün / Fâîlâtün / Fâîlâtün / Fâîlün**

13. Gökyüzünde Cay İmişsin Ya Ali Senden Medet

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 9, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

14. Gönümün Evinde Şükrüm Ya Muhammet Ya Ali

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 6, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

15. Gözlerim Nuru Ziyası Zetre Manemdir Ali

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

16. Güllük Güllüstanınan

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :28, Ölçüsü: 7"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

17. Kalmadı Dünya Yüzünde Mihnete Güngü Kubar

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :8, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

18. Kamberinen Düldülünen Bile Geldi Zülfikar

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :8, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

19. La Feta İlla Ali La Seyfe İlla Zülfikar

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :10, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

20. Melaik Hem Adem Dev ile Peri

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :15, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafıye.

21. On İki İmamların Kurbanıyım Ben

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafıye.

22. Onun (i)çin Okurum Lanet Yezide

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :6, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafıye.

23. Ruz-i Maşer Saki-yi Epsarsın Sen Ya Ali

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 11, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

24. Serilip Geriye Kalmak Görünür

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :10, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafıye.

25. Tutabilirsen Gel Beri

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 10"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafıye.

26. Yavru Yitirmek Zor İmiş

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :27, Ölçüsü: 7"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

27. Ye Yalanı Silmişem Ben La Feta İlla Ali

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 17, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

28. Yorulup Yollarda Kalmaz İnşallah

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

29.ŞAH HATAYİ MAHLAS BEYİTLER

3.2.2.6. Virani

1. Ademe Bak Yedi Esmâ Sendedir

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

2. Ali'dir Saki-yi Kevser Ali Benim Mihmanımdır

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :9, Ölçüsü: 8"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3. Ali Kalbim Üzere Sıtkınan Yar Eyledim

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 6, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

4. Ali Şanına Sıtkınan Ali Şanına Eyvallah

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 19, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün**

5. Ali'dir İptida-i İmtihanın

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 9, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Feilâtün / Feilâtün / Feilün**

6. Allah'ım Cemaline Müptela Etmışti

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :3, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

7. Benim Kıl Geç Günahımdan

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 8"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

8. Beyan Hat Esrarın Budur Emi Kelamullah

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 7, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün**

9. Böyle Talim Eyledi Pervendigar

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 4, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

10.Canı Baş Ali'ye Kurbane Yazdım

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 8, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mefâilün / Mefâilün / Feülün**

11.Dergahına Nazar Eyler Bu Aşkın Pir Gedasına

Nazım Birimi: Mütekerrir Müseddes, Kaç Müseddes: 5, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün**

12.Dünya Yüzü Efkanyım

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 8"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye

13.Ehl-i Hikmet Kitabını Gümrah Olan Anlamaz

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye

14.Ekzerannasi Fehümle Yutmunun

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 5, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

15.Elifi Mimden Ayıran Ol Kezzap Dinden Çıkar

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

16.Gider Küfrü Dili Nuh u Necat

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 5, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Feilâtün / Feilâtün / Feilün (Fa'lün)**

17.Gönlünde Gümanı Salmaz Diyen Var

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

18.Hakikat Teşbihi Zikrim Durağı

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

19.Hem Mahımsın Hem Şahımsın Dergahımsın Ya Ali

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :17, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

20.Her Kim Gördüyse Zindanı Ala Durur

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 5, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

21.Hünkar Hacı Bektaş Veli Gel Yetiş

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

22.Kündü Kenzin Manası Senden Açıldı Pür Sefa

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :3, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

23.La Feta İlla Ali

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 7"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

24.La İlahe İllallah

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :15, Ölçüsü: 7"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

25.Mim Zalike'l-Kitabı Ali'dir Be Değil mi?

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 5, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

26.Mustafa Murtaza Etti Ervah-i Aşikar

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :13, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

27.Mürşit Halin Bilenlere

Nazım Birimi: Mütেকerrir Müseddes, Müseddes Sayısı :13, Ölçüsü: 8"lik Hece Ölçüsü, Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

28.Nokta Nokta Harfi Harf Tevhiyle Kuranileriz

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

29.Odur Lahm i Muhammet Mustafa'nın

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 11, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mefâilün / Mefâilün / Feilün**

30.Özünde Hakk'ı buldunsa nacin sen

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 8, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

31.Sırrı Nokta Nübüvvetten Fazlı Yazdan Bulmuşam

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 8, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

32.Sure-i Surede Lafs u Dili Bismillah

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 11, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mef'ûlü / Fâilâtü / Mefâilü / Fâilün**

33.Suretin Hatmi Beytullahımız

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 5, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

34.Tadına Doyulmaz Balımdır Ali

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafıye.

35.Terk-i Tecridi Kim Bu Gün Sübhanımızdır Murtaza

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 11, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

36.Ümmü'l-Kitap Ol Noktada Gizlidir

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafıye.

37.Vü Kemal-i Ademin Nutkunda Bürhan Olan Elif

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :7, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafıye.

3.2.2.7. Yemini

1. Aliyye'l Murtaza'nın İzzeti İçin

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

2. Bilindi Cümle Alemde Sırr-ı Hüda Ali

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :8, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

3. Bir Anda Hezar Alemi Ol Kadir Semet

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :5, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

4. Dinimiz Derdimin Dermanı Haydar

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :3, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

5. Harfi Bai Bismillahtır Ali'dir İsmi Azamdır Bir Nokta

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 3, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün**

6. Ne Gezersin Dağ Başında Konuşalım Düzde Gel

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :6, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

7. Nuru Ahmet'tir Yakın Şemi Hidayettir Ali

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 6, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün**

8. Ona Kast Eyledi Pervüz Gendine Etti Cefa

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 15"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

9. Velakat Keremna Demanımız Var

Nazım Birimi: Dörtlük, Dörtlük Sayısı :4, Ölçüsü: 11"lik Hece Ölçüsü

Şekil Bakımından: Düz Kafiye.

10. Vilayet Rehberi Aliyye'l-Murtaza Geldi

Nazım Birimi: Beyit, Kaç Beyit: 5, Ölçüsü: Aruz ölçüsü

Şekil Bakımından: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

Aşık Kara Musa'dan derlediğimiz şiirlerin şekil-yapı özelliklerinin analizi yapılırken temel özellikler göz önünde bulundurulmuştur. Farklı nazım birimleri kullanıldığı için öncelikle bunlar saptanmıştır. Bu nazım birimlerine göre sonrasında bunlardan ne kadar kullanıldığı bulunup; aruz ölçüsü kullanılanların kalıpları bulunup, hece ölçüsü kullanılanlarda da hece sayıları belirlenmiştir. En son olarak da tüm şiirlerin eser sahipleri belirtilerek ayrı ayrı tasnifi yapıp yapı ve şekil özellikleri belirtilmiştir.

3.3. Şiirlerin Konularına Göre Tasnifi

Yedi ulu ozanın deyişleri konu olarak genelde Nefes, Duvaz-ı İmam, Nad-ı Ali-Faziletname olmak üzere değişik türlerdedir. Bu türler; medetname, taşlama, yaratılışname, güzelleme, şikayetname, mersiye, gazel, nad-ı Muhammed Ali, hurufiyat, nasihatname, nefes, duvaz-ı imam, nad-ı Ali-faziletname, nutuk olmak üzere toplamda 14 tanedir. Bu şiirlerin açıklaması şu şekildedir:

Duvaz-ı İmam: On iki imamların isimlerinin anılması ve onlara bağlı özelliklerin dile getirilmesi ile yazılan eserlerdir. Duvazlar Alevi cemlerinde okunması zorunlu olan nefeslerdendir.

Güzelleme: Genelde güzelliğin ve bir güzelliğin övgüsünün dillendirildiği koşmalardır.

Hurufiyat: Huruf harf demektir, harflerin anlamları ve işaret ettiği seslerle ilgili şiirlerdir. Bilginin rumuzlarla aktarılmasına imkân sağlar. Bu konuda bektâşilerin bu adla bir adlandırmaları vardır

Maktel-i Hüseyin-Mersiye: Hz. Hüseyin'in şehadeti ve Kerbela katliamı üzerine yazılmış ağıt türü şiirlerdir.

Medetname: Tanrıdan ve üst nitelikleri oldukları varlıklardan yardım dileme, medet arama amacıyla yazılmış şiirlerdir. .

Nad-ı Ali - Faziletname: Hz. Ali'nin vasıfların ve özelliklerini övmek için yazılmış eserlerdir.

Nad-ı Muhammed Ali: Hz. Muhammet ve Hz. Ali'nin birlikteliği, insanlığa yaydığı birleştirici hal üzerine yazılmış şiirlerdir

Nasihatname: Gerek dini gerek ahlaki konularda insanlara öğüt vermek maksadıyla yazılmış şiirlerdir.

Nefes: Bektaşî inancında Vahdeti vücut düşüncesini işleyen şiirleridir.

Nutuk: Tarikatın kural ve kaidelerinin yol da yeni olanlara anlatılması ile ilgili şiirlerdir.

Taşlama: Toplumdaki haksızlıkların, yolsuzlukların, geriliklerin ve ekonomik sorunların mizahi bir dille anlatıldığı koşmalardır.

Yaratılışname: Yaratılış ve insanın var oluşu hakkında bilgiler verilen şiirlerdir. Bu konuda bektâşilerin bu adla bir adlandırmaları vardır.

Bu tanımlamalara göre aşağıda yedi ulu ozanın şiirlerinin her birinin ki ayrıca belirtirilererek listesi verilmiştir:

Duvaz-ı İmam: Virani (3, 7, 11, 18, 29) Nesimi (8) Yemini (8) Kul Himmet (6) Pir Sultan Abdal (2, 4, 8) Şah Hatayi (1, 8, 10, 18, 19, 21, 22, 25) nolu şiirler

Gazel: Fuzuli (5) nolu şiir

Güzelleme: Nesimi (5) Pir Sultan (3) nolu şiirler

Hurufiyat: Virani (1, 30, 31, 33, 36, 37) Nesimi (10, 11, 12, 13) Fuzuli (1) Şah Hatayi (5, 27) nolu şiirler

Medetname: Virani (21) Yemini (1) Kul Himmet (2) Şah Hatayi (13) nolu şiirler

Mersiye: Fuzuli (3) nolu şiir

Nad-ı Ali – Faziletname: Virani (4, 5, 10, 19, 22, 23, 26, 34, 35) Yemini (3,4, 5) Kul Himmet (4) Şah Hatayi (6, 17, 23) nolu şiirler

Nad-ı Muhammed Ali: Yemini (2, 7, 10)) Fuzuli (4) Şah Hatayi (2, 3, 14, 15) nolu şiirler

Nasihatname: Virani (16, 20, 24) Nesimi (3, 4, 7, 14) Yemini (6) Pir Sultan Abdal (1, 6) Şah Hatayi (7) nolu şiirler

Nefes: Virani (6, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 25, 27, 28) Nesimi (2, 6) Yemini (9) Fuzuli (2, 6, 7, 8) Kul Himmet (1, 3, 5) Pir Sultan (5, 9, 10, 11, 12) Şah Hatayi (16, 20, 25, 26) nolu şiirler

Nutuk: Şah Hatayi (24) nolu şiir

Şikayetname: Nesimi (9) nolu şiir

Taşlama: Virani (17) Fuzuli (9) Pir Sultan (7) Şah Hatayi (11) nolu şiirler

Yaratılışname: Nesimi (1) Şah Hatayi (12) nolu şiirler

Aşık Kara Musa, hayatı boyunca birçok yerde birçok aşık ve dervişle bir arada bulunmuştur. Onlardan aldığı şiirleri anında ezberleyen ve bir kısmını da şahsi defterine kaydeden Kara Musa, bu şiirleri kendisine bir miras değil sonraki kuşaklara aktarmak için bir emanet olarak görmüştür. Bu emaneti günümüze kadar koruyan Kara Musa, bu şiirlere herhangi bir ekleme ve çıkarma yapmayı aklına bile getirmemiştir. Bize aktarırken de öznel ifade kullanmadan olduğu gibi, duyduğu ve aklında kaldığı gibi aktarmıştır. Bu yüzden de şiirlerin bazı dizelerinde aruz veya hece uymamasına rağmen kesinlikle değiştirilmemesi gerektiğini vurgulamış ve altını çizmiştir. Biz de onun bu sözüne uyarak olduğu gibi aktardık. Sonrasında sıralama ve genel ölçülerine göre tasnif edip en son olarak da konularına göre değerlendirdik.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sözlü Kültür Hazinesi Acıpınar'lı Âşık Kara Musa isimli çalışma istenilen hedefler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Yapılmış olanlar hakkında kısa belirlemeler yaptıktan sonra araştırmanın sonuçları ve alana katkısı hakkında bilgiler verilerek alanda çalışma yapmak isteyenlere öneriler sunulacaktır.

Birinci bölümde çalışmanın yöntemine göre öncelikle genel bir bakış yapılarak sözlü kültürün ne olduğu açıklanmıştır. Sözlü kültürün ne olduğu anlatıldıktan sonra araştırma yöntemimiz olan derleme yöntemi açıklanmış kaynak kişinin önemi vurgulanmıştır. Bu ikisinin sentezinde çalışmamızdaki tek kaynak kişimiz Kara Musa'nın niçin sözlü kültür hazinesi olduğunun belirlenmesinde önemli olmuştur.

Âşıklık geleneğinde, ilk önce Anadolu'da çalgıcılığın ne olduğu anlatılmıştır. Çalgı ve çalgıcılığın anlaşılmasından sonra bu çalgıcılığın tarihsel seyrine bakılmıştır. Şamanlıktan başlanarak ozan, derviş, âşık gibi kavramlar açıklanmış ve bunların tarihsel süreçteki dönüşümünde belirlemeler yapılmıştır. Yazdığı şiirlerin konularına göre nasıl ayırt edildiğine değinilmiş, âşık kelimesinin nasıl ortaya çıktığı ve o anki durum hakkında bilgiler kronolojik bir şekilde verilmiştir.

İkinci bölümde Kara Musa'nın bulunduğu coğrafya tanıtılmıştır. Tarihsel süreçteki değişimi, sosyo-kültürel yapı gibi özellikler çeşitli kaynaklardan yararlanılarak açıklanmıştır. Bu açıklamalardan sonra Kara Musa'nın hayatı kronolojik biçimde anlatılmıştır. Bu bilgiler Kara Musa'nın kendi ağzından anlattığı bilgilerdir. Yörede Kara Musa'nın etkilendiği ve onu yetiştiren kişiler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu yetiştiren kişilerin, Kara Musa'yı hangi yönden yetiştirdikleri açıklanmıştır. Bunların sentezinde Kara Musa'nın düşünce dünyası anlaşılmalı ve anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde yedi ulu ozana ait Kara Musa'nın zihninde bulunan şiirler aktarılmıştır. Çalışmamızda aldığımız toplam yüz on şiirin; dokuzu Fuzuli'ye, altısı Kul Himmet'e, on dördü Nesimi'ye, on ikisi Pir Sultan Abdal'a, yirmi sekizi (yirmi sekiz deyiş haricinde dokuz adet de mahlas beyit vardır) Şah Hatayi'ye, otuz yedisi Virani'ye ve onu da Yemini'ye aittir. Tüm şiirler her ozanınki ayrı biçimde tasnif edilmiştir. Şiirler şekil ve yapısına göre yapıp, konularına göre hangi türe ait

oldukları tasnif edilip belirtilmiştir. Ayrıca bu şiiirlerin başka kaynaklarda olup olmadığı saptanarak denk geldiğimiz kaynaklar, şiiirlerin dipnotlarında verilmiştir.

Sözlü kültür içinde yetişen bir âşık olan Kara Musa'yı anlattığımız bu çalışmada, âşıklık geleneği tarihsel kökenine inilerek açıklanmış, bilgiler verilmiştir. Bu belirleme kısmının ilk ayağında literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler verilmiş olup ikinci kısmında halk bilimi araştırma yöntemlerinden derleme yöntemi kullanılmıştır. Derleme sonrasında ulaşılan bilgiler değerlendirilerek analiz edilmiştir. Elde ettiğimiz bu bilgiler ışığında çalışmamız şekillenerek son halini almıştır.

Alevi geleneğinde bir aşık olan sentezi olan Âşık Kara Musa, Alevi âşıklık geleneğinin önemli isimlerinden olmasına karşın bu durumu çok az kişi fark etmiştir. Biz bu çalışma ile niçin önemli bir âşık olduğu açıklanmıştır. Kara Musa'yı önemli kılan nokta ise güçlü ezberi ve ezberine aldığına hiç müdahale etmeden taşıma işlevi yapmasıdır. Olanı, olduğu gibi günümüze kadar ulaştırmıştır. Çalışmamız, Kara Musa'nın akademik dünyaya duyurulmasıyla, bu aşık ve Çorum'da âşıklık geleneği üzerine yapılacak sonraki çalışmalarda yol gösterici olacaktır. Ayrıca Kara Musa üzerine odaklı ilk akademik çalışma olmasıyla da bir örneklik teşkil edecektir.

Çalışmamız öncesinde Kara Musa'nın isminin geçtiği her kaynak elde edilmiş, incelenmiştir. İsmiinin gösterilmediği kaynaklar da Kara Musa'ya danışılıp öğrenilerek onlar da elde edilmiş, incelenmiştir. Bu eserlerden kamberlik konulu yüksek lisans tezindeki hatalar saptanmış ve düzeltilmiştir. Bu tez ilk dikkatimizi çeken, bir aşığın kamber olarak tanıtılması olmuştur ve çalışmamız sayesinde Kara Musa, hak ettiği yer olan âşıklık geleneği içerisinde verilmiştir. Ayrıca diğer amatör kitaplarda bilgisi kullanıldığı halde kaynağın eksiksiz bir şekilde gösterilmediği dikkatimizi çekmiştir. Bu noktada Kara Musa'dan hangi bilginin alındığı bilinmeyip bir karmaşıklık olmuştur. Bu çalışma ile bu eksikliklerin, yanlışların ve bilgi hırsızlıklarının önüne geçilmesi umut edilmiştir.

Çalışmamız sayesinde sözlü geleneğin önemi ve halen halk arasında sözlü kültür hazineleri olduğu gösterilmiştir. Derleme yönteminin bu araştırmalardaki yeri ve önemi gösterilmiş, derlenen şiiirlerin analizi ve künyesi sayesinde istenilen şiiire rahatlıkla ulaşılması sağlanmıştır. Ayrıca seksen dört yaşında bir çınarın bilgilerinin

kayıt altına alınarak ölümsüzlüğü sağlanmıştır. Böyle kıymetli bilgilerin yok olup gitmesini önlemek adına, biz üzerimize düşen görevi yapıp böyle bir çalışmayı tamamladık. Bundan sonraki süreçte Hak neyse o olsun diyerek sözlerimi bitiriyorum...

KAYNAKLAR

- Artun, E. (2009) *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. İstanbul, Karahan Kitabevi.
- Aslışen, F. (2006) *Şah İsmail'in Türk Siyaseti Ve Kültürel Yeri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- Aslan, E. (1975) *Âşık Şenli, Hayatı, Şiirleri ve Hikayeleri*, Maya Akademi, Ankara
- Atalay, A. A. (1998) *Virani Divanı Ve Risalesi (Buyruğu)*, İstanbul Can Yayınları
- Ayan, H. (1990) *Nesimi Divanı*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Ayan, H. (2002) *Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri Ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, Ankara C. I-Iı, Türk Dil Kurumu Yayınları
- Baş, M. (2015) *Pir Sultan Abdal*, Ankara Yason Yayınları
- Başgöz, İ. (1952) "Turkish Folk Stories About The Lives Of Minstrels", *Journal Of The American Folklore*, S.65 S.331-340
- Başgöz, İ. (1973) Türk Halk Hikayelerinde Düş Motif Zinciri, *Hacettepe Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, V.2, S.77
- Başgöz, İ. (1998) *Anadolu Aleviliği Ve Pir Sultan Abdal*, İstanbul Der Yayınları
- Bayrı, M. H. (1957) *Virânî Hayatı Ve Eserleri Hayatı Ve Eserleri Hayatı Ve Eserleri*, İstanbul Maarif Kitaphanesi Matbaası
- Boratav, P. N. (1942) *Halk Edebiyatı Dersleri*, Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı
- Boratav, P. N. (1988) *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*, İstanbul
- Boratav, P. N. (2003) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, (Haz.: Konur Ertop) İstanbul K Kitaplığı Yayınları

- Bozkurt, F. (2013) *Buyruk-İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, İstanbul, Kapı Yayınları
- Bulut, İ. (2000) Yozgat'ın Nüfus Coğrafyası Özellikleri. *Atatürk Üniversitesi. Doğu Coğrafya Dergisi*, C.6, S.4, S. 19-54
- Connerton, P. (1999) *Toplumlar Nasıl Anımsar* (Çev. Alâeddin Şenel) İstanbul, Ayrıntı Yayınları, S.14-15
- Çelebi, K. (1971) *Hacı Halife Mustafa B. Abdullah (Ö.1067/1657), Keşfu'zzunûn An Esâmi'l-Kutub Ve'l-Funûn*, Haz. M.Şerefettin Yaltkaya-Rifat Bilge, I-I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi
- Çoban, A. (2016) Çorum'un Nüfus Coğrafyası Özellikleri, *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.33, S. 410-438
- Çobanlı, C. Ve Salt, A. (2001) *Dharma Ansiklopedi, Parapsikoloji-Mistisizm-Okültizm- Ezoterizm-Teozofi-Spiritüalizm-Neospiritüalizm*, İstanbul, Dharma Yayınları
- Çobanoğlu, Ö. (2000) *Âşık Tarzı Kültür Geleneği Ve Destan Türü*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Çoruhlu, Y. (2000) *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi
- Dinçol, B. (2003) “*Eski Önasya Ve Mısır'da Müzik*”, İstanbul, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2. Baskı
- Dizdaroğlu, H. (1969) *Halk Şiirinde Türler*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- Dönmez, B. M. (2010). “Törenselleşen (Cem) ve Dünyasal Türk Halk Müziği Performansı İçinde Âşıklık Geleneğinin Konumu”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 1, S. 34, s. 33-37.
- Doğan, G. (1998) *Alevilik'te Ön Bilgiler ve Cem, Zâkirlik*, İstanbul, Can Yayınları
- Drury, N. (1996) *Şamanizm*, (Çev. Erkan Şimşek), İstanbul, Okyanus Yayıncılık
- Edmonson, M. E. (1971) *Lore An Introduction To The Science Of Folklore And Literature*, U.S.A. Holt, Rinehart and Winston

- Eliade, M. (1999) *Şamanizm*, (Çev. İsmet Birkan), Ankara, İmge Kitabevi
- Eliade, M. Ve Couliamiano, I.P. (1997) *Dinler Tarihi Sözlüğü*, (Çev.: Ali Erbaş) İstanbul, İnsan Yayınları
- Ergin, M. (1989) *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- Erol, A. (2009) Müzik Üzerine Düşünmek, İstanbul: *Bağlam Araştırmaları Dergisi*, S.1, s. 188-205
- Ersal, M. (2009). Alevi Cem Zakirliği: Battal Dalkılıç Örneği, *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Almanya, Köln
- Eyüboğlu, İ.Z. (1989) *Alevilik Sünnilik, İslam Düşüncesi*, İstanbul, Der Yayınları
- Eyüboğlu, İ.Z. (1991) *Alevi Bektaşî Edebiyatı*, İstanbul, Der Yayınları
- Finnegan, R. (1977) *Oral Petry: its Nature, Significance ad Social Context*, Cambridge, İngiltere, Cambridge University Press
- Fidan, S. (2001) *Sözlü Kültür-Sözlü Tarih İlişkisi Bağlamında Niş Türküleri*. Turkish Studies, C.6, S.4, s. 139-148.
- Garnett, L. (1979) *Mary, Jane, Mysticism And Magic İn Turkey : An Account Of The Religious Doctrines, Monastic Organisation, And Ecstatic Powers Of The Dervish Orders*. New York, Ams Pres
- Gökyay, O. Ş. (1975) *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi
- Gölpınarlı, A. (1992) *Alevi- Bektâşî Nefesleri*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi
- Gölpınarlı, A. (1995) *Pir Sultan Abdal: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, İstanbul, Varlık Yayınları
- Gölpınarlı, A. (1997) “Fuzuli Ve Şiiri Üzerine Düşünceler-Fuzuli'nin Şiiri”, *Fuzuli-Yaşamı- Sanatı-Eserleri*, İstanbul, Engin Yayınevi
- Günay, U. (1986) *Âşık Tarzı Şiir Geleneği Ve Rüya Motifi*, Ankara, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Akın Yayını, S16

- Güngör, S. (2015) *Hadikatü's-Sueda: Saadete Ermişlerin Bahçesi*, İstanbul, Kurtuba Kitap
- Hacıeminoğlu, N. (2011) *Fuzuli*, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları
- Havelock, E. A. (1963) *Preface to Plato*, Cambridge, Belknap Press of Harvard University Press
- Havelock, E. A. (1978) *The Greek Concept of Justice: From its Shadow in Homer To its Substance in Plato*, Londra, İngiltere, Harvard University Press
- Hirsch, E. D. (1977) *The Philosophy of Composition*, Chicago ve Londra, University of Chicago Press
- Işık, C. (2013) Gaziler Ovacığından Bir Eren; Kul Hüseyin. *Alevilik Araştırmaları Dergisi- Thejournal Of Alevi Studies*, Kış-Winter, Sayı/Volume 6, S.120
- Işık, C. (2013) Türk Halk Şairlerinin Zaman İçindeki Dönüşümü, (Ed. Abdülselam Arvas, Folkloristik, Prof. Dr. Süleyman T. Kayıpoç Armağani) Ankara, Hakim Yayıncılık-Akademik Kitaplar
- İçten, N. (2013) *Fuzuli Ve Mezhebî Görüşleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya
- İlhan, H. (2005) *Alevilik, İnanç Ve Kültürü*, İstanbul, Can Yayınları
- İpekten, H. (2011) *Fuzuli Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Ankara, Akçağ Yayınları
- İvgin, H. (2006) *Nesimi'nin Derisinin Yüzülmesine Sebeç Olan Şiirlerinden Birinin Tahlili*, 1. Uluslararası Seyit Nesimi Sempozyumu, Sözlü Bildiri, Ankara, S.192
- Kafesoğlu İ (1998) *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları
- Kabaklı, A. (1968) *Türk Edebiyatı*, İstanbul, Türkiye Yayınevi, C2

- Kahriman, A. (2012) *Nesimi Divanı'nda Tasavvufi Öğelerin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Karahan, A. (1995) *Fuzuli Muhiti, Hayatı Ve Şahsiyeti*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- Kaya, P. (2009) *Fakirnâme (Virânî Baba Risâlesi) Giriş – İnceleme – Metin – Sözlük – Tıpkıbasım*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Kaygusuz, İ. (1995) *Alevilik, İnanç, Kültür, Siyaset Tarihi Ve Uluları*, İstanbul, Alev Yayınları, C1
- Kaygusuz, İ. (2005) *Anadolu Bilgeleri*, İstanbul, Su Yayınları
- Köklügiller, A. (1984) *Pir Sultan Abdal*, İstanbul, Ertüze Yayınları
- Köprülü, M. F. (1976) *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Köprülü, M. F. (1981) *Türk Edebiyatı Tarihi (üçüncü Basım)*, İstanbul, Ötüken Neşriyat
- Köprülü, M. F. (1989) *Edebiyat Araştırmaları 1*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989
- Köprülü, M. F. (2004) *Edebiyat Araştırmaları 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kudret, C. (1997) *“Fuzuli-Sanâtı” Fuzuli-Yaşamı-Sanâtı-Eserleri*, İstanbul, Engin Yayınevi
- Kuloğlu, Ü. (2009) *Anadolu'daki Müzikal Yapıların Tarihsel Gelişim Süreçleri İle İlgili Ön Bilgiler*, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara
- Kürkçüoğlu, K. (1973) *Edip, Seyyid Nesimi Divanı'ndan Seçmeler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

- Latifi, (1990) *Latifi Tezkiresi*, Haz. Mustafa İsen, Ankara, Kùltür Bakanlığı Yayınları
- Lord, A. B. (1960) *The Singer of Tales*, *Harvard Studies in Comparative Literature*, V. 24 Cambridge, İngiltere, Cambridge University Press
- Lotman, J. (1977) *The Structure of the Artistic Text* (çev. Ronald Vroon, Michigan Slavic Contributions) Michigan, University of Michigan
- Luria, A. R. (1976) *Cognitive Development: its Cultural and Social Foundations*, Cambridge, Harvard University Press
- Mazıoğlu, H. (1962) “Fuzuli'nin İnsan Olarak Değeri”, Ankara, Ttk Basımevi, 1961 Yılı Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi'nden Ayrı Basım
- Melikof, İ. (1998) *Efsaneden Gerçeğe* (Çev. Turan Alptekin) İstanbul, Cumhuriyet Kitabevi
- Nelson, W. (1967) 'Listen, Lordings' to 'Dear Reader', *University of Toronto Press Journals*, University of Toronto Quarterly
- Nemeth, G. (1962) *Atilla ve Hunlar*, İstanbul, Kömen Yayınları
- Noyan, B. (1976) *Demir Baba Vilayetnamesi*, İstanbul, Can Yayınları
- Ocak, A. Y. (2000) *Alevi Ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Oğuz, M. Ö. (2005) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*; (Haz.: M. Öcal Oğuz Ve Bşk.), Ankara, Grafiker Yayınları, 3. Basım
- Okan, M. (2004) *Türkiye'de Alevilik*, Ankara, İmge Yayınları
- Onan, N. H. (1989) *İzahlı Divan şiiri Antolojisi*, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Ong, W. J. (1967) *The Presence of Word*, New Haven ve Londra, Yale University Press

- Ong, W. J. (1971) *Rhetoric, Romance of Technology*, İthaca ve Londra, Cornell University Press
- Ong, W. J. (1978) Literacy and Orality in Our Times, ADE Bulletin, V.58 s. 1-7
- Ong, W. J. (2014) *Sözlü ve Yazılı Kültür*, İstanbul, Metis Yayınları
- Oppenheim, A. L. (1964) *Antik Mezopotamya*, Chicago, University of Chicago Press
- Öngören, R. (2013). *Zikir*. TDVİA. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 44, ss. 409-412.
- Özarslan, M. (2001) *Erzurum Aşıklık Geleneği*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Özaydın, M. (2006) “Nesimi’de Tasavvuf Anlayışı,” Seyit. Nesimi Sempozyumu Bildirisi, Ankara, S.270
- Özdemir, N. (2012) *Çorum Yöresi Alevilerinde Kamberlik Geleneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Özkırmı, A. (1985) *Alevilik-Bektâşilik Ve Edebiyatı*, İstanbul, Cem Yayınevi
- Öztürk, A. (2008) *Nürmuhammet Andalıp’ın “Nesîmî” Adlı Eseri (Giriş-Dil Özellikleri-Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Parsadust, M. (2008) *Şah İsmâîl-İ Evvel*, Tahran, Şirket-İ Sehâmi-İ İntişar
- Paşa, İ. (1955) *Hediyetu’l-Ârifin*, İstanbul, Maarif Vekâleti
- Peabody, B. (1975) *The Winged Word, A Study in The Technique of Ancient Greek Oral Composition as Seen Principally Through Hesiod’s Work and Days*, Albany, State University of New York Press
- Perrin, M. (2003) *Şamanizm*, 2. Basım, (Çev.: Bülent Arıbaş) İstanbul, İletişim Yayınları

- Roux, J. P. (1994), *Türklerin Ve Moğolların Eski Dini*,(Çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul, Kabalcı Yayınevi
- Rumlu, H. (2000) *Ahsenü't-Tevârih*, (Çev. Mürsel Öztürk) Ankara, Ttk Basımevi
- Satır, Ö.C. (2016) Çorum ve Çevresinde Yaşatılan Zâkirlik Geleneği, *Rast Müzikoloji Dergisi*, Cilt IV, Sayı 3, s.1338-1356
- Saussure, F. (1959) *Genel Dilbilim Dersleri*, New York, Philosophical Library
- Solak, C. K. (2003) *Halk Şiirinde Üç Büyükler 2: Pir Sultan Abdal*, İstanbul, İnkılap Kitabevi
- Şimşek, M. (1995) *Dede Korkut Ve Ahmet Yesevi'den Günümüze Uzanan Ünlü Alevi Ozanları*, İstanbul, Can Yayınları
- TAN, Nail (2015) *Alevî ve Bektaşîlerin "Yedi Ulu Ozan"ının Yeni Nesillere Bıraktıkları Kültürel Miras*, Kültür Evreni-Universe Culture, Sayı-Number 24
- Tavşanlı, M. (2011) *Pir Sultan'da Dini Düşünce Boyutu*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, Ocak 2011, 325
- Tepeli, Y. (2002) *Derviş Muhammed Yemînî Fazîlet-Nâme*, Ankara, Tdk Yayınları
- Togan, Z.V. (1965) *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul, Enderun Kitabevi
- Tunç Z. *Şamanizm Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ
- Turan, O. (1965) *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Tarihi*, İstanbul, Ötüken Neşriyat
- Turan, O. (2000) *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul, Turan Neşriyat, C.1, 2000
- Ulusoy, A. (1989) *Celalettin: Yedi Ulular*, Ankara, Ajans Türk Matbaası
- Üçüncü, K. (2004) "İrşâd Ve Tebliğ Bağlı İcrâ : Türk Sözlü Kültür Geleneği Bağlamında Türk Tekke Edebiyatı", *Tubar* S. Xvi S. 125

- Ünal, B. (2006) *Vîrânî Dede-Fakr-Nâme (İnceleme-Metin-Dizin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya
- Ünver, M. (2003) *Hurûfilik Ve Kur'an (Nesimi Örneği)*, Ankara, Fecr Yayınevi
- Yazıcı, T. (1970) *Şah İsmail*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi
- Yekbaş, H. (2013)Türk Edebiyatında Hz. Ali Mevlidleri, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, S.65
- Yıldırım, D. (1986) “Orta Asya’dan Urumuneline Türk Sözlü Şiir Sanatının Yayılması Üzerine”, Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kby, S. 444,
- Yıldırım, D. (1984-Mart) Sözlü Gelenek Kültürü, *Milli Folklor*, C1, S.6
- Yıldırım, D. (1983-Kış) Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler, *Milli Folklor*, s. 16-17
- Yörükân, Z. (2016)*Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, İstanbul, Ötüken Yayınları
- Zaman, S. (2009) *Yedi Ulu Ozan*, İstanbul, Can Yayınları

SÖZLÜK

A

AHRAZ: Konuşamayan dilsiz kimse, lal

AHTER: Yıldız

ALLAME'L-ESMA: Bakara suresinde geçen, "Adem'e bütün isimleri öğretmek" sözü

ANDELİB: Bülbül

ARŞ-I ÂLÂ: Tanrı'nın dokuzuncu kat gökte bulunan, kudretinin tecelli ettiği mekan

AYNE'L-MÜŞAHEDE: Görme, gözlem

B

BABAL: Günah

BA-YI İSİM: Hz. Ali'nin "Be (ب) altındaki noktayım." sözüne telmih

BEDESTEN: Kapalı çarşı

BEYTULLAH: Kâbe

BILDIR: Geçen sene

BUNG(BUNN): Sıkıntı, yokluk

BURÇ: Kale

C

CEVLAN (CEVELAN): Gezme, gezinti, dolaşma

CİFE: Dünya'da bulunan pislikler

Ç

ÇAPUT: Bez

ÇEÇ: Ekin

ÇIKIN: Azık

D

DALÂLET: Sapınç, sapkınlık, doğru yoldan ayrılma

DEM: Aşıkların ve Alevi büyüklerinin muhabbet ortamlarında, muhabbetin seyri için içtikleri alkol, rakı

DER YEMEN PEŞ YEMEN: Yemen'deki yanımdadır, yanımdaki Yemen'de... şeklinde Muhammed'in kısaltılmış sözüdür. Bazı insanlar yanımdadır ama bana uzaktır, bazı insanlar ise Yemen'de (yani uzakta) ama bana yakındır demektir. Farsça'ya çevrilmiş halidir.

DEVLET KUŞU: (Hikayede: Gölgesi kimin başına düşerse o padişah olurmuş, derler. Hümayun da buradan gelmiştir. Tayr-ı hümayun, talih kuşu, uğur kuşu gibi isimlerle söylenir.)

DİDÂR: Yüz

E

ENVA: Mümin

ENVAR: Nur

EŞME: Kaynak suyu

G

GAH (KAH): Kah, bazen, arasıra

GARİM: Dışlamak

GÔĞ: Mavi

GÛŞ: Kulak

GÛLİSTAN: Gül bahçesi

GÛLİZAR: Gül bahçesi

H

HAKK'I MENGÛŞ: Küpe

HAMPACI: Hep yakalayan, hiç kaçırmayan

HANEFA: Kapıcı

HAYMA: Kapıcı

HIFZ-I LİSAN: Dilini tutmak

HOR: Önemsiz, bayağı, kötü

HUB-LİGÂ: Güzel yüz

HUN U GİRİYAN: Gözyaşı

HÛN: Kan

HUR-İ GILMAN: Cennette insanlara hizmet edeceği düşünülen erkek huri

İ

İLM-İ CAVİDAN: Sonsuzluk ilmi, ebedilik ilmi

İSLAH: Güzel, yakışıklı

K

KEVN Ü MEKAN: Kainat, alem, dünya

KÜLLÎ: Tamam, bütün

KÜRRE: Demirci ocağı, büyük ocak. Olgunlaşmak için verilen savaş

L

LÂ FETA İLLÂ ALÎ: Ali'den başka yiğit yoktur

LAFZ: Nutuk

LÂHMİKE LAHMİ CİSMİKE CİSMİ RUH BE RUH: Hz. Muhammed ile Hz. Ali teni tenimden, ruhu ruhumdan diye vasi tayin etme sözü

M

MAHLUK: Yaratılmış olan

MASİVA: Ondan gayrısı. (Allah'tan) başka her şey hakkında kullanılan tabirdir)
Dünya ile alakalı şeyler

MATAH: Mal, bilgi, kültür, ilim

MEFASIZ: Sonsuz

METH: Övgü, öven güzel sözler

MUHAFAZA: Koruma

MUHANET: İnsanlara yardım etmek istemeyen kişi, bencil

MUSHAF-I KÜBRA: Kur'an-ı Kerim

N

NÂDAN-NÂ-DAN: bilgisiz, cahil (kavm-i nâ-dan: cahil toplum)

NA-EHİL: ehil olmayan, mutasavvıf olmayan, ham insan

NALAN: Ağlayan, inleyen

P

PAK: Temiz

PUTÂNE: Hedef, amaç

R

RAKİP: Kötü kişi anlamına gelir. Divan şiirinde de kötü kişi olarak rakip kullanılır.

S

SAK: Uykusu hafif, uyanık.

SAMIT: Samut, az konuşan, susan kimse

SAYİ: Ciddi

SER: Baş

SIRACI: Giden, yüz çeviren

SİM Ü ZER: Gümüş ve altın, gösteriş parlaklığı

SÜBHÂN: Allah

SÜREK: insan topluluğu, reaya

T

TAVATİR: Çok iyi

TIFİL: Gelişmemiş, büyümemiş, küçük çocuk. Ham İnsan

TINAP: Yüz çevirmek

U

UKBA: Ahiret

Ü

ÜRYAN: Çırlıçplak

V

VAHDET: Birlik

VEBAL: Günah ve yük altında olmak

Y

YEK: Tek

YOKA(YUFKA): İnce, zayıf

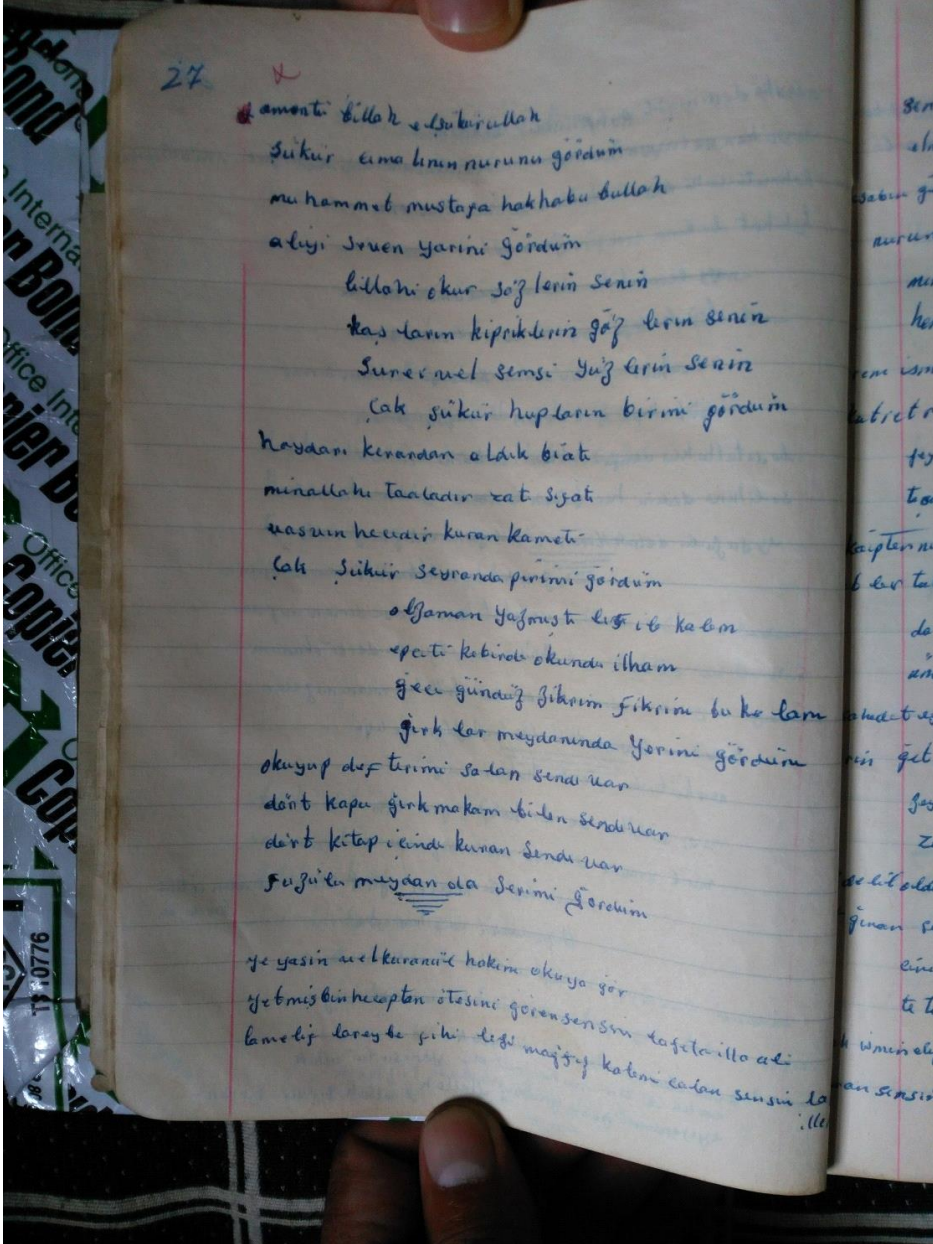
Z

ZEFİL: Sefil

ZÜBACI: Güzel

EKLER

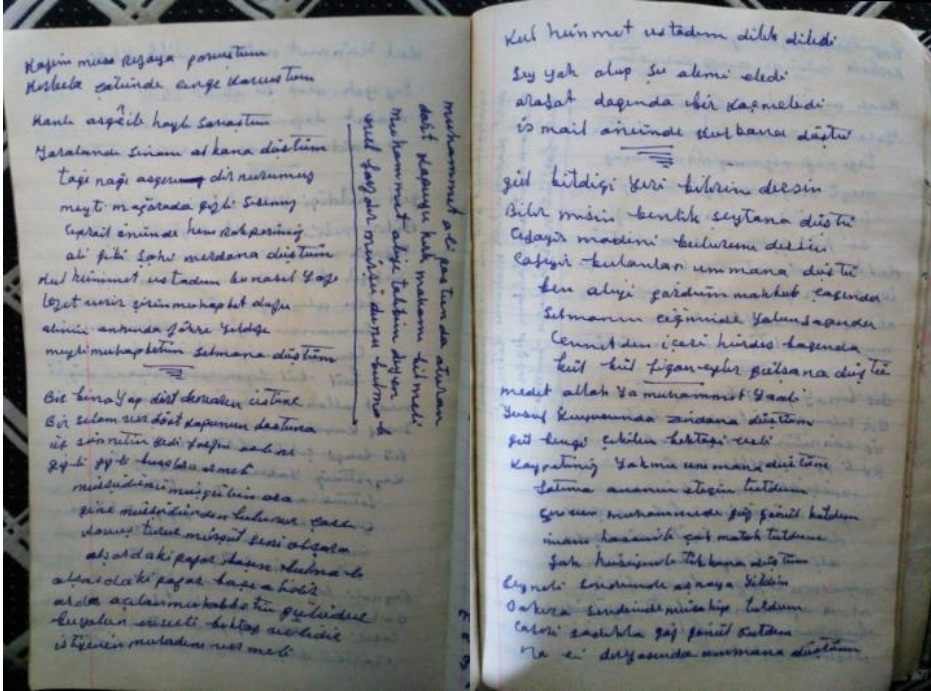
EK 1: Fuzuli- Şükür Cemalının "Nurunu Gördüm" adlı şiirinin defter fotoğrafı

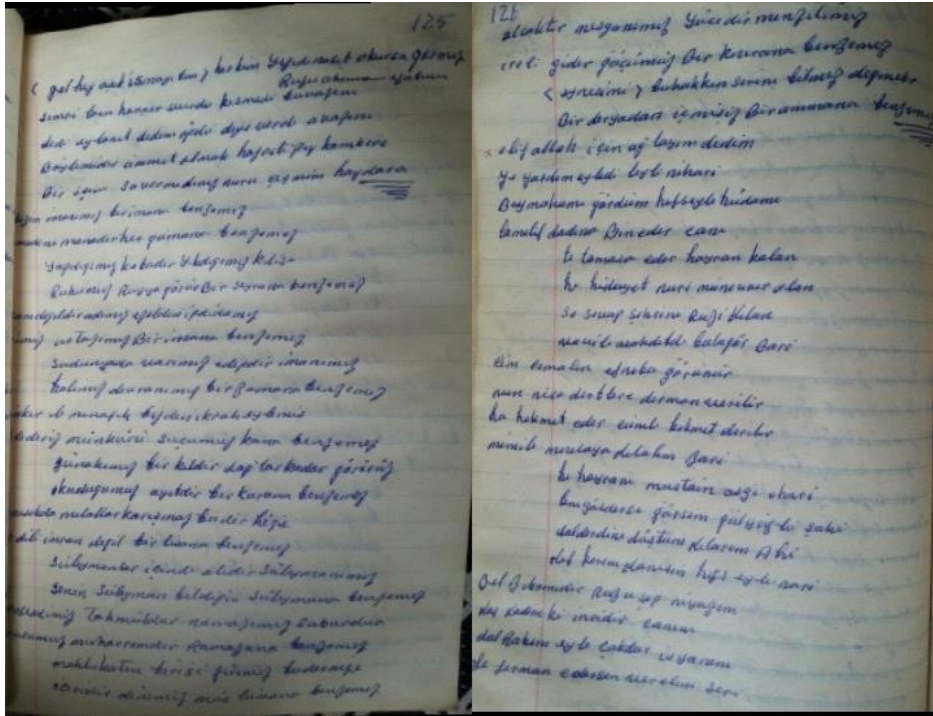
27

amandı billah şükürullah
Şükür emalının nurunu gördüm
muhammed mustafa hak habibi billah
atığı seven yarını gördüm
billahi ekur sözlerin senin
kasların kırıkları gözlerin senin
Suner mel semsi yüzlerin senin
Çak şükür hupların birini gördüm
kaydını kenardan alarak biati
minallahı taatların zati sıyati
nasım hecairi kuran kameti
Çak şükür sevrande pinini gördüm
oğaman yağruştaki leğiz kalim
şepeti kabirde okundu ilham
gece gündüz fikrim fikrim bu kalam
gırlar meydanında yarını gördüm
okuyup defterimi satan sende uan
dört kapu çink makam bilen sende uan
dört kitap içinde kuran sende uan
Fuzuli meydan da Senin Gördüm
ye yasin mel kurandık hakim okuya gör
yetmiş bin hecepten ötesini gören sensin lafeta illo ali
kamelij laray ke pih değı magğay kalani calan sensin la
ille

EK 2: Destur Şahım Dedi Elini Aldı” adlı şiirinin defter fotoğrafı

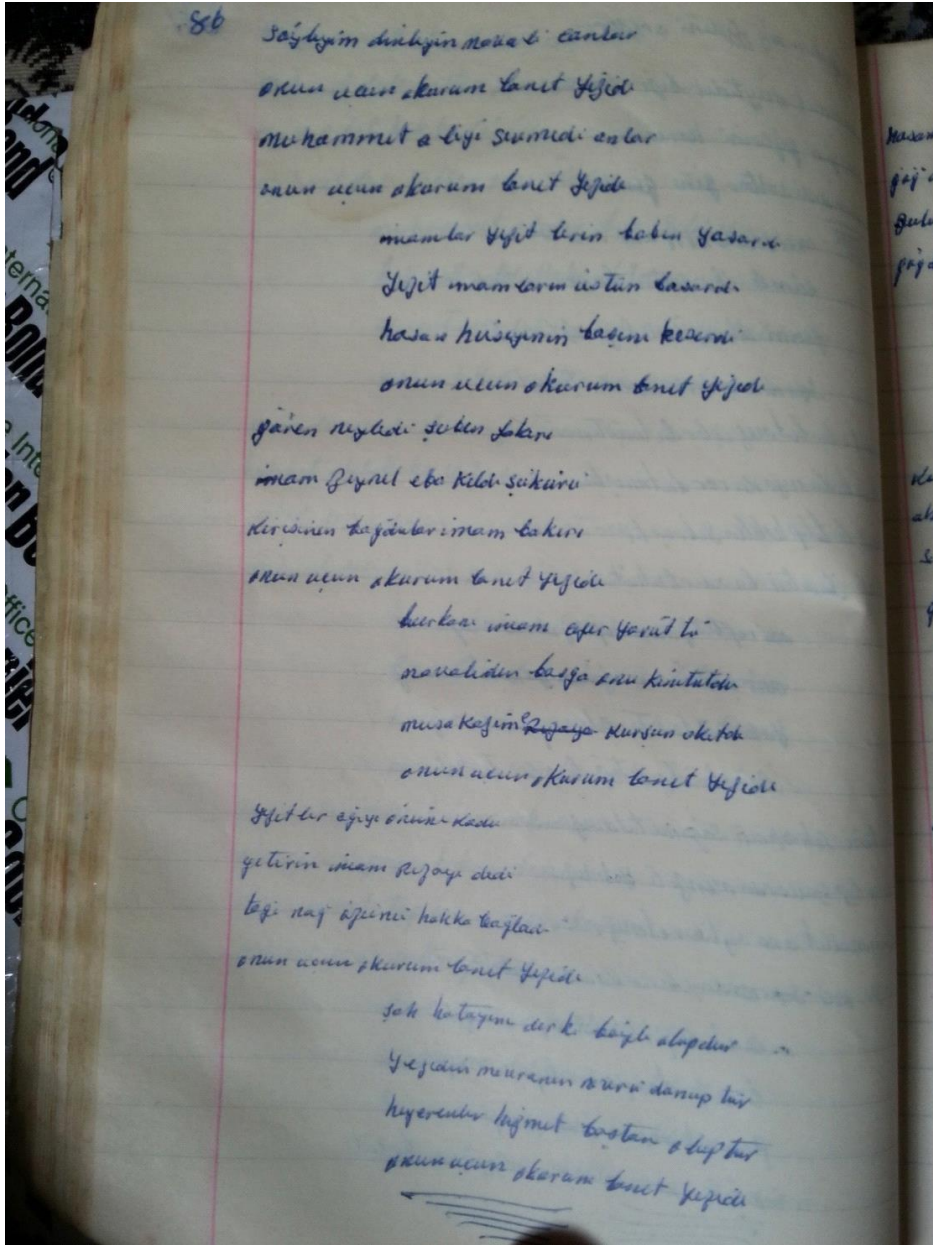

EK 3: Fehmedene Manadır Hiç Gümana Benzemez” adlı şiirinin defter fotoğrafı

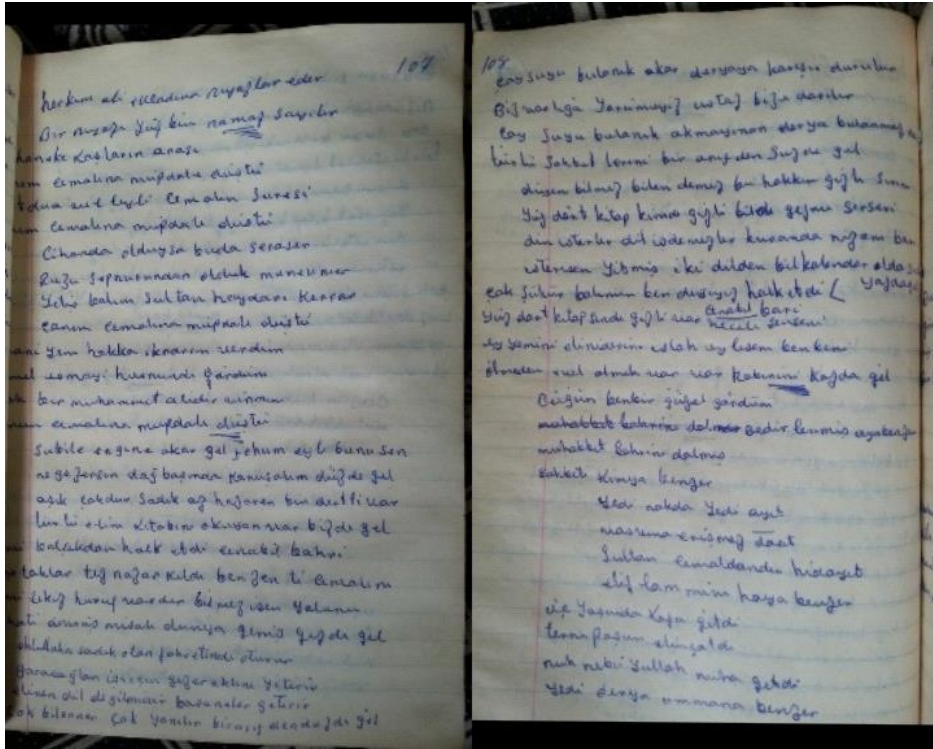
EK 5: Onun (i)çin Okurum Lanet Yezide” adlı şiirinin defter fotoğrafı

EK 7: Ne Gezersin Dağ Başında Konuşalım Düzde Gel” adlı şiirinin defter fotoğrafı

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Ali ONAR
Uyruk : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Çorum / 01.06.1991
Telefon : 0535 727 75 97
E-mail : alnr_19@hotmail.com
Yabancı Dil : İngilizce

EĞİTİM

Lisans Adnan Menderes Üniversitesi 12.06.2015
Fen Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

AKADEMİK YAYINLAR

1. MAKALELER

IŞIK, C. – ONAR, A. (2015) “Deli Boran; Gaziler Ovacığından Bir Eren” Alevilik Araştırmaları Dergisi-The Journal of Alevi Studies, Yaz-Summer, 2015 Sayı/Volume 9, 1-50

ONAR, A.- IŞIK, C.(2015) “Gaziler Ovacığından Bir Eren Derviş Edna'nın Hayatı ve Deyişleri” Alevilik Araştırmaları Dergisi-The Journal of Alevi Studies, Kış-Winter 2016 Sayı/Volume 12, 171-207

2.BİLDİRİLER

A)Uluslararası Kongrelerde Yapılan Bildiriler

Onar, A (2016) Çorum'da Bir Eren: Derviş Edna, Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu (28-30 Nisan 2016) Hitit Üniversitesi, Çorum

B)Ulusal Kongrelerde Yapılan Bildiriler

Onar, A (2016) 1. Halk Bilimi Günleri, Adnan Menderes Üniversitesi, AKM Miletos Salonu, 17 Mayıs 2016, Aydın